

ΘΕΛΞΙΝΟΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Ο ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

Ἡ περὶ νέας Κωμωδίας παρ' Ἑλλήσται.

(Συνέχεια, ὄρα Φυλ. ΙΑ΄.)

Τὸ πνεῦμα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ κωμικὸν αἴσθημα, παρέστη τὸ πρῶτον ἐπὶ σκηνῆς ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν σατύρων ἢ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, ὅπερ εἶπετο τῇ τραγωδίᾳ κατὰ τὰ Διονύσια. Ἐκ παραδόσεως ἤγοντο οἱ τῶν σατύρων χοροὶ, οἵτινες ἦσαν ἀπλῶς προσωπειοφορεῖται (mascarades) δημῶδεις, φαιδρύνουσαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἑορτάς· ἀλλ' ἅμα τὸ μέγα δράμα ἐπεφάνη, οἱ ποιηταὶ μετεποίησαν τὸ σατυρικὸν παίγνιον εἰς μικρὸν δράμα καὶ συνῆψαν ἀμφοτέρα οὕτω στενῶς πρὸς ἄλληλα, ὥστε τοῦτο ἀπέβη εἰς παρωδίαν ἐκείνου· διότι βεβαίως τὸ πνεῦμα τῶν θεατῶν δὲν ἤθελεν ἀρκεσθῆ ἀπλῶς εἰς τὴν διαδήλωσιν ἑνὸς καὶ μόνου στοιχείου τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ—ἀπῆτει γενικὴν ἑρμηνείαν· ἡ ἑορτὴ ἦν τότε χωλὴ, ἐδεῖτο ἀντισηκώματος, καὶ λοιπὸν ἔφερον εἰς μέσον τοὺς σατύρους, ἡμιθέους μετέχοντας τοῦ κτήνους καὶ προσφυστάτους τῇ ἐκφράσει τῶν κτηνωδῶν κλίσεων τῆς βαναύσου φύσεως. Ἡ σκηνή, ὡς ἐν τῇ τραγωδίᾳ, δὲν εἰκόνιζε ναοὺς, βωμοὺς ἢ ἀνάκτορα, μεγάλα σύμβο-

λα τῆς θρησκείας, τοῦ νόμου καὶ τῶν ὑψηλῶν τάξεων τῆς κοινωνίας· εἰκόνιζε δάση, ὄρη, κοιλάδας ἀγνώστους, ὥστε τὸ πᾶν νὰ ἐμφαίνη τὴν ἀγρίαν φύσιν. Ἐκεῖ εἰσήγαγον οἱ ποιηταὶ τοὺς θεοὺς, τοὺς ἡμιθέους, τούτους μάλιστα γελοίως πως διαγωνιζομένους πρὸς τὰς δυστροπίας τῶν σατύρων, ἢ ἀναμιγνυομένους εἰς τὰ τούτων παίγνια καὶ βοήθειαν ζητοῦντας ἐν ᾧρα κινδύνου· ἀλλ' οἱ σάτυροι ἐκίνουν τὴν περιέργειαν, χαριέντως πως διατρίβοντες ἐν ληρωδαίαις, οἱ δὲ θεοὶ ὑπεκρίνοντο πάντοτε τὰ ἀγενέστερα πρόσωπα, ἦσαν οἱ αἰσχροὶ πρωταγωνισταὶ τῶν παρ' ἀνθρώποις ἀφορήτων. Ἄν δέ ποτε τυχὸν παρίστατο καὶ ἄνθρωπος ἢ ἥρως τις ἐν τοῖς δράμασι τούτοις, ὁ τοιοῦτος ὑπεκρίνετο χαρσκητῆρα ἔξοχον, ὑπερεῖχε τῶν θεῶν δι' αὐτὸ τοῦτο ἀναμφιλέκτως ἵνα τὸ πνεῦμα τῆς παρωδίας καταφανέστερον ἀναδείκνυται τοιοῦτον δράμα, τὸ μόνον μέχρις ἡμῶν περισωθὲν, ἔχομεν τὸν τοῦ Εὐριπίδου Κύκλωπα, ἐνθα μόνος ὁ Ὀδυσσεὺς διατηρεῖ πᾶσαν ὄσσην μεγαλοφυίαν ἀπέδωκεν αὐτῷ ὁ Ὀμηρος, καὶ ὄπερ παρατηρητέον (λέγει ὁ Κ. Πατίνος), ἄγει πάντοτε τὸν λόγον ὡς ἥρως τραγικὸς, καὶ τοικοινωνεῖ μετὰ τοσοῦτων βωμολόχων.

Ἄδιάφορον τὸ γινῶναι ἂν ἡ ἀρχαία κωμωδία ὑπῆρξεν ἀπομίμησις τὸ πρῶτον ἢ ἀνάπτυξις τοῦ σατυρικοῦ δράματος· τοῦθ' ὄπερ πασίδηλόν ἐστι, καὶ αὕτη ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Ἐπίχαρμος, ὁ πρῶτος ἴσως δημιουργὸς αὐτῆς, ἠρύσθη τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ ἐκ τῆς μυθολογίας. Ἀπαλλαττόμενος τοῦ μικροῦ σατύρου, καθὸ λίαν ἀφελοῦς καὶ διὰ τὴν κομψότητά του ἀνεπιδέκτου ὑπερβολικοῦ κακισμοῦ, εὔρε μέσον δηκτικώτερον πρὸς τὸ ἐμπαίζειν τοὺς θεοὺς—κατεχράσθη τὸν ἐλαφρὸν τοῦ Ὀμήρου χλευασμὸν καὶ οὕτω ἐπορίσθη ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ὀλόκληρον σειράν χυδαίων γελοιογραφιῶν. Τοῦτο ἦν ἴσον τῇ ἀρνησιθείᾳ ἢ τῷ συγγέειν τοὺς θεοὺς τοῖς στοιχείοις τῆς φύσεως· καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν διέφυγε τῆς τοῦ κοινοῦ προσοχῆς. «Ὁ Ἐπίχαρμος, λέγει τις παρὰ Μενάνδρῳ, »διῆχυρίζεται ὅτι θεοὶ εἰσιν ἀπλῶς ὁ ἄνεμος, τὸ ὕδωρ, ἡ γῆ, ὁ ἥλιος, τὸ πῦρ, οἱ ἀστέρες· τὸ κατ' ἐμὲ πάντοτε ὑπέθεσα ὅτι δι' ἡμᾶς ἀγαθοὶ καὶ πραγματικοὶ θεοὶ εἰσιν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος· »ἀπαξ ἐγκατέστησας τούτους ὑπὸ τὴν στέγην σου, ζήτησον ὅ,τι »θέλης· τὰ πάντα ἀπολαύεις, κτήματα ἐν τῷ ἀγρῷ, κτήματα ἐν τῇ

»πόλει, θεράποντας, κειμήλια, φίλους ἀγαθοὺς, δικαστὰς προσωπο-
»λήπτας, μάρτυρας πρὸς ὄρκον ἐτοίμους, τὰ πάντα χρήματα μόνον,
»καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ γίνονται ὑποχείριοί σου.» Τοιαῦτα ἦσαν τῆς κω-
μωδίας αἱ συνέπειαι, τοιαῦτα τὰ ἀτοπήματα· ἀλλὰ τί; διότι αἱ ὁδοὶ
τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πλήθουσι κρημνῶν καὶ βεράθρων δὲν
πρέπει νὰ προβῶμεν; Ἡ κωμωδία, ἐκ πρώτης ἀρχῆς, κατελέγετο
ταῖς τῷ λαῷ προσομηλοῦσαις φωναῖς· Ὁ Ἐμπεδοκλῆς, σύγχρονος τοῦ
Ἐπιχάρμου, ταῦτά ὡς ἔγγιστα ἔλεγε φιλοσοφῶν, ἠρμήνευε τοὺς
θεοὺς διὰ τῆς φύσεως, ἢ Ἦρα δι' αὐτὸν ἦτον ἡ γῆ, ὁ Πλούτων ὁ
ἄηρ καὶ ἐφεξῆς· καὶ ἦν μὲν ἡ μέθοδος αὕτη ἰχνογράφημα ἀπλοῦν
συστημάτων βραχυθίων καὶ τῶν ὁποίων οὐδ' ἴχνος ἐμελλε νὰ περι-
σωθῆ, ἀλλ' οὕτω πως ἐτίθεντο τὰ θεμέλια τῆς ἐπιστημονικῆς με-
θόδου καὶ οὕτω πως τοῦλάχιστον ἤρχισεν ἀποσκορακίζομένη ἡ μυ-
θολογία, ὁ φραγμὸς οὗτος πάσης διόδου.

Ἡ ἀρχαία κωμωδία ἐπὶ μακρὸν ἐβάδιζε κατὰ πόδας τοῦ Ἐμπεδο-
κλέους καὶ τοὶ δὲ βράδιον ὁ ἄνθρωπος, ὅστις τὸ πρῶτον παρίστατο
ἐν αὐτῇ ὡς πρόπωπον ἐπουσιῶδες, προὔχρει καταλαμβάνων ἐπὶ
μᾶλλον καὶ μᾶλλον θέσιν διαπρεπῆ, ἀλλὰ μὴν ἡ μυθολογία ὡς ἐπι-
τοπολὺ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα. Οὕτω παρ' Ἀριστοφάνει οὐδαμοῦ εὔρη-
ται ἐλλείπουσα ἢ θρησκευτικὴ κριτικὴ. Καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκράτως
πολιτικοῖς δράμασιν αὐτοῦ εὔρηται βέλη, ἀστεῖσμοι, σκηναὶ πολ-
λάκις ὀλόκληροι καθαπτόμεναι τῶν θεῶν τὰ μαντεῖα, καὶ τοὶ παν-
τοδύναμα ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, κατηγοροῦνται ἐπὶ ἀπάτῃ ἀπα-
ραλλάκτως ὡς οἱ ραδιοῦργοι· καὶ πρὸς τοῦτο πλάττει ὅ,τι ἂν δόξῃ
αὐτῷ ὁ ποιητῆς, παρωδεῖ τὴν καθιερωμένην ἀσάφειαν καὶ τὴν ἐπι-
τηδείαν αὐτῶν ἀμφιλογίαν, παριστᾷ αὐτὰ ὑπηρετοῦντα τὰς μᾶλλον
χαμερπεῖς καὶ μᾶλλον οὐτιδανὰς διαθέσεις τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἑρμῆς, ὁ
Βάκχος, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ζεὺς αὐτὸς, πάντες μικροὶ τε
καὶ μεγάλοι οἱ τοῦ Ὀλύμπου κάτοικοι εἰσάγονται ἐπὶ σκηνῆς διηνε-
κῶς ὑπὸ τοὺς χυδαιότερους χαρακτῆρας—φιλοκερδεῖς, περιφρονη-
νητέοι, ὑποδεέστεροι καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐκπεφυλισμένων θνη-
τῶν. Ἡ περὶ τὸ καθάπτειν τὸ λῶμα τοῦ ποιητοῦ διαφαίνεται κατ'
ἐξοχὴν ἐν Ὀρνισιν. Οἱ σχολιασταὶ τοῦ δράματος τούτου ἀνέδρα-
μον πολὺ μακρὰν καὶ κατέφυγον εἰς ἐρμηνείας ἀνυποστάτους, ἀσα-
φεῖς, ἀσυμβιβάστους· καὶ ὁμως οὐδὲν ἀπλούστερον ἢ το εὔρειν τὴν

τούτου σημασίαν, ἀρκεῖ τὸ ζητῆσαι ταύτην εἰς τὴν γενικὴν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Τὸ δράμα τοῦτο, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, ἔχει ἐνότητα πράξεως· τὰ λοιπὰ δὲν περιέχουσιν εἰμὴ εἰκόνας ἀσυναρτήτους, μόλις πως πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένας· τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους βαδίζει πρὸς τὸν σκοπὸν. Ὅντως δὲ φέρε ἴδωμεν περὶ τίνος ὁ λόγος. Πρόκειται περὶ τοῦ οἰκοδομησῆαι πόλιν νέαν, ἀπηλλαγμένην τῆς ἀβελτηρίας καὶ τῶν δυσχερειῶν, αἷς πλουτοῦσιν αἱ ὑπάρχουσαι, εἰδὸς τι οὐτοπίας, οἷά ἐστιν ἢ τῶν φιλοσόφων, ἀλλὰ κατὰ μείζονα λόγον φαιδρᾶς. Ὁ Πεισθέταιρος, ἀηδιάσας τὸν θόρυβον καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν Ἀθηναίων, ἀπέρχεται εἰς τὴν τῶν ὄρνιθων χώραν καὶ παραινεῖ αὐτοὺς νὰ οἰκοδομήσωσι πόλιν ἐναέριον ἐπὶ ὄλως νέαις βάσεσι θρησκευτικαῖς τε καὶ πολιτικαῖς, καὶ πείθει αὐτοὺς ὅτι οὕτως ἀπαλλαγθήσονται τῶν θεῶν καὶ μάλιστα ἀντικαταστήσουσιν αὐτοὺς. Ἡ ὑπόθεσις, σαφῶς καὶ εὐκρινῶς διαγεγραμμένη, περιλαμβάνει νέαν τινα θεογονίαν, συρραφεῖσαν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ παρωδῆσαι χαριέντως τὴν Ἡσιόδειον καὶ ἐρμηνεύσαι ταύτην σαφέστερον ἐν ὕμνῳ θαυμασίῳ τὴν τε εἰρωνείαν καὶ τὸν λυρισμὸν. Οἰκοδομηθείσης τῆς πόλεως, αἱ καταχρήσεις τῶν Ἀθηναίων ἐν πομπῇ παραγίνονται ζητοῦσαι ὑποδοχὴν· ποιηταὶ ἀπαγγέλλοντες ἐμφαντικούς διθυράμβους, ἱερεῖς ἵνα καθαγιάσωσι τὴν πόλιν, χρησμολόγοι φέροντες χρησμούς, συκοφάνται, ἐπίσκοποι, ψηφισματογράφοι, τοὺς ὁποίους ἀνεξαιρέτως ἀποβάλλει ὁ Πεισθέταιρος· ἀλλ' οἱ θεοὶ; οἱ θεοὶ ὦλοντο καὶ ὁ Ὀλυμπος ἀλίσκεται λιμῷ. Ἡ κνίσσα τῶν ἱερέων δὲν τρέφει τούτους; ἀλλὰ τὴν κνίσσαν παρεμποδίζει ἢ τῶν ὄρνιθων πόλις, καταλαβοῦσα τὸν ἀέρα καὶ διατέμνουσα τὴν ἄνοδον. Προμηθεὺς, ὁ ἀρχαῖος οὔτος τοῦ Διὸς ἐχθρὸς, ἐπιδεξιῶς διαφυγὼν τοῦ οὐρανοῦ, ἔρχεται ἀγγέλλων τὰ αἴσια τοῖς ὄρνισιν. Πρῶτοι οἱ νεωστὶ καταταχθέντες εἰς τὸν Ὀλυμπον θεοὶ τῆς Θράκης, ἀδηφαγοῦντες καθὸ βάρβαροι, ἀπειλοῦσι κεκριγότες ἐπιστρατεῖαν κατὰ Διὸς—πεινώσιν οἱ ἄθλιοι! Καρτερεῖτε, προτρέπει λέγων ὁ Προμηθεὺς, καρτερεῖτε καὶ μὴ σπένδεσθε, ἐὰν μὴ οἱ θεοὶ ἐκδοτοὶ παραδοθῶσιν εἰς χεῖρας ὑμῶν· μὴ διαλλαχθῆτε εἰμὴ ἐπὶ ὄροις αὐστηροῖς· ὁ Ζεὺς νὰ παραδώσῃ τὸ σκῆπτρον καὶ τὸν κεραιὸν τῷ Πεισθεταίρῳ καὶ πρὸς ταῦτα γυναῖκα τὴν Βασιλείαν. Πᾶς τις ἐν τῷ δράματι τούτῳ, καὶ τοι ὑπὸ ἄλλην μορφήν, διορᾷ

τὸν ἀρχαῖον μῦθον τοῦ Προμηθεῦς, ὑπεξαίρεσαντος οὐρανόθεν τὸ πῦρ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὄντως δὲ τὸ δράμα λήγει δι' ὕμνου φαιδρῶ τῷ ὕμναίῳ καὶ εἰς τιμὴν τοῦ Πεισθεταίρου, ἀφελόντος τοῖς θεοῖς τὴν ἡγεμονίαν καὶ γήμαντος τὴν Βασιλείαν. Μωρολογία ἐστὶ τοῦτο; Ἡ κωμῳδία αὕτη ἐγγραφή ἀσκόπως; Οὐδὲν τούτου σαφέστερον. Τὸ ἀμνηχανεῖν μὲν περὶ τοῦ πῶς οἱ Ἀθηναῖοι, πῶς ὁ Ἄρειος πάγος ἠνέχθησαν τὴν ἀλληγορίαν ταύτην, συγγνωστόον· διότι ἀμοιροῦμεν ἴσως εἰσέτι ἐντελοῦς γνώσεως περὶ τοῦ πνεύματος τῶν διαφορῶν νοητικῶν κλάσεων ἐν Ἀθήναις, ἀγνωσοῦμεν πόθεν ἐπηρεαζόμενα ἐλάμβανον τοιάνδε ἢ τοιάνδε τὴν τροπὴν αἰ διαθέσεις τῆς ἡμέρας, τίς ὁ ὑποθάλπων τὸ ἀνεκτικὸν πνεῦμα· ἀλλὰ τὸ ἀμφιλογίας ἀνεπίδεκτον ἐστὶν ἢ σημασία τῶν Ὀρνιθῶν, κωμῳδίας κατὰ πάντα λόγον μοναδικῆς ὡς πρὸς τὸ εἶδος, καὶ τῆς ὁποίας, κατ' ἐξαιρέσιν, τὰ μέρη ἀποτελοῦσιν ὅλον τι συνεχές, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἀρχῇ συγκεφαλαιούμενον.

Ἐν τούτοις, ὡς προέφημεν, ὁ ἀνθρωπος κατέλαβεν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ χώραν οὐ μικράν, ὅπερ θεωρητέον ὡς πρόοδος φέρουσα ἐγγὺς τῆς τελευταίας καὶ ὀριστικῆς αὐτοῦ μεταμορφώσεως τὸ κωμικὸν δράμα. Καὶ ὅμως ἢ κωμῳδία ἀπέειχεν εἰσέτι τοῦ εἰκονίζεσθαι τὰ καθέκαστα τοῦ ἀνθρώπου, ἀτομικῶς θεωρουμένου, τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον, τὰ πάθη, τὰ σφάλματα, τὰς ἰδιοτροπίας, ἅτινα ἀναπόσπαστα αὐτοῦ διατελοῦσιν ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ· πρὶν ἢ φθάσῃ μέχρι τοσοῦτου, ὥφειλε νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ δημοσίου βίου, τοῦθ' ὅπερ λογικῶς ἀπέβαινε καὶ ἐπάναγκες τοῖς Ἑλλησιν· διότι, ἀφ' ἧς ὁ μὲν Περικλῆς ἐχάλασε τοὺς χαλινούς τῆς δημοκρασίας, ἢ δ' ἐκβασίς ἐνὸς μεγάλου πολέμου ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ λαοῦ, ἢ πολιτικὴ κατέστη τῆς ἐποχῆς τὸ πνεῦμα, ἢ ζωὴ, καὶ τὸ τέρμα τῶν τότε· καὶ λοιπὸν ἢ κωμῳδία ἐν πρώτοις πολεμεῖ τὰ πρὸ ποδῶν αὐτῆς κείμενα, πολεμεῖ τὰ θρεόμενα καὶ κινούμενα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐνθα ἤγοντο αἱ ψηφοφορίαι, καὶ τὰ ἐν ταῖς στοαῖς, ἐνθα αἱ διατριβαὶ ἐν διαλόγῳ καὶ συζητήσῃ—ἐπέχει δηλαδὴ τόπον βήματος· καὶ πραγματικῶς, »ἀφαιρουμένου τοῦ χοροῦ, τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ διθυράμβου ἐκ τῆς »κωμῳδίας, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλάτωνος, (α) τί ὑπολείπεται τῷ

(α) Σωκ. φέρε δὲ, εἴ τις περιέλοιτο τῆς ποιήσεως πάσης τὸ τε μέλος καὶ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέτρον, ἄλλο τι ἢ λόγος γίνονται τὸ λειπόμενον;—Καλ. Ἀνάγκη.—Σωκ. Οὐκ οὐκ

»κωμικῶ ποιητῆ, εἰμὴ ἡ στωμυλία τοῦ πολιτικοῦ ρήτορος, ἄγοντος
 »ἀπὸ σκηνῆς τὸν δῆμον ;» ἀλλὰ καίπερ τοιαύτης οὔσης τῆς κω-
 μωδίας : ἀλλ' ἢ κατὰ τινα τρόπον ρητορικὴ καὶ ὡς ἀπὸ βήματος
 λαλοῦσα κωμωδία αὕτη δὲν περιεῖχε καὶ τι πλέον, ὅπερ ἀφ' ἑαυτοῦ
 ἀνεδίδοτο, ἀπαρτιζόμενον καὶ ὠριμαζόμενον, δυνάμει τῆς ἐσωτε-
 ρικῆς δυνάμεως τῆς τέχνης ; Ναι, καὶ τὰ ἴχνη τούτου διαφαίνονται
 μέσῳ τῶν ἀπλῶν ἐκείνων γραμμῶν, τῶν φορτικῶν ἐκείνων χαρα-
 κτήρων—ὁ ἰδιώτης παρειαίεται καὶ βαθμηδὸν ἐξέρχεται εἰς φῶς
 μεταξύ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν.

Ἐρρήθη, καὶ δικαίως, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐπλαττε προσωποποιήσεις
 μᾶλλον ἢ χαρακτήρας· σύμφημι, ἀλλ' αἱ προσωποποιήσεις αὗται
 πνεύσει ζωῆς, καὶ ἐπομένως ἔχουσι τι χαρακτηριστικόν· μάλιστα
 ἔστιν ὅτε παρ' αὐτῶ τὰ πρόσωπά εἰσιν αὐτόχρημα χαρακτήρων δια-
 γραφαί, εὐρηναὶ σκηναί, αἵτινες καὶ εἰς τὴν τοῦ Μενάνδρου κω-
 μωδίαν παρενιρόμεναι δὲν ἤθελον φανῆ ἀνοίκειοι. Ὁ Νικίας καὶ ὁ
 Δημοσθένης, εἰ καὶ εἰς ἄκρον φορτικοί, ἐν τούτοις εἰκονίζουσι δύο
 χαρακτήρας ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένους· ὁ Χρεμύλος, ἐν ἀκαρεῖ
 πλούτων, καὶ ὁ τούτου φίλος Βλεψίδημος, μὴ πιστεύων ὅτι καὶ διὰ
 τιμίῳν μέσων κτᾶται ταχέως ὁ πλοῦτος, διδάσκουσι σκηναῖς ἀληθοῦς
 κωμωδίας, καθ' ὅλην τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως· πλὴν
 τούτων καὶ ἄλλα ἔχει τις νὰ ὑποδείξῃ ἴχνη τῆς βαθμιαίας μεταβά-
 σεως τοῦ δράματος. Καὶ πῶς ἄλλως ἐδύνατο γενέσθαι ; Τὸ δράμα,
 δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι δράμα ἐστὶ, περιέχει ἐξ ἀνάγκης διαγράμματα
 χαρακτήρων, εἰκόνας πραγματικάς· διότι τὰ πρόσωπα, ἔστωσαν καὶ
 ἀλληγορικά, ἀδύνατον νὰ παρασταθῶσιν ἐπὶ σκηνῆς δρῶντα, ἂν μὴ
 ἔχῃ ἕκαστον ἴδιον πνεῦμα καὶ θέλησιν ἴδιαν, διακρίνουσαν καὶ αἰτιο-
 λογοῦσαν τὰς πράξεις αὐτῶν. Καὶ λοιπὸν ἀπορίας ἄξιον ἦν, ἂν δὲν
 ὑπεξέφευγον τῆς γραφίδος τῶν γονίμων καὶ ὀξέων ἐκείνων νοῶν
 ἀβρότερα τινὰ χαρακτηριστικὰ, ὑπογράμματα τινὰ γνήσια καὶ ποιη-
 τικὰ ἅμα τοῦ κοινοῦ βίου, ἐκ τῶν πραγμάτων εἰλημμένα, καὶ ἂν οἱ
 νοήμονες θεαταὶ ἀπέυχον τοῦ ἐπευφημεῖν τὰ πρῶτα ταῦτα σημεῖα
 τοῦ κωμοφορουμένου νέου εἶδους, εἰς τὸ ὅποιον ἐπὶ μᾶλλον ἐνδιεφέ-

πρὸς πολὺν ὄχλον καὶ δῆμον οὗτοι λέγονται οἱ λόγοι ;—Καλ. Φημί.—Σωκ. Δημηγορία ἄρα τίς
 ἔστιν ἡ ποιητικὴ.—Καλ. Φαίνεται.—Σωκ. Οὐκοῦν ῥητορικὴ δημηγορία ἂν εἴη· ἡ οὐ ῥητο-
 ρεῖν δοκοῦσι σοὶ οἱ ποιηταὶ ἐν ταῖς θεάτροις ;—Καλ. Ἐμοίγε. (Πλάτων, Γοργίας.)

ρετο τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ὠριμασθὲν ἐν θεωρίαις. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐπευ-
 φημιαὶ αὗται διηρέθιζον τὰ πράγματα καὶ οὕτω πῶς ἢ κωμωδία ἀνε-
 παισθήτως εἰσῆρχετο εἰς στάδιον νέον, ἐν ᾧ τὸ ἀρχαῖον, ἐν συγκρίσει,
 ἀπέβαλλε τὰ θέληγτρα.

Ἄν τότε ἤρχετο εἰς τὸν κόσμον νέος τις ἄνθρωπος, μεγαλοφύες
 τι ὄν ἂν ἔβλεπε τότε τὸ φῶς ἐν μέσῳ τῆς ἀρτιγεννήτου γενεᾶς : δὲν
 ἤθελον ἐκπλαγῆ πρὸς ὅσα εἰλείποντο αὐτῷ νὰ πράξῃ ; Κόσμος ὀλό-
 κληρος, τέως διατετειχισμένος τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, ἦν ἔτοιμος νὰ ἐκ-
 θέσῃ ἐπὶ σκηνῆς τὰς ἀπορρήτους αὐτοῦ μωρίας, τὰς δυστροπίας,
 τὰς προλήψεις, τοὺς ἐγωϊστικοὺς αὐτοῦ ὑπολογισμοὺς, τὰς ἀνακο-
 λουθίας, τὰς ἀπάτας εἰς τὰς ὁποίας διέκειτο. Ἐκτοτε ἴσως ὁ Θεό-
 φραστος, εἰς γωνίαν τινα καθήμενος καὶ τοῦ χρόνου προηγούμενος,
 ἐσκιέγραφε πινακοθήκην ὀλόκληρον, ἐσημείου τὰς χειρονομίας, τὸ
 βᾶδισμα, τὴν διαγωγὴν ἐκάστου σχετικῶς πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, τὴν
 περιουσίαν, τὴν ιδιοσυγκρασίαν, τὰ ἤθη, τὰ συμφέροντα. Νέα τις ἐγεν-
 νᾶτο φιλοσοφία, φιλοσοφία ἐμφυχος, ἐνεργός, ἐνσαρκωμένη εἰς τοὺς
 ἀπατεῶνας, εἰς τοὺς κόλακας, εἰς τοὺς ἐρωτιῶντας νεανίας, εἰς τοὺς
 γέροντας φιλαργύρους, τοὺς δεισιδαίμονας, τοὺς ἀλαζόνας, τοὺς ὑπο-
 κριτὰς, οἵτινες τέως ἀμέριμοι περιήγοντο, μηδεμίαν ἐπίκρισιν φοβού-
 μενοι, καὶ οἵτινες ἐγγὺς ἦσαν τοῦ ἰδεῖν τὸ ἠθικὸν αὐτῶν εἶναι ἐκτεθει-
 μένον παρῆρσία τοῦ πλήθους. Ἡ κωμωδία τῶν ἰδιωτικῶν ἠθῶν, ἰδοῦ
 τι ἐμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς φῶς, ἰδοῦ τί ἀνεφύετο σποράδην παρ' Ἀριστο-
 φάνει· αἱ προσωποποιήσεις ἤθελον νὰ γίνωσι πρόσωπα· τὸ τῆς φι-
 λοσοφίας γνῶθι σαυτὸν, τὸ γνωμικὸν ἐκεῖνο, ὅπερ, ὅταν πρῶτον
 ἐρρήθη, ὡς φῶς αἰφνήδιον ἤστραψεν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις,
 ἤθελε τελοσπάντων, ἀφ' οὗ μωρίας συνέλεξε παρατηρήσεις, νὰ ἐμ-
 ψυχώσῃ καὶ διαδώσῃ αὐτὰς ὑπὸ δραματικὴν μορφήν. Ἀλλὰ πρὸς
 τοῦτο καθίστατο ἀναγκαῖα μία ἐπανάστασις, ἵνα δι' αὐτῆς ἀπο-
 βληθῇ τοῦ θεάτρου ἡ πολιτικὴ—καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐπῆλ-
 θεν ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων, εὐθύς δ' ἔπειτα στάδιον εὐρὺ ἠνεώ-
 χθη εἰς τὴν μέσην καλουμένην κωμωδίαν, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν
 νέαν, ὣν ἡ μὲν ὑπῆρξε τὸ ψηλάφισμα οὕτως εἰπεῖν, ἡ δὲ ἡ τελει-
 οποίησις τοῦ εἶδους παρ' Ἑλλησι.

[ἔπειτα.]

ΥΠΟΤΥΠΩΣΙΣ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ'. ΑΙΩΝΑ,

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΒΙΛΑΕΜΑΙΝΟΥ.

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

(Συνέχεια και τέλος, ὄρα φυλ. IB'.)

(Μετάφρασις Βεριαμὴρ Μ. Ἀγιοταφίτου).

Ἄλλ' οὗτος ἀπαυδήσας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅποτε συγχρό-
 νως καὶ ὁ Βασίλειος ἀπέπλεεν εἰς Κωνσταντινούπουλιν πρὸς βοήθειαν τοῦ ἐπι-
 σκόπου Ἀγκύρας καὶ κατὰ τοῦ Εὐνομίου, νέου καὶ ἐπισήμου ἐρμηνέως τῆς αἰρέ-
 σεως τοῦ Ἀρείου· ὁ Βασίλειος οὐκ ἦν εἰσέτι ἱερεὺς, κατεῖχε δὲ μόνον ἐν τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ τὸν μικρὸν τοῦ ἀναγνώστου τίτλον· ὁ Ἰουλιανὸς, ὅστις, ἐν ὅσῳ ἦν κατὰ
 τὸ φαινόμενον χριστιανός, εἶχε τὸν αὐτὸν τίτλον, ἀρτίως περιεβλήθη τὸ βασι-
 λικὸν διάδημα· προηγούμενος δὲ τῶν τροπαιούχων αὐτοῦ λεγεόνων, καὶ ἀνα-
 πετανύων ἐπὶ τῶν σημαιῶν αὐτοῦ τὰς εἰκόνας τῶν θεῶν, ἀνεκάλυπτε τοὺς
 σκοποὺς καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ· νέος διωγμὸς ἐκηρύττετο, τρομερώτερος καὶ
 καταχθονιώτερος τοῦ τῶν ἀρειανῶν Βασιλέων· ὁ Βασίλειος ἐννοήσας αὐτὸν
 καὶ ἀκολουθῶν μετὰ σεβασμοῦ τὴν ἐν τῷ κλήρῳ τάξιν καὶ τὴν εἰς προβι-
 θασμὸν ἀπαιτουμένην προθεσίαν, ἐσπουδάξεν ἵνα εἰσέλθῃ πρῶτῳ εἰς τὸν
 ἀγῶνα τῆς κινδυνεύουσης ἐκκλησίας· ἀλλὰ τὸ πεπωμένον κατέλαβε τὸν
 Ἰουλιανὸν πρὶν ἢ προσκληθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα ὁ πλαιῖος αὐτοῦ συμμαθητής·
 ἐδράξατο ὁμῶς τῆς εὐκαιρίας, ἵνα δείξῃ εἰς τὴν Καισάρειαν τὴν σκληρότητα
 αὐτοῦ. Ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν, δι' ὧν ἐκοσμεῖτο ἡ πόλις αὕτη πρὶν
 ἢ δεχθῆ τὸν χριστιανισμὸν, ὑπελείπετο εἰσέτι ναὸς τις τῆς τύχης· πυρκαϊᾶ,
 αἰφνηδίως ἐκραγεῖσα, ἀπετέφρωσεν αὐτόν· ὁ Ἰουλιανὸς, θεωρήσας τοῦτο
 βεβήλωσιν καὶ ἀπαίσιασιν οἰωνόν, ἐθανάτωσε χριστιανούς τινὰς ἀθώους, ὕπερ

ἔτι μᾶλλον καθιστᾶ ἀμφίβολον τὸ ὅτι, κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἔγραψε
 πρὸς τὸν Βασίλειον τὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ σωζόμενας ἐπιστολάς, αἵτινες
 ἄλλως εἰσὶν ἀνάξια αὐτῷ· μέγα μῖσος καὶ δυσπιστία διεχώριζεν εἰς τὸ ἐξῆς
 τὸν ἐθνικὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς δύο νέους ἀποστόλους. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἰουλιανὸς,
 ἐπιθυμῶν ἵνα στερεωθῇ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ μεγάλης νίκης κατὰ
 τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, συνήθροιζε τὰ στρατεύματα αὐτοῦ καὶ
 προὐχώρει εἰς τὴν Περσίαν, πολλαπλασιάζων τὰς ἰλαστηρίους τελετὰς καὶ
 τὰς προσφοράς, ὁ μὲν Βασίλειος προεβιάζετο εἰς τοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς
 τοῦ ἱερατείου, καὶ ἐν Καισαρείᾳ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὅποτε πλέον ὁ Ἰουλιανὸς
 δὲν ὑπῆρχεν, προεχειρίσθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, νέου ἐπισκόπου
 τῆς ἐπαρχίας· ὁ δὲ Γρηγόριος, μ' ὄλην τὴν εὐλάβειαν, τὴν ἐξιουμένην μετὰ
 τοῦ ζήλου αὐτοῦ, ἐπίσης προεχειρίσθη ἀρτίως πρεσβύτερος, χειροτονηθεὶς ὑπὸ
 τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐπισκόπου τῆς Ναζιανζοῦ· οὕτως οἱ δύο φίλοι, συνελθόντες
 αὐθις ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐθριάμβευσαν ὁμοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ·
 ὁ μὲν Γρηγόριος διὰ ζωηροῦ μίσους καὶ λοιδοριῶν, ἅτινα μαρτυροῦσι πηλίκος
 ἦν ὁ κίνδυνος καὶ ὁ φόβος τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ δὲ Βασίλειος δι' εὐγλωττίας
 μᾶλλον ἠπιωτέρας, ἥτις παριστᾶ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τῆς ψυχῆς
 αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ λαμπρότης τῆς εὐγλωττίας ταύτης, ἡ κινήσασα τὸν θαυμα-
 σμὸν καὶ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου, τοῦ ἐθνικοῦ Λιβανίου, διήγειρε
 κατ' αὐτοῦ σκληρὰς ἀντιζηλίας καὶ αὐτὴν τὴν δυσμένειαν τοῦ ἐπισκόπου
 Εὐσεβίου.

Τὸ ἡσυχαστήριον αὐτοῦ ἐσώζετο· ἐπεσκέπτετο συνεχῶς τοῦτο, καὶ δὲν
 ἐξήρχετο αὐτοῦ, εἰμὴ διὰ τὰ ἐνθαρρόνῃ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων μοναστη-
 ρίων, καὶ προσφέρει τὰς ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Καισαρείας,
 οὗτινος τὴν δυσπιστίαν ἠδυνήθη τέλος πάντων ἡ σύνεσις αὐτοῦ τὰ διασκε-
 δάση· ἰσχυρὸς κατὰ τὰς περὶ πίστεως λογομαχίας καὶ τὰς γνώσεις αὐτοῦ,
 ἦτο μᾶλλον ἰσχυρὸς διὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Ἐν καιρῷ με-
 γάλου λιμοῦ, ὅστις κατέτρυχε τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὸν Πόντον, καὶ, δια-
 φθείρων πάντας τοὺς πέριξ τόπους, καθίστα δύσκολον πᾶσαν συνδρομὴν, πα-
 ρεμύθει τὸν λαόν, ἐξέκαυσε τὴν εὐσέβειαν τῶν πλουσίων, ἔδωκε πάντα τὰ
 ὑπάρχοντα αὐτοῦ καὶ μέρος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῶν πλουσίων εἰς τοὺς δυ-
 στυχεῖς, ἄνευ διακρίσεως δόγματος καὶ θρησκείας, ἀνακουφίζων μετὰ τῆς
 αὐτῆς ἐλευθεριότητος καὶ Ἀρειανούς, καὶ Ἰουδαίους, καὶ εἰδωλολάτρας.

Ἀποθανόντος τοῦ Εὐσεβίου, ἐψηφίσθη διάδοχος αὐτοῦ· καθ' ὅλον δὲ τὸ
 εἰκοσαετὲς διάστημα, καθ' ὃ ὦν ἐπίσκοπος καὶ μητροπολίτης τῆς Καππα-
 δοκίας, δὲν ὑπέστη μὲν τὰς ἐπικινδύνους ἐκεῖνας περιπετείας, αἵτινες συνο-
 δεύουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰερωνύμου,
 οὐχ ἦττον ὁμῶς κατέστη ἀξιοσέβαστος διὰ τῆς εὐχρέστου αὐτοῦ διαγωγῆς

καὶ τῆς μεγαλοφυΐας· ὁ Ἅγιος Βασίλειος ἦν ὁ ἀληθὴς ἐπίσκοπος τοῦ εὐαγγελίου, ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ, ὁ φίλος τῶν δυστυχούντων, ἀκλόνητος ἐν τῇ πίστει καὶ ἀκάματος ἐν τῇ ἀγάπῃ· πτωχεύων ἐκουσίως τὴν πτωχείαν ἐκείνην, ἧτις ἤδη καθίστατο σπανία ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, εἶχε μὲν ἓνα μόνον χιτῶνα, καὶ ἐτρέφετο δι' ἄρτου καὶ ἁδρῶν ὀσπρίων, ἔδαπανα ὅμως θησαυρούς, ἵνα κοσμήσῃ τὴν Καισάρειαν· ἐκδομήσατο διὰ τε τοὺς ἀλλοδαπούς καὶ τοὺς αὐτόχθονας ξενοδοχεῖον, ὅπερ ὁ Γρηγόριος ἀποκαλεῖ *δευτέραν πόλιν*, καὶ συνεστήσατο πολυάριθμα ἐργοστάσια καὶ σχολὰς.

Ὁ τυφλὸς ὑπὲρ τοῦ Ἀρειανισμοῦ ζῆλος τοῦ Οὐάλεντος ἠπέλησε πολλὰκις τὸν ἐπίσκοπον Καισάρειας, ἀλλ' οὗτος περιεφρόνησε τὸν αὐτοκρατορικὸν ἔπαρχον, καὶ αὐτὴν τὴν ὄργην τοῦ αὐτοκράτορος· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστοριογράφοι ἀναφέρουσιν ὅτι διάταγμα τι ἐξορίας εἶχεν ἤδη ἐκδοθῆ κατὰ τοῦ Βασιλείου, ὁπότε ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἠσθένησεν· ὁ Ἅγιος Ἀρχιερεὺς ἐδέηθη ὑπὲρ τοῦ παιδὸς, καὶ ὁ παῖς παρχορῆμα ἰάθη· ἀλλ' ἔπειτα βαπτισθεὶς ὑπὸ ἐπισκόπου Ἀρειανοῦ ἠσθένησεν αὐθις καὶ ἀπέθανε· προσθέτουσιν ὅτι, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησεν ἵνα ὑπογράψῃ τὸ τῆς ἐξορίας διάταγμα, συνετρίβη τρις ὁ κάλαμος· δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τοιούτων ὑποθετικῶν (α) θαυμάτων, ἵνα ἐξηγήσωμεν τὴν νίκην τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Καισάρειας κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ παραφύρου τούτου ἡγεμόνος· ὁ Βασίλειος ὑπέδεχθη τὸν Οὐάλεντον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅπισθεν τοῦ παραπετάσματος τοῦ θυσιαστηρίου, συνωμίλησε μετ' αὐτοῦ πολὺν καιρὸν, καὶ ἠδυνήθη νὰ καταπραύνη τὴν ὄργην αὐτοῦ, ὅτε μὲν δι' ἀπειλῶν, ὅτε δὲ διὰ φιλοφρονητικῶν λόγων.

Ἐφεξῆς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Καισάρειας ἀνείμιχθη πολλάκις εἰς τὰς θρησκευτικὰς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς λογομαχίας· ἀλλὰ περισσώτερον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἵνα θεωρήσωμεν αὐτὸν διδάσκοντα διὰ

(α) Ὁ συγγραφεὺς, ἀκολουθῶν μᾶλλον τὸ τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ πνεῦμα, ἢ τὸ κύρος τῆς μαρτυρίας ἐνδρῶν ἀξιοπίστων, ἐνόμισε πρότερον ἵνα θεωρήσῃ τὰ θαύματα ταῦτα ὡς ἀπλῆν ὑπόθεσιν, ἐπινοηθεῖσαν πρὸς ἐξήγησιν τῆς μετὰ ταῦτα μεταβολῆς τῆς γνώμης τοῦ Οὐάλεντος· τῶν θαυμάτων τούτων μνημονεύουσιν ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ἐν τῷ ἐπιταφ. πρὸς Μεγ. Βασίλ. § 60. ὁ Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. β. βλ. δ'. κεφ. 26. ὁ Σωζομ. β. βλ. ς'. κεφ. 16. ὁ Θεοδώρητ. β. βλ. δ'. κεφ. 19· καὶ ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ ὁ Σύρος ἐν τῇ ἐγκωμίῳ αὐτοῦ πρὸς τὸν Μεγ. Βασίλ. Ἡ πληθὺς αὕτη καὶ τὸ ἐπίσημον τῶν μνημονευθέντων μαρτύρων ἦρχουν καὶ μόνον ἵνα ἄρῳσιν ἀπὸ τὸ μέσον πᾶσαν ἀμφιβολίαν, καὶ πείσωσι καὶ τοὺς μᾶλλον σκεπτικούς· ἀλλ' ὅταν προσέτι λάθωμεν κατὰ νοῦν ὅτι τῶν θαυμάτων τούτων μνεῖαν ποιεῖται ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, ὃν ἐξεφώνησεν ἐνώπιον λαοῦ, συγχρόνου τῷ Ἁγίῳ Βασιλείῳ, καὶ ἀκριβῶς τὰ κατ' αὐτὸν γινώσκοντος, τότε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ἤθελεν εἶναι καθαρὰ ἰσχυρογνωμία· διότι οὕτως ἠθέλαμεν δυσκινεῖται καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἐπισημότερα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων· ἀλλ' ἴσως ὁ συγγραφεὺς καὶ ἐνεκα τοῦ πολλοῦ πρὸς τὸν Μέγαν Βασίλειον ἐνθουσιασμοῦ ἠθέλησεν ἵνα ἀποδώσῃ
θεῖου πατρὸς.

τῶν λόγων αὐτοῦ τοὺς πτωχοὺς τῆς Καισάρειας κατοίκους, ὑψοῦντα αὐτοὺς πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς θεωρίας τῆς φύσεως, ἐρμηνεύοντα αὐτοῖς τὰ θαυμάσια τῆς δημιουργίας διὰ λόγων, ἐν οἷς ἡ παιδεία τοῦ ῥήτορος, μορφωθεῖσα ἐν Ἀθήναις, ὑποκρύπτεται ὑπὸ ἀπλότητα τινὰ καταπειστικὴν καὶ δημοτικὴν· ταυτάεισι τὸ ἀντικείμενον τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ, αἵτινες καλοῦνται *Ἐξαήμερος*. Μεταξὺ τῶν κοινῶν εἰς ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα σφαλμάτων τῆς φυσικῆς, περικλείουσιν αὐταὶ πολλὰς γνώσεις ὀρθὰς, περιγραφὰς εὐστόχους καὶ ἀληθεῖς· νομίζει τις ἐνίοτε ὅτι ἀναγινώσκει ἐν ταύταις ὠραίας τινὰς περικοπὰς, ἐραυσιθεῖσας ἀπὸ τὰς μελέτας τῆς φύσεως· πάντοτε καὶ πανταχοῦ φροντίζει ἵνα δεικνύῃ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· πανταχοῦ ἀναφαίνεται ἡ αὐτὴ θεωρητικὴ καὶ εὐαίσθητος αὐτοῦ φαντασία, δι' ἧς ὑψοῦτο εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ πλάστου, ἡ αὐτὴ χάρις, ἡ αὐτὴ ἐμφύχωσις τῶν ἐκφράσεων ἵνα καταστήσῃ αὐτὰς καταληπτὰς καὶ ἀγαπητὰς.

Ἀναγινώσκων τις τοιούτους λόγους, δὲν δύναται νὰ μὴ ἐκπλαγῆ, ἀναλογιζόμενος τοὺς ἐπαίνους, τὰ δάκρυα δι' ὧν ἀντήμοιβον αὐτὸν καὶ τὴν εἰς τοιαύτας διδασκαλίαις εὐαισθησίαν λαοῦ, συγκειμένου ἐκ χειρωνακτῶν καὶ ἀποχειροδιώτων, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ ῥήτωρ.

Ἐποῖα χάρις ἐν τοῖς προοιμίῳ τινῶν ἐκ τῶν ὁμιλιῶν τούτων! «Εἰσὶ ἡμεῖς πόλεις, λέγει ὁ εὐγλωττος ῥήτωρ, παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν, ἀπὸ θαλέος ὄρθρου μέχρι ἐσπέρας αὐτῆς ἐστιῶσαι τὰς ὄψεις. Καὶ ἡμεῖς, καὶ μελῶν τινῶν κεκλασμένων καὶ διεσθαρμένων, καὶ παντάπασι πολλὴν ἀκολασίαν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόντων, ἐπὶ πλεῖστον ἀκούοντες οὐκ ἐμπύπλανται καὶ τοὺς τοιούτους δῆμους πολλοὶ μακαρίζουσιν, ὅτι τὰς ἡμεῖς ἀγορὰν ἐμπορίας, ἢ τὰς ἐκ τῶν τεχνῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπινοίας καταλιπόντες, διὰ βέλθυμίας πάσης καὶ ἠδονῆς τὸν τεταγμένον ἑαυτοῖς τῆς ζωῆς χρόνον διαπερῶσιν, οὐκ εἰδότες, ὅτι ὀρχήστρα, εὐθυμουμένη θεάμασιν ἀκοκλάστοις, κοινὸν καὶ δημόσιον διδασκαλεῖον ἀσελγείας τοῖς συγκαθημένοις ἔστι . . . ἢ ἡ δὲ τινες τῶν ἵππομανούντων, καὶ ὄναρ ὑπὲρ τῶν ἵππων ἡμάχονται, ἄρματα μεταξυγυῖντες καὶ ἠνιόχους μετατιθέντες, καὶ ὅλως τῆς μεθήμερινῆς ἀφροσύνης οὐδὲ ἐν ταῖς καθ' ὑπνον φαντασίαις ἀφίστανται· ἡμεῖς δὲ ἄρα, οὐκ ὁ Κύριος, ὁ μέγας θαυματοποιὸς καὶ τεχνίτης, ἐπὶ τὴν ἐπίδειξιν συνεκάλεσε τῶν οἰκείων ἔργων, ἀποκαμουμένα πρὸς τὴν θέαν, ἢ ἀποκνήσωμεν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος; ἀλλ' οὐχὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ποικίλον τῆς θείας δημιουργίας ἐργαστήριον περιστάντες, καὶ πρὸς τοὺς ἄνω χρόνους ἐπανελθόντες τῇ δικαιοῖα ἐκαστος, ὁψόμεθα τὴν δικόσμησιν τοῦ παντός; » (α)

(α) Ὁμιλ. δ'. εἰς τὴν ἐξαήμερον.

πιστός εἰς τὸ θεολογικὸν τοῦτο ἄμεινον καὶ ποιητικὸν αὐτοῦ σχέδιον, ὁ ῥήτωρ ἠρμήνευσεν ἐκάστην πρῶταν καὶ ἐσπέραν τὴν τάξιν τῶν καιρῶν, τὰς κινήσεις τῆς θαλάσσης, τὸ ὀρμέφυτον τῶν διαφόρων ζώων, τὰς τακτικὰς αὐτῶν μεταναστεύσεις, τὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξίν, καὶ τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως αὐτοῦ.

Ἀναμφιβόλως ἀπομακρύνεται πολὺ τῆς κοσμογραφίας τοῦ Ἰππάρχου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, καὶ δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις τὰ ἔχνη τῆς ὀπισθοδρομικῆς ἐκείνης κινήσεως καὶ τῆς πρῶτου παρακμῆς, ἣν ἡ θρησκεία, κακῶς ἐννοουμένη, ἐπέφευρεν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, τὰς πρὸ ὀλίγου ἐνδόξως ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς Ἀλεξανδρείας καλλιεργουμένης· ἀλλ' οὐχ ἦν τὸν εἰς πλήρεις γνώσεων περιέργων μάλιστα καθ' ὅσον αὐταὶ εἰσὶ δημῶδεις καὶ χαρακτηρίζουσι τοὺς καιροὺς ἐκείνους· ἀλλ' ὕπερ ἐν τούτοις πρὸ πάντων πρέπει νὰ ζητήσωμεν εἰσὶν αἱ ἐκφράσεις τοῦ πνευματικισμοῦ (spiritualisme) ἐκείνου εἰς ὃν ἡ φύσις χρησιμεύει ὡς κείμενον καὶ ἐμπνευσις.

«Εἰ ποτε οὖν, λέγει ὁ ῥήτωρ, ἐν αἰθρία νυκτερινῇ πρὸς τὰ ἄρρητα κάλλη » τῶν ἄστρον ἐνατενίσας, ἔνοιον ἔλαβες τοῦ τεχνίτου τῶν ὄλων, τίς ὁ τοῖς » ἄνθεσι τούτοις διαποικίλας τὸν οὐρανὸν, καὶ ὅπως ἐν τοῖς ὀρμένοις πλέον » τοῦ τερπνοῦ τὸ ἀναγκαῖον ἐστὶ· πάλιν ἐν ἡμέρᾳ εἰ νήφοντι τῷ λογισμῷ κα- » τέμαθες τὰ τῆς ἡμέρας θαύματα, καὶ διὰ τῶν ὀρμένων ἀνελογίσω τὸν » οὐχ ὀρμένον, ἐμπάρασκευς ἦκεις ἀκρατῆς καὶ πρέπων τῷ πληρώματι » τοῦ σεμνοῦ τούτου καὶ μακαρίου θεάτρου· δεῦρο δὲ οὖν, ὡσπερ οἱ τοὺς » ἀήθεις τῶν πόλεων τῆς χειρὸς λαβόμενοι περιηγοῦνται, οὕτω δὲ καὶ » αὐτὸς ἐπὶ τὰ κεκρυμμένα θαύματα ὑμᾶς τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ἐξ- » ννήσω.» (α)

Πανταχοῦ αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι ἀναμίγνυνται μετὰ περιγραφῶν· καὶ τὸ θέαμα τοῦ κόσμου δὲν εἶναι διὰ τὸν ῥήτορα εἰμὴ ἀντικείμενον θρησκευτικῶν στοχασμῶν· ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ οὐρανοῦ παρουσιάζει αὐτῷ ὑψηλόν τι· «ἐν » τῇ πόλει ταύτῃ, λέγει, ἡ ἀρχαία πατρίς ἡμῶν (ἐστὶν), ἥς μετανέστησεν » ἡμᾶς ὁ ἀνθρωποκτόνος δαίμων, τοῖς αὐτοῦ δελεάσμασιν ἀνδραποδίσας τὸν » ἄνθρωπον. . . . Εἰ γὰρ τὰ πρόσκαιρα τοιαῦτα, ποταπὰ τὰ αἰώνια; καὶ εἰ » τὰ ὀρμένα οὕτω καλὰ, ποταπὰ τὰ ἀόρατα; εἰ οὐρανοῦ μέγεθος μέτρον » ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκβαίνει, τῶν αἰδίων τὴν φύσιν τίς ἄρα νοὺς ἐξίχνι- » άσαι δυνήσεται; εἰ ὁ τῆ φθορᾶ ὑποκείμενος ἥλιος οὕτω καλὸς, οὕτω » μέγας, ὅξυς μὲν κινήθῃναι, εὐτάκτους δὲ τὰς περιόδους ἀποδι- » δοῦς, σύμμετρον μὲν ἔχων τὸ μέγεθος τῷ παντὶ, ὥστε μὴ ἐκβαίνειν τὴν

(α) Ὁμιλ. στ'. εἰς τὴν Ἐξήμη.

πρὸς τὸ ὄλον ἀναλογίαν, τῷ δὲ κάλλει τῆς φύσεως οἷόν τις διαυγῆς ὀφθαλ- » μὸς ἐμπρέπων τῇ κτίσει, εἰ ἀκόρεστος τούτου ἡ θέα, ποταπὸς τῷ κάλλει » ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος;» (α)

Διατρέξας οὕτω καὶ διὰ τῶν ὀμμάτων καὶ διὰ τῆς φαντασίας μέρος τι τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς ἀχανοῦς αὐτοῦ θέας, στρέφεται πρὸς τὸ ἀκρατήριον αὐτοῦ διὰ θελκτικωτάτων προσφωνήσεων ἠρμήνευσεν εἰς τὸν λαὸν τῆς Καισαρείας τὴν δημιουργίαν καὶ τὰς κινήσεις τῆς θαλάσσης; περαίνει τὸν λόγον διὰ τῶς ἐξῆς λέξεων, αἵτινες εἰσὶ πλήρεις ἀνατολικῷ ἐνθουσιασμοῦ. «Εἰ δὲ » θάλασσα καλὴ καὶ ἐπαινετὴ τῷ Θεῷ, πῶς οὐχὶ καλλίων ἐκκλησίας τοι- » αύτης σύλλογος, ἐν ἣ συμμιγῆς ἦχος, οἷόν τινος κύματος ἦιδόνι προσφερο- » μένου, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων, κατὰ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν » δεήσεις, ἐκπέμπεται.» (β)

Ἡ εὐαίσθητος καὶ γραφικὴ αὕτη φαντασία ἀπαντᾷται ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου λόγοις, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ἐν ταῖς ὑποδεεστέραις τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ· ἐνθους πρὸς τὴν ἀρχαίαν εὐγλωττίαν καὶ ποίησιν, ἤθελεν εἶνα ἐμπνεύσῃ τὴν πρὸς αὐτὰς ἐπιθυμίαν, εἶνα συστήσῃ τὰ μνημεῖα αὐτῆς εἰς τοὺς νέους χριστιανοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀφρικῆς, καὶ τῆς Ἀσίας, διὸ καὶ συνέγραψε δι' αὐτοὺς πραγματείαν τινα περὶ τοῦ ὅπου ἀρ' ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων, ταυτέστι περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ νὰ ζητῶσι τὰ σπέρματα τῶν φυσικῶν ἀληθειῶν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀρετῆς, ἅτινα ἐν τούτοις περιέχονται· προφανῶς τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι εἰσέτι ἀνάμνησις τις καὶ συνέχεια τῆς κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ πάλης· ὅσον ἡ κακοήτης μισαλλοθρησκεία τοῦ αὐτοκράτορος εἶχεν ἐπιμείνει εἶνα ἀπογυμνώσῃ τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τὸν καλλωπισμὸν τῶν γραμμάτων, τοσοῦτον εἰ δύο μαθηταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἤθελον νὰ ἐξασφαλίσωσι τὸ προσφιλὲς τοῦτο εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἄσυλον· ὁ Βασίλειος, καὶ περ ὢν φύσεως ἐμβριθεστέρας ἢ ὁ φίλος αὐτοῦ, ἀπέδιδεν ἐν τοσοῦτῳ οὐκ ὀλίγην ἀξίαν εἰς τὸ λεκτικὸν κάλλος· ἡ μὲν ψυχὴ αὐτοῦ ἦν αὐστηρὰ, ἡ δὲ φαντασία ζωηρὰ· ἡ δὲ ἀκρίβεια τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ δὲν κατέστησεν αὐτὸν δυσμενῆ πρὸς τὰς χάριτας τῆς εὐγλωττίας, καὶ πρὸς πᾶν ὕπερ ὑπέσχετο ταύτην. Ἐπεμπεν ἐκ τῆς Καππαδοκίας πολλοὺς μαθητὰς εἰς τὸν ἐθνικὸν ῥήτορα Λιβάνιον· ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ λόγους κομψοὺς δι' αὐτοὺς, βέβαιος ὢν, ὅτι ὁ ἴδιος ἠδύνατο περισσό- » πτερον νὰ καταπέσῃ αὐτούς· ἴσως δὲ ἐγίνωσκεν ἀρκούτως, μ' ὄλην τὴν πίστιν αὐτοῦ, πόσον ἡ ἀληθὴς συγκίνησις δὲν χρήζει τῆς ἐπιστήμης τοῦ καλῶς λέγειν. Εὐτυχῶς ἡ σύνθεσις αὐτοῦ εἶναι ἀπλουστέρα παρ' ὅσον εὐηρε- » στεῖτο. Σπουδάσας, ἕνεκα τοῦ πρακτικοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, πάθη καὶ

(α) Αὐτόθι.

(β) Ὁμιλ. δ'. εἰς τὴν Ἐξήμη.

ψυχικὰς ἀσθενείας, ἐν οἷς ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξήτει τὰς ἀρχὰς τῆς εὐγλωττίας, εὐρίσκει ἐν τούτοις πρὸς ἐξεικόνισιν καὶ συγκίνησιν τοῦ ἀνθρώπου τέχνην βραχυτέραν τῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ θαυμαζομένων ῥητόρων.

Πολλὰ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ εἰσι πραγματεῖαι ἠθικαὶ κατὰ τῆς φιλαργυρίας, τοῦ φθόνου, τῆς κακῆς, χρήσεως τοῦ πλούτου· ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ χάρις δίδωσιν αὐταῖς νέον τινὰ χαρακτῆρα. Ὁ ἅγιος Βασίλειος εἶναι πάντοτε ὁ κήρυξ τῆς ἐλεημοσύνης· κατενόησεν ὡς οὐδεὶς ἄλλος τὸν μέγαν τοῦτον χαρακτῆρα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅστις ἐπανῆγε τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἀγάπης· ὁ θρίαμβος τῶν ἀγώνων αὐτοῦ εἶναι τὸ μαλάσσειν τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, τὸ καθιστᾶν αὐτοὺς προθύμους εἰς τὸ βοηθεῖν ἀλλήλους· τοιοῦτον ἤθελεν αὐτὸν ἡ δυστυχία τοῦ κόσμου κατὰστασις· δὲν εἶναι ῥητορικὴ ὑπερβολὴ ἢ περικοπὴ ἐκείνη, ἐν ἣ ὁ ἅγιος Βασίλειος περιγράφει τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν ἀθλιότητα ἐνὸς πατρὸς, ἀναγκασθέντος ἵνα πωλήσῃ ἐν τῶν τέκνων αὐτοῦ πρὸς ἀγορὰν ἄρτου· ἡ δυστυχία, πηγάσασα ἐκ τῆς τυραννίας, καθίστα τὰ τοιαῦτα παραδείγματα κοινὰ· ὁ νόμος συνεχώρει τοῦτο. Δὲν ἦτο λοιπὸν ἔργον τῆς θείας προνοίας ἢ φωνὴ τοῦ ῥήτορος, ἥτις ὑψοῦτο ἵνα ἐμποδίσῃ τὰ βραβυρικά ταῦτα ἐμπόρια, ἵνα παραμυθήσῃ τὸν πτωχὸν καὶ συγκινήσῃ τὸν πλούσιον;

Ἀναμφιβόλως ὁ ῥήτωρ ἐκφέρεται εἰς ὑπερβολὰς, ὅταν οὐδεμίαν διακρίσιν ποιῆται μεταξὺ πλουσίου καὶ κλέπτου, θεωρῶν τὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα ὁ πλούσιος ἀρνείται εἰς τὸν πτωχὸν, ὡς κλοπὴν γινομένην πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ τοιαύτη ἦν ἡ εὐγλωττία τῶν πρώτων χρόνων, ἐνεργὸς, παθητικὴ, πλήττουσα ἰσχυρῶς τὰς ὑπὸ τῆς μαλθακότητος ναρκωθείσας ψυχὰς· αὕτη ἦν τὸ ἀντιστήκωμα ὅλων τῶν κακιῶν ἀπανθρώπου καὶ διεσφραμμένης κοινωνίας· ἐπέτρεχε τὸν τόπον τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἅπερ συνάμα ἔλειπον· ὑπέσχετο τὸν οὐρανὸν, ἵνα ἀποσπάσῃ ἀγαθὰς τινὰς πράξεις ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἶναι ἡ ὠραία ἐκείνη ἰδέα, ἣν πολλακίς ἀνέπτυσσεν ὁ Μασιλλιὸν, ὅτι ὁ πλούσιος ὀφείλει εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς ὁ διανομὸς τῶν τῆς θείας προνοίας δώρων, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ὁ οἰκονόμος τῶν πτωχῶν.

Οὐχ ἦττον ἐξέχει ὁ μέγας Βασίλειος εἰς τὰς ἐξεικονίσεις τῆς βραχυτήτος τῆς ζωῆς, τῆς οὐτιδανότητος τῶν γηίνων ἀγαθῶν, τοῦ ματαίου καὶ αὐτῆς τῆς καθαρότητος χαρᾶς· μετὰ τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους, εἶναι εὐγλωττος κατ' ἰδιάζοντά τινα τρόπον ἐπὶ τοῦ μονοτόνου τούτου ἀντικειμένου τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων. Τῆς δὲ εὐγλωττίας ταύτης πηγὴ εἶναι ἡ ἀγία Γραφή, ἐκ τῆς ὁποίας εὐαρεστεῖται νὰ ἀρύητε τὴν ποίησιν, ἥτις

εἶναι περιγραφικώτερα καὶ τολμηροτέρα τῆς τῶν Ἑλλήνων· ἐπαναλαμβάνων τὰς ζωφὰς εἰκόνας τῆς ἐβραϊκῆς μούσης, μιγνύει ἐν αὐταῖς τὸ συμπαιθητικὸν ἐκεῖνο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητι αἴσθημα, τὴν ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ ἐκείνῃν γλυκύτητα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ κάλλος τοῦ νέου νόμου· ὑψῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, ὀρέγει ἐνταυτῷ χεῖρα βοηθείας πρὸς πάντας τοὺς δυστυχεῖς· ἐπίσης θέλει καὶ τὸ ἀνακουφίσειν καὶ τὸ διδάσκειν.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ ἐνοήσωμεν τὴν ἐπιρροήν, ἣν εἶχεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ· ἀσθενὴς τὸ σῶμα, κεκμηκὸς ὑπὸ τῶν πόνων καὶ τῆς αὐστηρότητος, ἐνισχύετο εἰς τὰς ἀδιακόπους διδασκαλίας, εἰς τὰς ποιμαντικὰς αὐτοῦ περιουσίας ὑπ' ἐνθέρμου τινος ζήλου. Ὅταν ἐτελεύτησεν, ὁ λαὸς τῆς ἐπαρχίας συνέτρεξεν εἰς τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ. Ἐθνικοὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἠμιλλῶντο πρὸς τοὺς Χριστιανούς τις περισσώτερα δάκρυα νὰ χύσῃ· διότι ὑπῆρξεν ὁ εὐεργέτης πάντων. Ἐνομίζοντο εὐτυχεῖς οἱ ἕνεκα τοῦ συρρέουστος ἀπειραριθμοῦ πλήθους ἀποθανόντες ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ, καὶ πολλοὶ ἐνθουσιασταί, ἐθνικῆ φράσει χρώμενοι, ἐκάλουν αὐτοὺς *θύματα ἐπιτάφια*.

Ἐὰν ἤδη, μετὰ ἸΕ'. αἰώνας, μακρὰν τῶν ξένων ἐκείνων ἡθῶν, μακρὰν τῆς κοινωνίας ἐκείνης, ἔνθα ὁ πολυθεϊσμός, τὸ εὐαγγέλιον, οἱ δημῶδεις μῦθοι, οἱ φιλόσοφοι, οἱ μάρτυρες, εἶχον τοσοῦτον ἐνεργήσει ἐπὶ τῆς φαντασίας τῶν λαῶν, ζητήσωμεν τὸν ῥήτορα τῆς Καισαρείας ἐν ταῖς σελίσιν τῶν βιβλίων, πόσον ἔτι καὶ σήμερον θέλομεν θαυμάσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν! ἴσως καὶ αὐτὴ ἡ εὐγλωττία αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον κρείττων παντὸς χρόνου, ἢ αἱ δημηγορίαι τῶν μεγάλων τῆς θύραθεν σοφίας ῥητόρων· διότι τὰ δικαιώματα ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος εἰσι διαρκέστερα τῶν δικαιωμάτων ἐνὸς πολίτου, ἢ μιᾶς ἐπιστήμου δημοκρατίας· καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἐθίμων εἶναι μικροῦ λόγου ἀξία, συγκρινομένη πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὰς τλαιπωρίας αὐτοῦ, τὰς ἐλπίδας, τὰς ἀθλιότητας, καὶ τὴν ἀθανασίαν αὐτοῦ· αἱ ἰδέαι αὗται, καὶ τοι τοσοῦτον ἐναργεῖς καὶ πραγματικαί, διαφεύγουσιν ὅμως ἡμᾶς τάχως, ὅταν ἡ φαντασία δὲν ἐντυπώσῃ αὐτὰς ἐν ἡμῖν διὰ τῆς λεκτικῆς ἐνεργείας. Ὁ ἠθικός συγγραφεὺς ὀφείλει πρὸ πάντων νὰ ἦναι εὐγλωττος ἵνα εἰσακούηται· καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἰσχὺς τοῦ ῥήτορος τῆς Καισαρείας. Τὰ πάντα καθίστανται εἰκόνας ἐν τῇ ἐκφραστικῇ καὶ ποιητικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ· αἱ συγκρίσεις, αἱ ἀλληγορίαι καθιστῶσιν ὄρατους πάντας τοὺς στοχασμοὺς αὐτοῦ. « Ὡσπερ γὰρ, λέγει, οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καθεύδοντες, » αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ ρεύματος ἐπὶ λιμένοσ ἀγονται, κἄν αὐτοὶ μὴ αἰσθάνονται, ἀλλ' ὁ δρόμος αὐτοὺς πρὸς τὸ τέλος ἐπάγει· οὕτω καὶ ἡμεῖς

»τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς ἡμῶν παραρρέοντος, οἷόν τινα κινήσει συνεχεῖ καὶ
 »ἀπαύστῳ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος πέρας τῷ λαθάνοντι δρόμῳ τῆς ζωῆς
 »ἡμῶν κατεπειγόμεθα· ὁδοιπόρος ἐφέστηκας τῷ βίῳ τούτῳ· πάντα πα-
 »ρέρχῃ, πάντα κατόπιν σου γίνεται· εἶδες ἐπὶ τῆς ὁδοῦ φυτὸν ἢ πόναν,
 »ἢ ὕδωρ, ἢ ὅ,τι ἂν τύχῃ τῶν ἀξίων θεάματος; μικρὸν ἐτέρφθης, εἶτα
 »παρέδραμες· πάλιν ἐνέτυχες λίθοις καὶ φάραγγι, καὶ κρημνοῖς, καὶ σκο-
 »πέλοις, καὶ σκόλοψιν, ἤπου καὶ θηρίοις, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ ἀκάνθαις, καὶ
 »τισιν ἄλλοις τῶν ὀχληρῶν; μικρὸν ἠνιάθης, εἶτα κατέλιπες· τοιοῦτος ὁ
 »βίος· οὔτε τὰ τερπνὰ μόνιμα, οὔτε τὰ λυπηρὰ διαρκῆ κεκτῆμενος» (α)

Ὁ Βοσουέτος ἐπανελάμβανεν ἐνώπιον φιληθόνου αὐλῆς τὰς ἰσχυρὰς
 ταύτας εἰκόνας, δι' ὧν ὁ μέγας Βασίλειος εἶχε πλήξει τοὺς κατοίκους
 τῆς Καισαρείας· ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος ἐκείνου ἐμεγάλθυε μὲν τὴν φρίκην,
 ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε πλέον ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἐνθουσιασμός, ὅστις ἦγε καὶ
 ἔφερε τοὺς χριστιανοὺς τοῦ Δ'. αἰῶνος. Ὁ Βοσουέτος ἀναμφιδόλως ἦν
 ὑψηλότερος, ἀλλ' οὐχὶ εὐγλωττότερος· διότι ἡ εὐγλωττία σύγκειται οὐχ
 ἥττον ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, ὅπερ παράγει, ἢ ἐκ τῆς μεγαλοφυΐας
 ἣν ἐπικαλεῖται.

(α) Ὁμιλ. εἰς τὸν α. Ψαλμ.

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

παρὰ τοῖς διαφοροῖς ἔθνεσιν, ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων
 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς.

Ἱστορικὴ Περίληψις.

Ὅσακις πρόκειται νὰ σπουδάσωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπι-
 στημῶν, ἀνιχνυόμεθα πάντοτε νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν καθολικὴν ἱστο-
 ρίαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ πρώτη τοσαύτην ἔχει σχέσιν καὶ τοσοῦτον στενωῶς συν-
 δέεται, ὥστε ἡ ἀκριβὴς γνῶσις αὐτῆς προϋποτίθησι καὶ συνεπάγεται ἀναγκαι-
 οῦς τὴν σπουδὴν τῆς δευτέρας· τότε δὲ μόνον λαμβάνομεν γνῶσιν τῆς
 καταστάσεως τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὅταν γινώσκωμεν ἐντελῶς
 τὴν πορείαν, ἣν ἔλαβε, καὶ τὰς φάσεις, τὰς ὁποίας διήλθεν ἡ τῶν ἔθνων
 ἱστορία.

Ἐξετάζοντες οὖν μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιστασίας τὴν καθολικὴν ἱστορίαν,
 διδασκόμεθα δύο τινα—ἀ. ὅτι, ἐφόσον οἱ ἄνθρωποι, ἐν τῇ ἀγρία αὐτῶν κα-
 ταστάσει, δίκην θηρίων, διητῶντο ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ εἰς οὐδὲν ἕτε-
 ρον ἀπέβλεπον, ἢ τίνι τρόπῳ νὰ ὑπερασπίζωνται ἐαυτοὺς κατὰ τῶν ἐξωτε-
 ρικῶν ἐπιδρομῶν, πᾶσα ἰδέα τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν ἦν ἔλως παρ' αὐτοῖς
 ἄγνωστος· β'. ἀφ' οὗτου οἱ ἄνθρωποι, ἐξεληθόντες βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον
 τῆς ἀγρίας αὐτῶν καταστάσεως, ἐν ἣ ἕξων μεμονωμένοι καὶ οὐδεμίαν πρὸς
 ἀλλήλους κοινωνίαν ἔχοντες, ἤρξαντο νὰ συνέρχωνται καὶ σχηματίζουσι
 φυλάς, καὶ διαιτώμενοι ὑπὸ νόμους τινας νὰ κοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλους, τότε
 καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐλλείψεως πολλῶν τῶ ἀνθρωπίνῳ βίῳ χρησίμων προερχομένη
 αἴσθησις ἐγένετο καταφανεστέρα. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἱστορία τῶν τεχνῶν
 καὶ ἐπιστημῶν· ἐκ τούτου δὲ γίνεται δῆλον ὅτι αἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἀποκύη-
 μά εἰσι τῆς ἀνάγκης. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐγεννήθη ἡ Ἱατρικὴ, ἡ Ἀρχιτεκτο-
 νικὴ, ἡ Γεωργικὴ καὶ λοιπαὶ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι, καθόσον δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι,
 ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἐπιπέργειαν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιβροῶν καὶ εἰς διαφοροὺς νό-
 σους, καὶ ζητοῦντες τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς γῆς, ἐκτιζόν οἰκίας,
 ἀνεζήτουν τὰ πρὸς θεράπειαν τῶν νόσων αὐτῶν ἀνγκυλῖα φάρμακα, καὶ ἐκαλ-
 λιέργουν τὴν γῆν κλπ. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου προτιθέμενοι νὰ ἐνδιατρί-

ψώμεν, φέρε διέλωμεν τὴν πραγματείαν ἡμῶν εἰς τέσσαρας περιόδους ὧν —

Ἡ μὲν πρώτη ἀρχομένη ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων φθάνει μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀρχομένη διήκει μέχρι τῆς τῶν Ἀράβων.

Ἡ δὲ τρίτη περίοδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀράβων καὶ λήγει περὶ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα.

Ἡ δὲ τετάρτη τέλος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς ἡμῶν.

Πρώτη Περίοδος.

Ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ ἀμυδρῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ἔθνων, εἰκάζομεν ὅτι ἅπαντα τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἀρχαῖα ἔθνη, οἷον, Σῆνοι, Ἰνδοί, Ἀσσύριοι, Χαλδαῖοι, Φοίνικες, Ἑβραῖοι καὶ Αἰγύπτιοι εἶχον γνώσεις τινὰς περὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας. Παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις μάλιστα, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ τὸ ἔθνος τὸ μᾶλλον πεφωτισμένον, ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἀνήκεν ἀποκλειστικῶς τοῖς ἱερεῦσι μόνοις, οὓς ἐκάλουν Ἱεροφάντας καὶ Παστοφόρους. Ἄλλ' ἀφέντες τὰ ἔθνη ταῦτα, ὧν ἡ ἱστορία, διὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μετ' αὐτῆς συμμειγμένους μύθους καλυπτομένη ὑπὸ ἀδιαλύτου καὶ πυκνοῦ νέφους, καὶ γινομένη διὰ τοῦτο δυσεξερεύνητος, οὐδὲν λόγου ἄξιον παρέχει ἡμῖν, ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἧς τινος καὶ ἡ ἱστορία ὑπάρχει γνωστὴ παρ' ἡμῖν, καὶ τὰ πρὸς σπουδὴν αὐτῆς μέσα ἄφθονα.

Ὅταν ἐν ἔθνος, ἀρτισύστατον καὶ ἀρτιπαγές, καὶ μὴ ἔχον ἰδίους νόμους, ἐφ' ὧν νὰ ῥυθμίζῃ τὴν ἰδιωτικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, ἀλλὰ κυβερνώμενον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἔχη ὅμως ἔμφυτον κλίσιν εἰς πᾶν ὅ,τι συντείνει εἰς τε τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ πρόοδον, ἐν ἄλλοις λόγοις, τείνη νὰ λάβῃ τὸν ὑψιστον ἐκεῖνον βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃν βλέπομεν ἀφικόμενα σήμερον τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, τοῦτο καταδεικνύει ἐναργῶς ὅτι, ὑπὸ αἰσιωτέρους οἰωνοὺς καὶ εὐνοικωτέρας περιστάσεις, τὸ ἔθνος τοῦτο δύναται ν' ἀναπτυχθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς, ἀποβάλλονταχέως τὴν προτέραν ἀγρίαν καὶ ἡμιπεπολιτευμένην αὐτοῦ κατάστασιν, καὶ γινόμενον τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἐτέρων ἔθνων. Τοιοῦτον παριστᾷ ἡ ἱστορία τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι παρ' οὐδενὶ ἴσως ἐτέρῳ ἔθνει εὐρίσκομεν τοσαύτην συνάφειαν καὶ σχέσιν τῆς ἱστορίας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν μετὰ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, ὅσον παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, οὐδὲν ὅλως σφάλλομεν. Ἐπὶ τῶν Ὀ-

μηρικῶν χρόνων, ἐποχῆς δηλαδὴ καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος παρουσιάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρώτην ἤδη φορὰν μετὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτοῦ, οἱ Ἕλληνες, καίτοι ἔχοντες κλίσιν ἰδίαν πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἐγίνωσκον ταύτας ἀτελῶς, τῶν πλείστων δ' ἦσαν καὶ ἀδαεῖς ὄλως· διατὶ δέ; τοῦτο ἐξηγεῖται οἰκοθεν, ἐν ἀναπολήσωμεν κατὰ νοῦν τὴν πολιτικὴν, ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Κατοικοῦντες κλίμα εὐκρατον καὶ ὑπὸ αἴθριον καὶ λαμπρὸν καὶ γαλήνιον οὐρανὸν, τούτεστι μετὰ τῶν δύο ἄκρων τοῦ φύχους καὶ τῆς θερμότητος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ μετέχοντες οὔτε τῆς τραχύτητος καὶ αὐστηρότητος τῶν κατοικούντων ψυχρὰ κλίματα, οὔτε τῆς τρυφηλότητος καὶ μαλθακότητος τῶν κατοίκων τῶν διακεκαυμένων χωρῶν, ἀλλὰ πεπροικισμένοι ὑπὸ εὐαισθησίας καὶ εὐφυΐας, πλήρεις δὲ ζωηρότητος καὶ ἀγχινοίας συνημμένης μετ' ἀνδρίας, κυβερνώμενοι δὲ ὑπὸ νόμων καταλλήλων τῷ κλίματι καὶ τοῖς ἥθεσιν αὐτῶν, ἀπολαύοντες δὲ καὶ πλήρους ἐλευθερίας, τοσοῦτον ἐπέδωκαν περὶ τὴν σπουδὴν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὥστε, παραβάλλοντες τὴν ἐπὶ Περικλέους ἐποχὴν, καθ' ἣν αὐταὶ ἔφθασαν τὸν βαθμὸν ἐκείνον τῆς τελειότητος, ἧς καὶ ἡ ἱστορία καὶ ὁ χρόνος διετήρησαν ἡμῖν μνημεῖα ἱκανὰ, πρὸς τὴν τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, δυνάμει δι-καίως νὰ καλέσωμεν ἐκείνην χρυσοῦν αἰῶνα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐποχὴν ἡ τε φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴ προήχθησαν εἰς βαθμὸν ἐντελείας μέγαν, ὡσαύτως καὶ αἱ λοιπαὶ τέχναι· ἡ δὲ ἰατρικὴ, τῶς ἐμπειρία οὓσα τυφλὴ καὶ περιορισμένη πολὺ, ἔλαβε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ' ἣν διέπρεψεν ὁ δαιμόνιος Ἱπποκράτης, ὁ δικαίως πατὴρ τῆς ἰατρικῆς κληθείς, μορφήν ἐπιστημονικωτέραν καὶ μεθοδικωτέραν. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶν τὸ ἀκμὴν ἔχον ὑποκύπτει εἰς τὸν σταθερὸν τῆς φύσεως νόμον, τούτεστι παρακμάζει, τούτου δὲ τοῦ νόμου οὐδὲ τὰ ἔθνη ἐξαιροῦνται, ὡς ἂν μάλιστα αἰτία τινὰ οἰκοθεν πηγάζοντα τείνουσιν εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες, πρὸς τὴν παρακμῆν αὐτῶν τῆ πολιτικῆ καὶ τῆ ἀπωλείᾳ τοῦ μεγαλείου, ἔσχον τὸ μέγα δυστύχημα νὰ ἴδωσι καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἀκολουθούσας τὴν αὐτὴν τῆς παρακμῆς ὁδὸν, καὶ ἀποδημούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα ἐν τῇ δόξῃ αὐτῶν, λαμπρότητι καὶ παντοδυναμίᾳ κατέκτησαν αὐτήν.

Δευτέρα Περίοδος.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα αἱ νίκαι τοῦ Λουκούλλου καὶ Πομπηίου κατὰ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ἑλλάδα μετένεγκαν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ ἴδωμεν ὅποιαν τινὰ τύχην ὑπέστησαν καὶ ἐνταῦθα μεταναστεύσαι.

Ἄνδρες πολεμικοὶ καὶ λίαν φιλόδοξοι, οἱ Ῥωμαῖοι, μόνον σκοπὸν προτιθέμενοι τὴν παγκόσμιον κυριαρχίαν καὶ εἰς μηδὲν ἕτερον ἀφορῶντες ἢ τὴν κατάκτησιν τῶν ὁμόρων καὶ ἀπωτάτων ἐθνῶν, τοσαύτην ἀπέχθειαν καὶ τοσοῦτον μῖσος ἔτρεφον κατὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν γένει, ὥστε κατεφρόνουσαν παντὸς εἴδους μαθήσεως. «Οὐαὶ ἡμῖν, ἔλεγεν ὁ Κάτων γράφων τῷ υἱῷ αὐτοῦ, διατρίβοντι ἐν Ἀθήναις, ἂν οἱ Ἕλληνες φέρωσι παρ' ἡμῖν τὰς »ἐπιστήμας αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἂν πέμψωσιν ἡμῖν τοὺς ἰατροὺς των, διότι, »ἔλεγεν, αὐτοὶ ὤμωσαν νὰ ἀποκτείνωσι διὰ τῆς ἰατρικῆς των πάντα μὴ Ἕλληνα.» Ὅτε ὅμως ὁ τροπαιοφόρος τῶν Ῥωμαίων στρατὸς, φέρων πανταχοῦ τὴν νίκην, συνετέλεσεν εἰς τὴν θελτίωσιν καὶ ἡπιότητα τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων, ἕνεκα τῆς ἐπιμιξίας αὐτῶν μετὰ διαφόρων ἐθνῶν, τῶν πλείστων πεπολιτευμένων, ὁ δὲ εἰσερεύσας πανταχοῦ πλοῦτος καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ ἴδοναι κατέστησαν ἱλαρωτέρους καὶ εὐθυμότερους τοὺς πρῶτον Ἰταμοὺς καὶ ἀτιθάσσους Ῥωμαίους, τότε καὶ ἡ ἐκ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν προκύπτουσα ὠφέλεια ἤρξατο νὰ καταδείκνηται αὐτοῖς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἡ δὲ καλλιέργεια αὐτῶν προώδευσεν ἱκανῶς, μετὰ τὴν ἔλευσιν μάλιστα τῶν πεπαιδευμένων τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ φιλοσοφία καὶ λοιπαὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἤμαζον ἐν Ῥώμῃ περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καὶ ἀνεπλήρουσαν κατὰ μέγα μέρος τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς, φεῦ! παύει καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ ζῆλος καὶ ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τοῦτο δ' ἦν ἀναγκαῖα συνέπεια τῆς παρακμῆς καὶ πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· διότι οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς μοναρχίας, ὀφειλομένην καὶ εἰς ἄλλας τε πολλὰς ἐσωτερικὰς αἰτίας, ὧν μνησθὲν ποιεῖται ἡ Ἱστορία, καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς πολυτελείας διαφθορὰν τῶν ἠθῶν, μάλιστα δὲ εἰς τὰς συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων φυλῶν τῆς Ἀρκτου, ἀπολέσαντες μετὰ τῆς σωματικῆς καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, ἀπώλεσαν καὶ πάντα ζῆλον διὰ τὴν σπουδὴν καὶ καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν ταύτης, παραμελούμεναι αὐταὶ καὶ παρορώμεναι, μὴ εὐρίσκουσαι δὲ ἄσυλον ἀσφαλὲς καὶ ὀρηκτῆριον ἐν Ῥώμῃ, ἐπανέκαμψαν λαβοῦσαι τὴν εἰς τὸ Βυζάντιον ἄγουσαν ὁδόν, ἔνθα εἶχε μεταβῆ ἀπὸ τινος ἤδη καὶ ὁ Ῥωμαϊκὸς θρόνος. Ἐνταῦθα εὗρον μὲν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἄνδρας ζηλωτὰς, φιλοτέχνας τε καὶ φιλεπιστήμονας, ἐπὶ τέλος ὅμως ἐπέφρωτο, ὡς μὴ ὄφελε! νὰ ὑποστῶσι τὴν αὐτὴν καὶ ἐνταῦθα τύχην, ὁποῖαν καὶ κατὰ τὴν Δύσιν. Τὴν πτώσιν δὲ αὐτῶν καὶ παρακμὴν ἐπέσυραν καὶ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν κράτος αἱ τε θρησκευτικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ ἐριδες, αἱ ἀναφεῖσαι ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ μητροπόλει τοῦ Ανατολικοῦ κράτους, καὶ ἡ ἐκ διαφόρων τῆς Ἑλλάδος μερῶν καταδίωξις πολλῶν

Ἑλλήνων φιλοσόφων, καὶ ἄλλα τινα αἷτια γνωστὰ τοῖς πᾶσι, καὶ περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Καίτοι δὲ παραμεληθεῖσαι καὶ ἐνταῦθα, δὲν ἀπεσβέσθησαν ὅμως ὀλοτελῶς, διότι ἄνδρες ἔξοχοι κατὰ πᾶν εἶδος μαθήσεως ἀνεφάνησαν μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὅπότε πλέον ἀπεδήμησαν καὶ ἐντεῦθεν, ὡς κατωτέρω εἰρήσεται.

Τρίτη περίοδος.

Μέχρι τοῦ νῦν εἶδομεν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καλλιεργουμένας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μόνον. Ἀφ' οὗτο ὅμως αὐταὶ παρήκμασεν κατὰ τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν, δι' ἃς προανεφέραμεν αἰτίας, τότε ἔτυχον περιστάσεων εὐνοϊκωτέρων ἵνα ἀναπτυχθῶσι καὶ προαχθῶσι μετὰ τῶν Ἀράβων. Τρία τινα συνέτειναν εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτῶν καὶ ἀνάπτυξιν· α'. ἡ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, κέντρον οὐσης πάντοτε τῶν ἐπιστημῶν, ἄμεσος συγκοινωνία τῶν Ἀράβων· β'. ἡ καταφυγὴ εἰς διαφόρους τῶν ἀραβικῶν χωρῶν πόλεις τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπελασθέντων καὶ ἐκδιωχθέντων Νεστοριανῶν φιλοσόφων, οἵτινες συστήσαντες σχολὴν ἐδίδασκον· καὶ γ'. ὁ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν διωγμὸς τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ.

Οἱ Ἀραβες, ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου μ. Χ. αἰῶνος, ἐνησχολήθησαν ἰδίως περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν Ἰατρικὴν. Μεταγλωττίσαντες τὰ πλεῖστα ἑλληνικὰ φιλοσοφικά τε καὶ ἰατρικὰ συγγράμματα, ἅτινα εἶχον τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἐπιστημονικῆς πορείας αὐτῶν, ἔχοντες δὲ προστάτας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τοὺς κατὰ διαφόρους καιροὺς Καλίφας, ὑποθάλλοντας καὶ ἀναζωπυροῦντας διὰ τοῦ ἰδίου ἐκυτῶν παραδείγματος τὸν πρὸς τὴν σπουδὴν ζῆλον αὐτῶν, παρέσχον τεκμήρια ἱκανὰ τῆς φιλομαθίας αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας προόδου των. Ἡ Ἱστορία τῆς ἰατρικῆς ἀποδίδει τὸν προσήκοντα ἔπαινον τοῖς Ἀραβι διὰ τινὰς ἀνακαλύψεις τὰς ὁποίας προσεκτήσαντο τῇ Χημείᾳ, πειρώμενοι ἵνα μετατρέψωσι τὰ ἀγενῆ μέταλλα εἰς εὐγενῆ.

Τετάρτη Περίοδος.

Ἐἵπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχει μεγάλην ἐπιφροσὴν καὶ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, διὰ τὴν ἄμεσον τῶν τελευταίων τούτων σχέσιν πρὸς τὰς μεγάλας μεταβολὰς, ὅσαι κατὰ διακεκριμένους ἐποχὰς ἐπῆλθον εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀρχαία ἑστία αὐτῆ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τὸ κέντρον, ὅπως εἶπεῖν, τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀφ' οὗ διεδύθησαν αἱ πρῶται καὶ θεμελιώδεις βῆσεις τοῦ πα-

λιτισμοῦ εἰς διάφορα ἔθνη, βιασθεῖσα ἑκοῦσα ἄκουσα νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ ζέοντι ζυγόν, εἶδεν ἑαυτὴν πεσοῦσαν ἐκ τοῦ προτέρου αὐτῆς μεγαλείου καὶ τοῦ ὕψους τῆς δόξης τῆς, καὶ τεταπεινωμένην ἔμπροσθεν τῆς Ῥωμαϊκῆς δυναστείας· τὸ αὐτὸ ἔπαθον καὶ αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἀπολέσασαι καὶ αὐταὶ τὴν πρώτην αὐτῶν εὐκλειαν. Ὅ,τι ἔπαθεν ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, τοῦτ' αὐτὸ συνέβη μετὰ τινὰς αἰῶνας καὶ τῇ Ῥώμῃ, κατ' ὀλεθρίαν ἴσως ἀμοιβὴν τῶν ὄσων αὐτῇ ἔπραξεν. Ἀπολέσασα τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν ἡ Ῥώμη, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἐστερήθη καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, αἱ δὲ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἀπολέσασαι πολὺ τῆς ἑαυτῶν λαμπρότητος, ἀπεσβέσθησαν ὀλοτελῶς. Ἡ ἐποχὴ τῶν Ἀράβων ἀνεζωπύρησεν ὅπως οὖν ταύτας καὶ ἑλάττωσεν οὐκ ὀλίγον, μετὰ ταῦτα ὅμως ἡ καταδιώξις αὐτῶν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων ἠνάγκασε τούτους νὰ παραιτήσωνται καὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἵνα ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐντεῦθεν ἀρχεται νέα ἐποχὴ πάλιν τῶν φώτων κατὰ τὴν Δύσιν, βεβυθισμένην οὖσαν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος· ἡ ἐποχὴ αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

Ὁ αἰὼν οὗτος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν φώτων κατὰ τὴν Δύσιν. Ἦδη ὁ κληρὸς ἤρξατο ἀποβάλλειν τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, ἣν ἐξέσκει ἐπὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐφ' ἱκανοὺς αἰῶνας· ἡ κυριαρχία αὐτοῦ ἠλαττοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καθ' ὅσον τὰ φῶτα τῆς παιδείας διεδίδοντο. Κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν αἰῶνα πάντες οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καταλιπόντες τὴν πόλιν ταύτην, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ τῶν προγόνων αὐτῶν συγγράμματα. Ἐνταῦθα ὑποδεχθέντες παρὰ τοῖς ἐν Φλωρεντίᾳ Μεδίκοις καὶ τῷ Πάπᾳ Λέοντι τῷ δεκάτῳ, ἀνήκοντι τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖᾳ, ἀντήμειψαν δαφιλῶς καὶ πλουσιοπαρόχως τὴν φιλοξενίαν αὐτῶν ταύτην, διαδόντες τὰ γράμματα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκτοτε ἡ παιδεία ἔλαβε νέαν φάσιν, προβαίνουσα ἐπὶ τὰ πρόσω γιγαντιαίως βήμασι, καὶ καθαρεύουσα ἀγρυπταῖς καὶ πλάνησι. Βραδύτερον αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, μετενεχθεῖσαι καὶ μεταφυτευθεῖσαι ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ τυχεῦσαι περιστάσεων εὐνοϊκῶν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ προαγωγὴν, παρήγαγον ἀθρόους τοὺς καρπούς. Τὴν δὲ πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν ἐξησφάλισεν, ἐπαγίωσε καὶ ἐστερέωσε πλέον ἢ ἐφεύρεσις τῆς Τυπογραφίας, τοῦ οὐρανοῦ τούτου δώρου καὶ τῆς ἐπωφελεστέρως πασῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ νῦν ἐφευρέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· δι' αὐτῆς, τὸ μέγα πρὸς διὰδοσιν τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως πρόσκομμα, ὅπερ ἦν ἡ ὑπέρογκος τῶν βιβλίων τιμὴ καὶ ἡ σπάνις αὐτῶν, διελύθη, αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι δικαιο

νίσθησαν, ἡ κυριαρχία τοῦ κληροῦ κατεστράφη καὶ πλεῖστα ὅσα ἐπήγασαν ἐξ αὐτῆς, ὠφελείας καὶ προόδου παραίτια. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Νέου Κόσμου· ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, πρὸς τοῖς λοιποῖς καλοῖς, συνετέλεσε τὰ μέγιστα τῇ τε Ἰατρικῇ καὶ τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ, πλουτίσασα τὴν πρώτην διὰ διαφόρων καὶ πολυτίμων φαρμάκων, αὐξήσασα δὲ τὴν δευτέραν διὰ προϊόντων νέων τῆς φύσεως καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Ἡπείρῳ ἀγνώστων. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, πολλοὶ καὶ ποιικίλοι ἀνακαλύψεις, ἀναγόμεναι εἰς διαφόρους κλάδους τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, προσετέθησαν ταύταις· διάφοροι δὲ ἐνδοξοὶ ἄνδρες, ὧν τὰ ὀνόματα προφέρει μετὰ σεβασμοῦ ἡ ἱστορία, ὅπαδοι τῶν Μουσῶν καὶ φίλοι, ὑπὸ φιλολόγους καὶ πεφωτισμένας κυβερνήσεις καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐνθέρμους προστάτιδας, προήγαγον, ἐλάμπρυναν καὶ ὕψωσαν αὐτὰς εἰς βαθμὴν τοιοῦτον, εἰς ἣν ἀφίκοντο ἤδη, μάλιστα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παραγωγοῦ τοιοῦτων καὶ τηλικούτων γεγονότων δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Γ. Ι. ΚΑΝΕΛΛΙΑΔΗΣ Ἱατρός.

ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Εἰς δημοσίαν τινα καὶ πλήρη συνεδρίασιν τῶν ζώων (κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀρχαίου τινὸς χειρογράφου ἀνεκδότου) ἐτέθη ὡς ζήτημα, «ἐάν ὅσα ὁ ἄνθρωπος, περιγράφων τὸν ἑαυτοῦν τοῦ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, ἦσαν ἀληθῆ καὶ ἀμερολήπτως γεγραμμένα.» Πολλοὶ ῥήτορες ἔλαβον τὸν λόγον, καὶ ἐκ τούτων πάντων ὁ ὄνος, ὡς μεγαλοφρονότατος, διασυρίσθη ὅτι εἰς τὰς μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σχέσεις τοῦ ἀνεκάλυψε πολλὰς οὐσιώδεις ἀντιφάσεις μεταξὺ τῶν πράξεων καὶ τοῦ κειμένου τῶν κολακευτικῶν περὶ τοῦ ζώου τούτου διατριβῶν. Ἡ σύγκρισις ἀπέβαινε ἀπὸ στιγμῆν εἰς στιγμὴν μεγαλειτέρα πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος, ὅτε ἡ παμπόνηρος ἀλώπηξ, ἀναβᾶσα τὸ βῆμα, ἔλεξε τάδε.

«Συναδελφοί! ἀντὶ νὰ πονοκεφαλῶμεν πρὸς λύσιν ζητήματος τόσοσπουδαίου, προτείνω νὰ ὀνομασθῇ ὁ νοημονέστερος ἐξ ἡμῶν ὡς εἰσηγητῆς, καὶ ἀφ' οὗ ἐξετάσῃ, σπουδάσῃ καὶ μελετήσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζῶον—τὸν ἄνθρωπον—καθὼς αὐτὸς ἐξετάζει σπουδάζει καὶ μελετᾷ ὅλα τὰ ἔντιμα καὶ ἀξιότιμα μέλη τῆς παρούσης ὀμηγύρεως, νὰ μᾶς ἀναφέρῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν του.»

Ἄν καὶ ἡ σύντομος αὕτη δημηγορία ἐδύνατο ν' ἀνάψῃ πυρκαϊὴν ἄσβεστον ἐντὸς τῆς συνεδριάσεως, διότι ἡ λέξις νοημοτέτερος ἤρεθισε τὴν φιλοτιμίαν ἀπάντων, ἀλλ' ὅμως ἕκαστον τῶν μελῶν, καταπατήσαν δι' ἀγάπη τῆς πατρίδος (ἦτο συρμός καὶ εἰς τὰ ζῶα ἡ ἀγάπη τῆς Πατρίδος) πᾶσαν περιφιλαυτίαν, ὠνόμασε τὸν πύθηκον εἰσηγητὴν, τῶσον διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ ὀργανισμοῦ τὴν ὁποίαν ἔχει συγκρινόμενος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅσον καὶ διὰ τινὰς ἄλλας πονηρίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐδύνατο νὰ καθύβη εἰς τὸ ζήτημα καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν λύσιν του.

Μετὰ παρέλευσιν λοιπὸν ἀρκετοῦ καιροῦ, ὁ πύθηκος, ἐν δημοσίᾳ πάλιν συνεδριάσει τῶν ζώων, ἀναβῆς ἐπὶ τινος συκῆς, χρησιμευούσης ἀντὶ εὐήματος, ἀνέγνωσε τὸ ἀκόλουθον ὑπόμνημα.

Φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου,

ἦτοι

ὑπόμνημα ἀληθὲς καὶ ἀμερόληπτον περὶ τοῦ ζώου τούτου.

«Συνάδελφοι! ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον λευκὸν καὶ μέλαν, κόκκινον καὶ κίτρινον ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαιρῆς διεσπαρμένον, ζῶν σχεδὸν πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκφράζων τὰς ιδέας του διὰ τοῦ λόγου, καὶ μεταχειριζόμενος συχνάκις τὸν λόγον διὰ νὰ μὴ λέγῃ τίποτε ἢ νὰ διαφθεῖρῃ τὴν ἀλήθειαν. Μεταχειρίζεται τὸ μέσον τοῦτο τῆς διαδηλώσεως διὰ νὰ ἐκφράσῃ πολλάκις καλὰ, ἢ νὰ εἴπῃ κακὰ πράγματα, διὰ νὰ δώσῃ ὠφελίμους συμβουλὰς καὶ σοφὰ μαθήματα καὶ διὰ ν' ἀπαγγείλῃ λόγους ἀκαδημαϊκοῦς, οικονομικοῦς, ἢ δημογεγενητοῦς. Τινὲς τῶν ἀνθρώπων πληρόνονται διὰ νὰ ὀμιλῶσι, καὶ τινες πάλιν πληρόνονται διὰ νὰ σιωπῶσιν. Ὅσάκις ὀμιλοῦσιν, οἱ μὲν κινῶσι τὸν γέλωτα, οἱ δὲ κινῶσι τὴν θρῆνον· ἐνίοτε δὲ θέτουσιν ὑπὸ κράτησιν τοὺς λαλοῦντας, ἢ φυλακίζουσι τοὺς μὴ θέλοντας νὰ λαλήσωσιν. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τινες μὴ ἐγνωσθέντες οὔτε οἱ ἴδιοι τί ἐλάλησαν — καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ περισσώτεροι.

«Ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ προσωρικοῦ λόγου, ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ συρίζῃ ὡς ὄφις, νὰ ψάλλῃ ὡς ἀηδὼν, νὰ φωνάζῃ ὡς καὶ, νὰ γουλιγουλίζῃ ὡς ἰνδικὴ ὄρνις· οἱ δὲ ἀποκτήσαντες τὴν τέχνην τοῦ ἐκτελεῖν ὅλα ταῦτα μεθοδικώτερον πληρόνονται παρὰ τῶν ἀνοητοτέρων, ἢ τῶν μὴ δυναθέντων ν' ἀναπτύξωσι τὴν ἐπιτηδειότητά των ταύτην.

«Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ νὰ ἴσταται ὄρθιος, καὶ μολοντοῦτο ἡ θέσις αὕτη φαίνεται ὅτι τὸν στενοχωρεῖ περισσότερο διότι πλαγιαίνει, κάθηται, κυρτοῦται, κύπτει, διπλοῦται καὶ συστρέφεται, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ πρὸς ὅλα ταῦτα οὐδεμίαν ἀνάγκη. Τὰς κνήμας καὶ τοὺς πόδας του, πλασθέντας κυ-

ρῶς διὰ τὸ βᾶδισμα, μετεχειρίσθη ἀκόλουθως εἰς ἄλλας χρήσεις εὐχαρίστους ἐπίσης καὶ ποικίλας. Οἱ προστοὶ καὶ πλούσιοι π. χ. τοὺς μεταχειρίζονται διὰ νὰ κτυπῶσιν εἰς τὰ ὀπίσθια τοὺς πιστοὺς τῶν ὑπηρέτας· οἱ ὑπηρέται διὰ νὰ λακτίξωσι τοὺς σκύλους, καθὼς αὐτοὶ λακτίζονται παρὰ τῶν κυρίων των. Ἄλλοι δὲ τινες ἔμαθον νὰ κινῶσι τὰς κνήμας των κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ ἐπειδὴ τὸ σῶμα ἀκολουθεῖ τὰς κνήμας, κατώρθωσαν νὰ βαδίζωσιν ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, νὰ πηδῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ποδὸς ἢ ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ ἡ γύμνασις αὕτη, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι χορὸν, θεωρεῖται ὡς οὐσιώδες μέρος τῆς ἀνατροφῆς· ἀλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὴν μετεχειρίσθησαν πρὸς εὐχαρίστησιν παθῶν οὐδὲλως χορευτικῶν, καὶ ὅτι πολλοὶ χορευταὶ καὶ προπάντων χορευτρίαι ἐστραβοπάτησαν συχνάκις· ἄλλοι δὲ πάλιν, ἕνεκα τοῦ πολλοῦ χοροῦ, ἀπέκτησαν πλευρίτιδα, φθίσιν, λαρυγγίτιδα, καὶ οἱ ἀποθανόντες, διότι ἐχόρευσαν πολὺ, δὲν χορεύουσι πλέον.

«Τινὲς τῶν ἀνθρώπων, ἀρνούμενοι νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν ποδῶν των, μεταφέρονται ἐφ' ἀμάξης, ἂν καὶ εἶναι ἐλαφρότατοι, ἐν ᾧ ἄλλοι, μὴ δυνάμενοι νὰ βαδίσωσι καὶ ὄντες ἀπειράκις θαρύτεροι, θιάζονται νὰ πηγαίνωσι πεζοί.

«Ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τῶν δύο τοῦ ποδῶν, ἔχει καὶ δύο χεῖρας, αἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν τῷ ἐρησιέμευσαν διὰ νὰ λαμβάνῃ τὴν τροφήν του, ἀλλ' ἐπειδὴ συνήθως ἔχει φυσικὴν τάσιν πρὸς τὸ νεωτερίζειν, ἐφευρε καὶ δι' αὐτὰς τάχιστα ἑλληνοχρησίν. Ἐβράβησε δι' αὐτῶν τοὺς ὁμοίους του, ἐξώρμησε τοὺς ὀφθαλμοὺς των διὰ τῶν ὀνύχων του καὶ ἀπέσπασε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των διὰ τῶν δακτύλων του. Ὅταν δὲ ὁ εὐεργετικὸς πολιτισμὸς εἰσεχώρησεν εἰς τὰ ἔθνη, ἔθεσεν ὡς δημοσίος ὑπάλληλος τὰς χεῖρας του εἰς τὰ θυλάκια καὶ θαλάνια τῶν διοικουμένων. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ διερευνήσωσι τῶν ἄλλων τὰ θυλάκια θέτουσι τὰς χεῖρας, κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα, εἰς τὰ ἴδια των θυλάκια, κατὰ δὲ τὸ θέρος, τὰς διασταυροῦσιν εἰς τὰ ὀπίσθια των καὶ περιφέρονται.

» Τινὲς ζῶσι διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των, ἄλλοι δὲ πάλιν φαίνονται ὅτι δὲν ἔχουσι χεῖρας, εἰμὴ διὰ νὰ φέρωσι χειρόκτια κίτρινα ἢ λευκὰ καὶ διὰ νὰ θρέψωσι καὶ περιποιῶνται τοὺς ἀεζάνοντας ὄνυχας των. Ὅταν δύο ἄνθρωποι συναπαντῶνται δίδουσι ἀμοιβαίως τὰς χεῖρας καὶ ἡ ἄφωνος αὕτη διάλεκτος σημαίνει: — Σὲ ἀγαπῶ! — Σὲ ἐκτιμῶ! — Σὲ περιπαίζω! — Σὲ καταφρονῶ! — Ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἀπατήσω!!! — Καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ συχνότερον καὶ τὸ ἀληθέστερον. Ὁ ἐραστὴς μεταχειρίζεται τὴν χεῖρά του διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἔρωτά του εἰς τὴν ἐρωμένην του· τὸ τέκνον διὰ νὰ θωπύσῃ τὴν μητέρα του· ἡ μήτηρ διὰ νὰ βρπίσῃ τὸ τέκνον της· ὁ στρατιώτης διὰ νὰ φονεύσῃ τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἄλλων· ὁ μονομάχος διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ ὁ δήμιος διὰ νὰ κόψῃ τὴν κεφαλὴν

του καταδικασθέντος. Μεταχειρίζονται δὲ προσέτι τὴν χεῖρα διὰ νὰ ἐπιθεβαιώσωσι τι· νὰ εὐλογήσωσιν—ἐπὶ ἀργυρολογία.—Νὰ καταρασθῶσιν—ἀδίκως.—Νὰ ὀρκισθῶσιν—ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ψευδῶς.—Καὶ οἱ χωροφύλακες ἐτόλμησαν μέχρι τῆς καταχρήσεως τοῦ νὰ δένωσι ὀπισθάγκωνα τοὺς συλλαμβανομένους.

»Οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι γένεια καὶ κόμην· καὶ οἱ μὲν ἀφίνουσι τὰ γένειά των ν' αὐξάνωσι, μιμούμενοι τοὺς τράγους, οἱ δὲ τὰ κόπτουσιν· οἱ μὴ ἔχοντες τοιαῦτα ἐπιθυμοῦσι νὰ τὰ ἀποκτήσωσι, καὶ διὰ τοῦτο προμηθεύονται λιπάσματα καὶ μῦρα ὅπως διευκολύνωσι τὴν αὐξήσιν καὶ πύκνωσίν των. Ὅσοι δὲ πάλιν τὰ ἔχουσιν ἄφθονα, ἀγοράζουσι φάρμακα διὰ νὰ κατορθώσωσι τὴν κατάπτωσίν των. Εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος διακρίνονται τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ αἱ τάξεις διὰ τῶν γενεῶν. Ὁ στρατιώτης λ. χ. φέρει μύστακας, οἱ δὲ πελεκυφόροι μακρὸν πώγων. Τοιοῦτον διὰ πολλὸν καιρὸν ἔφερον καὶ οἱ δημοκράται τῆς ἀνωτάτης τάξεως, ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ παντοπῶλαι καὶ πάσης τάξεως ἐργολάβοι τοὺς ἐμιμήθησαν, ὁ πώγων ἔχασε τὴν στασιώδη καὶ ταραχοποιᾶν αὐτοῦ σημασίαν. Ἔχει προσέτι τὴν σημασίαν τῆς καὶ ἡ κόμη· οἱ μὴ πρὸς ἑαυτοὺς ἐρωτύλοι τὴν κόπτουσι βαθύτατα, ἀλλ' οἱ ἐρωτόληπτοι, οἱ κουρεῖς καὶ πολλοὶ νέοι μαθηταί, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ μὴ κατασταθῶσι φθισικοὶ ἕνεκα τῆς πολλῆς σπουδῆς, φέρουσι μακρὰν κόμην τοῦ συρμοῦ, ἐπιμελοῦνται δὲ καὶ ἀλείφουσιν αὐτὴν εὐώδη ἔλαια καὶ μῦρα· τινὲς ἐξ αὐτῶν μάλιστα φέρουσι καὶ βοστρύχους. Διὰ πολλὸν καιρὸν ἔφερον τὴν κόμην ἐν εἴδει οὐράς, ἀλλ' ὁ θανατηφόρος πέλεκυς τῆς πρώτης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως συνέτεμε ταύτην τῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν. Παρὰ ταῦς γυναιξίν ἡ κόμη εἶναι σημαντικόν τι, ὅθεν καὶ τὴν διαθέτουσι κατὰ τοσοῦτους τρόπους, ὥστε μάλιστα δύναται τίς νὰ τὴν διακρίνη.

»Τὸ στόμα, προσδιωρισμένον διὰ τὸ μάσημα τῶν τροφίμων, συνώμωσε μετὰ τῆς κοιλίας κατὰ τῆς υγιείας τοῦ λοιποῦ σώματος, διότι καταφρονεῖ τὴν καθαρὰν τροφήν καὶ ζητεῖ πᾶν ὅ,τι εἶναι βλαπτικόν εἰς τὴν υγιείαν. Μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπινου γένους εὐρίσκονται τινες οἱ ὅποιοι πεινώσι πάντοτε, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι τί νὰ φάγωσι—καὶ οὗτοι εἶναι οἱ περισσότεροι—καὶ ἄλλοι, οἵτινες ποτὲ δὲν πεινώσι, τρώγουσιν ὅμως ἀκαταπύστως. Τὰ λοιπὰ ζῶα ἀρκοῦνται εἰς τὰ προϊόντα τῆς γῆς, διότι ταῦτα εἶναι κατάλληλα εἰς τὰς ἀνάγκας των, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, τὸ εὐγενέστερον ὡς λέγει ζῶον, φέρει δι' ἐξόδων μεγάλων καὶ ἐξ ἀπομεμακρυσμένων μερῶν φαγητὰ βλαπτικὰ καταστρέφοντα συνεχῶς καὶ τὸ βαλάντιον καὶ τὴν υγιείαν του. Ὅταν ἅπαξ τὰ ὄντα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων συνειθίσωσι νὰ τρώγωσι πρὸς κόρον τῆς ἡδυπαθείας των, ἀποκαθίστανται δοῦλοι τοῦ πάθους τούτου καὶ διὰ γεν-

μάτων ἢ δειπνῶν ἀγοράζεται ἡ θέλησις καὶ ἀλυσσοδένεται ἡ συνείδησίς των—ἐὰν ἔχωσι τοιαύτην.

»Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ πίνειν, τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἔτι χειρότερον· διότι τὰ λοιπὰ ζῶα πίνουσι μόνον ὕδωρ, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος πίνει πάντα, ἐκτὸς τοῦ ὕδατος. Ὅταν δὲ πίνη δὲν ἐξέρει οὔτε τί λέγει, οὔτε τί πράττει. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν γίνεταί εὐθυμος, ἔπειτα ἰδιότροπος, μετὰ ταῦτα παράφρων, ἔπειτα μανιώδης καὶ τελευταῖον πίπτει ἀναίσθητος. Καὶ πίπτει μὲν ἐντὸς δωμάτων ἐστολισμένων καὶ περιχρύσων, ἐὰν εἶναι πλούσιος καὶ σημαρτικὸν ὑποκείμενον, ἐντὸς δὲ τοῦ πληοῦ τῶν ἀγνίων, ἐὰν εἶναι ῥακενδύτης καὶ πτωχός. Τὸν πρῶτον ἐκδύουσιν οἱ ὑπηρεταί του καὶ θέτουσιν εὐλαβῶς εἰς τὴν κλίνην, ὅπου ἰατρύεται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τὴν ὅποιαν ἔκουσίως ἔλαβε, τὸν δὲ δεύτερον ἀπάγουσιν εἰς τὴν πρωτοφυλακὴν.

»ὑπὸ λογικὴν καὶ ἠθικὴν ἔποψιν θεωρούμενος, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀκόμη ὄν ἰδιάζοντος χαρακτήρος. Κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, τὸ λογικὸν εἶναι ἀπόρροια, δὲν ἐξέρει τίνος, συγχωρήσαν αὐτῷ τὴν κατάκτησιν τῶν πέριξ αὐτοῦ ὄντων, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ αὐτῶν τῶν ὁμοίων του. Μεταχειρίζεται δὲ τὸ λογικὸν μὲ τρόπον πάντη ἀντιφατικόν· καὶ ὅταν μὲν ἀφίνεταί εἰς τὰς ἰδίας του γνώσεις, ἔχει τοῦλάχιστον τὸν κοινὸν νοῦν, ἀλλ' ἀφ' οὗ λάβῃ ἀγωγὴν χάνει τὴν δύναμιν τοῦ κρίνειν κατὰ τὰς ἐντυπώσεις τὰς ὅποιας λαμβάνει καὶ δὲν κρίνει πλέον παρὰ κατ' ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔμαθε πολλάκις δὲν ἐκθέτει ὅ,τι γνωρίζει—πρᾶγμα τὸ ὅποῖον δὲν τοῦ εἶναι ἀπηγορευμένον—ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας φλυαρεῖ περὶ πραγμάτων τὰ ὅποια ἀγνοεῖ ἐντελῶς. Ποτὲ δὲν συζητεῖ περὶ τῶν ὅσων ἀντικαμβάνεται τῇ συνδρομῇ τῶν αἰσθητηρίων του, ἀλλὰ πολυλογεῖ μέχρι θανάτου περὶ πραγμάτων τὰ ὅποια δὲν καταλαμβάνει. Καὶ ἐπειδὴ φαντάζεται ὅτι διὰ τὴν καταληψίν των κατέχει φῶτα ἰδιαιτέρα, ἐδελύττεται καὶ κατατρέχει τοὺς μὴ θέλοντας νὰ συμφωνήσωσι μὲ τὴν γνώμην του.

»Τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ὀνομάζει διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ ἔχωσι τὴν αὐτὴν σημασίαν· ὅ,τι δὲ ὁ εἷς εὐρίσκει καλόν, ὠραῖον καὶ ἀριστον, τοῦτο ἄλλος νομίζει κακόν, δύσμορφον καὶ χείριστον· ὅ,τι ὁ εἷς ὀνομάζει ἀρετὴν, ὁ ἄλλος τὸ ἀποκαλεῖ ἐλαττωμα, ὅ,τι νομίζεται συγκεχωρημένον καὶ ἀξιοσύστατον ἀπὸ τοῦ μὲν, τοῦτο ἀπαγορεύεται καὶ κατηγορεῖται ἀπὸ τοῦ δέ· ἐδῶ τιμῶσιν ὑπερβαλλόντως τὸν αὐτουργόν πράξῳς τινος, καὶ παρ' ἄλλοις ὁ αὐτουργός τῆς ἰδίας πράξεως τιμωρεῖται μὲ θάνατον. Κατὰ συνέπειαν ὅλων τούτων τῶν ἀντιφάσεων ὀνομάζουσι *μεγάλου ἀνδρα καὶ ὄν φιλελεύθερον* ἐκεῖνον ὅστις τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλου τινος ἀριθμοῦ ὁμοίων του, καὶ καταδιώκει ἄτομα τοῦ εἶδους του διὰ νὰ τὰ

φονεύσει, λεηλατεί δὲ καὶ βιάζει καὶ ἐξανδραποδίζει τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ὑπερασπισθῶσι.

»Οἱ ἄνθρωποι πιστεύουσιν εἰς ἕνα θεόν, τὸν ὅποιον λατρεύουσι καὶ εὐχαριστοῦσι πρὸ πάντων ὅταν εὐτυχῶσιν· ὁ δὲ θεὸς οὗτος, διὰ τὸν ὅποιον ἀκαταπαύστως φιλονεικοῦσιν, εἶναι ὃν ἄπειρον καὶ πλήρες ἀγαθότητος, εἶναι σύμβολον τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἐν ὀνόματι αὐτοῦ φονεύονται καὶ κατασπαράττονται, καὶ ὅταν οἱ μὲν φωνεύσωσι τοὺς δὲ—πρᾶγμα τὸ ὅποιον μισεῖ ἡ Θεότης—οἱ ἐπιζήσαντες τὸν εὐχαριστοῦσι πανδήμως.

»Ἐπάρχει ἀκόμη θεὰ τις ἀγαπητὴ πρὸ ἀνθρώπων, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ Ἐλευθερία! ἀλλ' ἕκαστος θέλει τὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μόνου καὶ διὰ τὴν δουλείαν τῶν ἄλλων· οἱ λευκοὶ ἐφόνευσαν τοὺς κοκκίνοὺς καὶ ὑπερασπίζονται τοὺς μαύρους, τοὺς ὁποίους ποτὲ δὲν εἶδον, καὶ καταπιέζουσι τοὺς λευκοὺς, τοὺς ὁποίους ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ζῶσιν. Ἐκ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν νομίζουσι ὅτι ἐλευθερία εἶναι τὸ νὰ πράττῃ τις ὅ,τι θέλῃ· διὰ τοῦτο ὁ εἰς ὑβρίζει ἀσυστόλως θεὸν καὶ ἀνθρώπους, ὁ ἄλλος ἀρπάζει καὶ κλέπτει ἀναφανδὸν καὶ διὰ τῆς βίας· τρίτος τις μαστιγώνει καὶ βασανίζει τοὺς ἀσθενεστέροὺς καὶ ἄλλοι τέλος πάντων φονεύουσι τοὺς ὁμοίους τῶν πρὸς διασκέδασιν, καὶ πολλάκις οἱ τοιοῦτοι ὀνομάζονται καλὰ παλληκάρια καὶ ἥρωες, καὶ ἀντὶ ν' ἀποκεφαλίζονται ἀπαθαρσιζοῦνται.

»Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἰσότης εἶναι λέξεις τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ἀκαταπαύστως προφέρουσιν, ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη διανέμεται πολλάκις ὑπ' ἀτόμων οὐχὶ πάντοτε ἀδιαφθέρων· ὅθεν καταδικάζεται εἰς εἰρήτην ὁ κλέψας ἐν δαυκίον καὶ τρία σῦκα διὰ βήξεως—ἐπειδὴ ἡ βήξις εἰς τὴν κλοπὴν ἀπαγορεύεται.—Τιμᾶται δὲ καὶ χαιρετᾶται φιλικώτατα καὶ ταπεινότερα ὁ ὑπεξαιρέσας ἑκατομμύρια ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του, διότι ἐστάθη ἀρκετὰ ἐπιτήδειος νὰ τοὺς ἐλαφρώσῃ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτον βάρους, χωρὶς νὰ βλάβῃ παντελῶς τὰ κλειθεῖρα.

»Οἱ ἄνθρωποι ἐθέσπισαν τὴν ὑπανδρείαν ὑπὸ τὴν ἐπίβουλον πρόφασιν ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ, πλασθέντες ὁ εἰς διὰ τὸν ἄλλον, χρεωστοῦσι πάντοτε ν' ἀγαπῶνται, ὅταν ὁ νόμος τοὺς συνδέσῃ καὶ τοὺς προσαρτήσῃ ἀμοιβαίως· νυμφεύονται δὲ πολλάκις ἄτομα τὰ ὅποια δὲν ἀγαπῶσι, καὶ ἀγαπῶσιν ἐνίοτε ἄτομα τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ νυμφευθῶσιν. Ὁ σύζυγος ὀμνύει προστασίαν εἰς τὴν σύζυγον, καὶ τὴν καταπιέζει, καὶ ἡ γυνὴ ὀμνύει πίστιν εἰς τὸν σύζυγόν της, καὶ τὸν ἀπατᾷ. Τοιουτοτρόπως ὁ μὲν ἀνὴρ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταποιεῖ τὴν γυναῖκα του εἰς μάγειρον, ἡ δὲ γυνὴ θεωρεῖ τὸν ἀνδρα της ὡς μηχανὴν προσδιορισμένην διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδιοτροπιῶν της. Παλλάκις νυμφεύονται ἐκ τοῦ προχείρου, ὁ δὲ Κέριος, εἰς

τὸν ὅποιον προτείνουσι σύζυγόν τινα, δὲν ἐρωτᾷ ἂν αὐτὴ εἶναι μεγάλη ἢ μικρὰ, μελαχρινὴ ἢ ξανθὴ, εὐμορφος ἢ δύσμορφος, εἰρηνικὴ καὶ φιλήσυχος ἢ φίλικος καὶ φλύαρος, καλὴ ἢ κακὴ; ἀλλ' ἐρωτᾷ μόνον, πόσα ἔχει, καὶ ἂν μὲν ἔχη πολλὰ χρήματα, τὴν νυμφεύεται, εἰδμη κινεῖ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀναχωρεῖ χωρὶς νὰ δώσῃ ἀπάντησιν ἄλλην.

«Ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὰ τέκνα του ὡς ἰδιοκτησίαν καὶ διαφυλάττει δι' αὐτὰ τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ τὰ ζυλίζῃ ὅσον καὶ ὅταν θέλῃ· ὅσοι δὲ δὲν ἔχουσι τὸν ὕλικόν πρὸς τοῦτο καιρὸν ἐπιφορτίζουσι ἄλλον τινα, τὸν ὅποιον ὀνομάζουσι διδάσκαλον καὶ ὅστις τεινάζει ἀκαταπαύστως τὴν ῥάχιν τῶν ἐμπιστευθέντων εἰς αὐτὸν παιδιῶν, ὑπὸ τὴν ἐντιμον πρόφασιν τοῦ νὰ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν των.

«Εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ὁ ἄνθρωπος διδάσκειται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ἄχρηστα καὶ ἀνωφελῆ, κἀνὲν δὲ ἐξ ἐκείνων ἄτινα μίαν ἡμέραν θέλουσι τῷ χρησιμεύσει· σπουδάζει τὴν Ταρταρικὴν καὶ Σινικὴν γλῶσσαν καὶ ἄλλα βατταρίσματα, καὶ ὅταν ἐξέλθῃ τοῦ σχολείου ὡς τελειοδιδάκτος ἀγνοεῖ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ τόπου του· θεματογράφει καὶ στιχουργεῖ ὡς οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος, γνωρίζει ἀπὸ στήθους τοὺς γραμματικούς καὶ συντακτικούς κανόνας, δὲν δύναται ὅμως νὰ γράψῃ οὐδὲ δίστιχον ἐπιστολὴν κατὰ παράκλησιν τοῦ νεροκουβαλιτοῦ του. Τοιουτοτρόπως ἐξοδεύει τὴν ὥραιότεραν τοῦ κόσμου ἐποχὴν διὰ νὰ μάθῃ πράγματα τὰ ὅποια τάχιστα θέλει λησμονήσῃ. Μετὰ τινὰς χρόνους σπουδῆς, τῷ δίδουσι ἐν δίπλωμα, δι' οὗ ἔχει τὴν ἄδειαν ὡς ἱατρός νὰ φονεύῃ τοὺς συμπολίτας του, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θεραπεύει τὰς ἀσθενείας—τὰς ὁποίας δὲν ἔχουσι—καὶ ὡς δικηγόρος νὰ ψεύδῃται δημοσίᾳ, ὑπερασπιζόμενος τοὺς ἔχοντας ἄδικον, καὶ συνεργῶν εἰς τὴν καταδικὴν τῶν ἐχόντων δίκαιον.

«Ἐν μέρει τῆς ἀνθρωπότητος ἔχει τὴν παράξενον ἰδιοτροπίαν νὰ ἐμποδίζῃ τὸ ἄλλο διὰ πᾶσαν πρᾶξιν. Οὕτω ἰ θέλεις νὰ πηδήσῃς ἀπὸ τοῦ τοίχου ἐντὸς ἐνὸς ὑποστατικοῦ;—φυλακίζεσαι. Ἄλιεύεις ἄνευ ἀδείας;—φυλακίζεσαι. Φονεύεις τὰ πετηνὰ τοῦ οὐρανοῦ;—φυλακίζεσαι. Λέγεις εἰς ἕνα ὁμοίον σου πειρῶ;—φυλακίζεσαι. Ἀρνεῖσαι νὰ ὑπάγῃς εἰς ὑπηρεσίαν;—φυλακίζεσαι. Καὶ πάντοτε φυλακίζεσαι, ὡσάκις κάμῃς ἐν βῆμα ἢ μίαν χειρονομίαν μὴ παρὰ τοῦ νόμου προστατευομένην. (α)

«Οἱ ἄνθρωποι ὑπολήπτονται τὸν ἔχοντα χρήματα καὶ καταφρονοῦσι τὸν μὴ ἔχοντα· θαυμάζουσι καὶ ἐπαινοῦσι τὸν πλούσιον ὡσάκις λέγῃ ἀνόητόν τι—καὶ σημειώσατε οἱ πλούσιοι σπανίως ὀμιλοῦσι μὲ φρόνησιν—περιπαίζουσι

(α) Μὴ λησμονήσῃς ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ ῥήτωρ εἶναι πῆθηκος.

δὲ κατὰ πρόσωπον τὸν πτωχόν, τὸν εἰπόντα σπουδαίον τι. Μετρῶσι τὴν εὐφροσύνην καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων του. Ὄταν δὲ ἀποθάνῃ ὁ μηδεμίαν ἀξίαν ἔχων πλούσιος, περικλείουσι τὸ σῶμά του εἰς μολύβδινον κιβώτιον, τὸ ταριχεύουσι διὰ νὰ προφυλάξωσιν ἀπὸ τοῦ σκόληκος καὶ τοῦ οἰκοδομοῦσι Μαυσωλεῖον· ρίπτουσι δὲ εἰς ἕνα λάκκον ἢ ἀφίνουσι νὰ σαπῇ τὸν μεγάλην ἀξίαν ἔχοντα.

«Τέλος πάντων, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἀνθρώπος, δηλαδὴ τὸ πλεόν ἀσυνεπὲς, ἄστατον καὶ κοῦφον ὄν τῆς πλάσεως, καὶ δύνασθε νὰ πεισθῆτε περὶ τούτου, διότι καταναλίσκει τὴν ζωὴν του, πράττων ὅτι οἰφισκοὶ νόμοι ἀπαγορεύουσι καὶ ἀποφεύγων πᾶν ὅ,τι ἐπιτάττουσι· διὰ τοῦτο ἐκ πάντων τῶν ζώων εἶναι τὸ μόνον δυστυχὲς ὑπὸ τὸν ἥλιον.

«Ἴδού, ἀδελφοί, ὅσας παρατηρήσεις ἠδυνήθην νὰ συλλέξω διὰ τὸ ἀπατηλὸν τοῦτο καὶ φιλόψυδον ὄν, τὸ ὁποῖον καλεῖται ἀνθρώπος· τὸ ὁποῖον καθ' ἡμέραν ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτὴν του καὶ τὸν ὀνομάζει ἐπίγειον θεόν, ἐν ᾧ βλέπει ὀλιγώτερον τοῦ συναδέλφου μας ἀσπάλακος, καὶ βαδίζει λοξότερον τοῦ φίλου μας καρκίνου. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσω χάριν τῆς ἀληθείας ὅτι εὐρέθη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀγαθὴ τις καὶ ἀπλή καρδιά, ἥτις, οἰκτείρουσα τὰ λοιπὰ ζῶα διὰ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἠθέλησεν ὁ ἄνθρωπος νὰ τὰ περιορίσῃ, μοὶ ἐχορήγησε διὰ τὸ ὑπόμνημά μου τοῦτο πολλὰς πληροφορίας καὶ πᾶσαν δυνατὴν εὐκολίαν· ἤθελε δὲ εἶσθαι ἔλλειψις ἀσυγχώρητος, ἐάν, πρὶν τελειώσω τὸ ὑπόμνημα μου τοῦτο, δὲν ἀναφέρω στίχους τινες, τοὺς ὁποίους ὁ καλὸς οὗτος ποιητὴς μοὶ ἀφιέρωσεν:

Ἀνθρώπινος μικρότης.

Ὁ ἄνθρωπος, τὸ εὐγενὲς ἐπὶ τῆς γῆς μας πλάσμα!
 Νομίζει ὅτι δι' αὐτὸν τὸ σύμπαν ἐποιήθη,
 Διὰ αὐτὸν! ὅστις γυμνὸς σ' τὸν κόσμον ἐγεννήθη
 Καὶ εἶναι ἀθλιότητος καὶ φιλαυτίας φάσμα.
 Τὴν ὑπαρξίν του χίμαιραι τὸν νοῦν του τρέφει πλάνη,
 Πλὴν ὅτι, μ' ὅσα ἔπραξε κ' ὅσα διενόηθη,
 Εἶναι μικρὸς πολλὰ μικρὸς δὲν τὸ καταλαμβάνει.

«Ὁ νοῦς μου, λέγει, δύναται τὴν φύσιν νὰ δαμάσῃ·
 »Εἶμαι τοῦ κόσμου βασιλεὺς καὶ μόναρχος τῶν ζώων.»
 —Πολλάκις πλὴν ἀπέθανε μετὰ κλαυθμῶν καὶ γόων,
 Διότι εἶχεν ἔντομον τὸν πόδα του δαγκάσει!
 Βαδίζει κ' εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ κεφαλὴ του φθάνει,
 Μεθ' ἃ μὲ πλούτη καὶ τιμὰς καὶ εὐκλείαν ἠρώων,
 Ἄλλ' ὅτι εἶναι μικριστος δὲν τὸ καταλαμβάνει.

Μοῦ λέγουσι ὅτι τοῦ Θεοῦ ἡ παντουργὸς παλάμη
 Κατ' ἰδικήν του καὶ ἡμᾶς εἰκόνα εἶχε κτίσει—
 Τὸ ὄνομά του προσκυνῶ, πλὴν (ἄς μὲ συγχωρήσῃ)
 Τὴν γελοιογραφίαν του ἠθέλησε νὰ κάμῃ.
 Ἐκεῖνος εἶναι μέγιστος, κ' ἡμεῖς γελοῖοι νάνοι·
 Σ' τὸν κόσμον ὅμως ἤθελε κ' ὁ νάνος εὐτυχίσει,
 Τοῦ νάνου τὴν μικρότητα ἐὰν καταλαμβάνῃ.

Θ. Γ. ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ.

ΕΡΩΣ ΕΝ ΓΑΜΩ,

Ἱστορικὴ Μελέτη

ὑπὸ

Γυιζώτου.

Ὁ θέλων μυθιστορίας ἀς ἐγκύψῃ μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας· ἐν αὐτῇ εὐρηται ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὁ οἰκιακὸς βίος μετὰ τῶν ποικιλωτέρων καὶ δραματικωτέρων αὐτοῦ σκηνῶν, ἡ ἀνθρωπίνη καρδιά μετὰ τῶν ζωηροτέρων καὶ θιλιτικωτέρων αὐτῆς παθῶν, καὶ πρὸς ταῦτα ἔξοχος τις γοητεία, ἡ γοητεία τῆς πραγματικότητος. Θαυμάζω τὴν φαντασίαν καὶ ἀρέσκομαι ὑπερβαλλόντως τὴν δημιουργὸν ταύτην δύναμιν, ἥτις ἐκ τοῦ μηδενὸς παράγει ὄντα, ἐμφυχοῖ, χρωματίζει καὶ ζωοποιεῖ αὐτὰ ἐνώπιον ἡμῶν, ἀναπτύσσουσα, διὰ τῶν ποικίλων τῆς τέχνης ἀστασιῶν, τοὺς ποικίλους τῆς ψυχῆς θησαυροὺς· ἀλλ' ὅμως τὰ ὄντα, τὰ διανύσαντα πράγματι τῆς ζωῆς τὸ στάδιον καὶ ὑποστάντα τῆς τύχης τὰς περιπετείας, τὰ γευθέντα τῶν παθῶν, τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς λύπης, ἐφ' οἷς τοσούτον συγκινούμεθα, τὰ ὄντα ταῦτα, λέγω, ὅταν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἐν τῷ οἰκιακῷ αὐτῶν βίῳ βλέπω, μ' ἐλκύουσι καὶ ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν μου μᾶλλον ἢ τὰ ἐντελέστερα ποιητικὰ καὶ μυθιστορικὰ πλάσματα. Ἡ ζῶσα δημιουργία, τὸ ποίημα τοῦτο

τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τοὺς θεῖους αὐτοῦ χαρακτήρας παριστάμενον, εἶναι ὠραϊότερον παντὸς ποιήματος ἀνθρωπίνου, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὑπέρτερος παντὸς ποιητοῦ.

Μελετῶν τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπανάστασιν, εὔρον δύο ιστορίας, τερπνοτέρας, κατ' ἐμὴν γνώμην, παντὸς μυθιστορήματος. Βασιλέα τινα ἐπιζητοῦντα γάμον ἔρωτος, καὶ ἔρωτα ἐν τῷ οἰκιακῷ βίῳ μεγιστάνος τινος γενναϊόφρονος καὶ χριστιανοῦ ἤτοι τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐν τοῖς μᾶλλον θελακτικῶς καὶ τοῖς μᾶλλον λυπηρῶς αὐτοῦ ἀποβήτοις, ὑπὸ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἐπισημοτέρων ἀτόμων καὶ ἐν μέσῳ τῶν μεγαλειτέρων περιπατειῶν τοῦ δημοσίου βίου. Ἴσως ποτε διηγηθῶ τὸ σχέδιον τοῦ γάμου τοῦ βασιλέως — ἤδη ἀφηγοῦμαι τὸν οἰκιακὸν βίον τοῦ μεγιστάνος.

A.

Ὁ μᾶλλον ἀνεξάρτητος καὶ πιστὸς φίλος τῶν ἐν ταῖς δυστυχίαις συμβούλων καὶ ὑπερασπιστῶν Καρόλου τοῦ α'. ἦν Θωμαῆς ὁ Βριοθέσλεϋ (Wriothesley) κόμης τῆς Σουθαμπτόνος. Ἐκ φύσεως δὲν ἠγάπα μῆτε τὴν αὐλὴν, μῆτε τὴν ἐξουσίαν, μῆτε τὸ ἴδιον αὐτοῦ μεγαλεῖον περιεθλῶν δὲ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν τε τίτλων καὶ τοῦ πλοῦτος τῆς οἰκαγενείας αὐτοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πρωτοτόκου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, συγχρόνως σχεδὸν ἀποβιωσάντων, κατεθορυβήθη μᾶλλον ἢ κῆχαριστήθη καὶ ἐπὶ τινα καιρὸν ἠρῳθρία καὶ ἀπέστρεφε τὴν ὄψιν, ὡς ἂν τις τυχὸν ἤκουε τὸνομα Μυλόρδ. Ἦτο φύσεως μελαγχολικῆς, ἄφροντις καὶ ἀγέρωχος, περιπαθῆς μὲν, συνεσταλμένος, δὲ καὶ σιωπηλός, λίαν προσκεκολλημένος εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθητά του καὶ ἔτοιμος νὰ πράξῃ ὑπὲρ αὐτῶν πᾶσαν θυσίαν, καὶ μάλιστα ἔκλινε πρὸς τὸ ἀντιτάττεσθαι ὑπερηφάνως κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ σκοπῷ φιλοδοξίας ἢ ὑπέροχης μέτρος εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ βραδὺς τὰς ἐλπίδας, μόνον ἐξ ἀνάγκης ἢ ἐκ καθήκοντος ἀπεσπᾶτο τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἡσυχίας. Ὅταν ἤρχισεν ἡ μεταξὺ Καρόλου τοῦ α' καὶ τοῦ Κοινοβουλίου πάλη, ὁ λόρδος Σουθαμπτόν εἰσήλθεν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Πατρικίων, διατεθειμένος κατὰ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἀξιώσεων τοῦ τε στέμματος καὶ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ, ἐξόχως δὲ κατὰ τοῦ λόρδου Στρατφόρδου. Καθὸ Ἄγγλος ἀγαθός, ἤθελεν ὥστε οἱ μὲν νόμοι καὶ αἱ ἔθνικα παραδόσεις νὰ τυγχάνωσι τοῦ ὀφειλομένου σεβάσμου, τὸ δὲ Κοινοβούλιον νὰ μετέχη τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Καὶ δὲν ἔφρασε μὲν μέχρι τοῦ θεωρεῖν τὴν τῆς συνειδήσεως ἐλευθερίαν ὡς δικαίωμα, ἀλλ' ὡς δικαίος καὶ ἀγαθὸς χριστιανὸς δυσανασχέτει ἐπὶ τῇ κατὰ τῆς συνηδέσεως τυραννίᾳ καὶ ἐπιθύμει μείζονα ἀνεξίθρησκείαν καὶ ἀγάπην ὑπὲρ τῶν θρησκευτικῶς διχονοούντων. Κατ' ἀρχὰς μὲν, συνελθόντος τοῦ μακροβίου Κοινοβουλίου, ἐφηγηφόρησε πολλάκις κατὰ τοῦ στέμματος καὶ τῶν ἐπισκόπων, καὶ

ὑπὲρ τῆς καταπαύσεως τῶν καταχρήσεων ἢ τῆς τιμωρίας τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καταπιέσεων τοῦ δεσποτισμοῦ, δὲν ἐφαίνετο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἐχαρακτηρίζετο ἕνεκα τούτου ἐκ τῶν περὶ τὸν βασιλέα ὡς δυσηρεστὸς καὶ ἀντιπολιτευόμενος μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ κόμητος τοῦ Βοσεξ. Ὅταν ὅμως αἱ βιοπραγίαι τοῦ ὄγλου, αἱ παραφροαὶ καὶ αἱ ἀνομιαὶ τοῦ Κοινοβουλίου ἐξεβράχθησαν, ὅταν ἴδε τὸν νόμον παραβιζόμενον καὶ τὴν μοναρχίαν ἀπειλούμενην παρὰ νέων δεσποτῶν, ἐτρέπη ἐν ἀκκοῶ καὶ συνετάχθη, ἄνευ βεβαίως εὐχαριστήσεως καὶ ἄνευ πεποιθήσεως, ἀλλὰ μετὰ μεγαλοφροσύνης εὐσυνειδήτου, τοῖς ὑπερήσισταῖς καὶ μάλιστα τοῖς ὑπρέτοις τοῦ βασιλέως. Ἐίνος παντὸς πολιτικοῦ συνδυασμοῦ, παντὸς συστηματικοῦ σχεδίου, μικρὰ φροντίζων περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς πατρίδος, ἐπολέμει κατὰ τὸ ἐνεστὸς τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀνομίαν, τὴν ἀταξίαν, τὴν βίαν, οὐδαμῶς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς θεωρητικὰς ἀρχὰς ἢ τὰς ἐλπίδας ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ταῦτα ἐπετρέποντο. Ἐθεώρησε παράνομον τὴν πρὸς τὸν λόρδον Στρατφόρδον διαγωγὴν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ ὑπερβολικὰς τὰς ποινὰς· τούτου ἕνεκα ἠγέρθη ὑπὲρ τοῦ λόρδου, καθ' οὗτινος κατεφέρετο τὸ πρῶτον. Καὶ τοι δὲ ἡ βουλὴ ἐψήφισεν ὡς ἀνάρμοστον τοῖς βουλευταῖς τὴν ὑπηρετεῖν προσωπικῶς τὸν βασιλέα, ὁ λόρδος Σουθαμπτόν ἐδέχθη, μετ' ἀπαρεσκεΐας μὲν, ἀλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἠεδέχθη τὸν βαρῆν τοῦ ἰδιαιτέρου συμβούλου παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ τοῦ εὐγενοῦς τῶν βασιλικῶν θαλάμων. Καὶ ὅταν ἐξεβράχη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, τὸν ὑπῆγον ἀπεχθάνετο καὶ ἐξ οὗ δὲν ἠλιπίζεν ἀγαθῆς συνεισίας, ὅστις δῆποτε καὶ ἦτον ὁ νικητὴς, ἀμέσως ἐδέχθη στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, παρεβύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἐδγεργιλ καὶ ἠκολούθησεν εἰς Ὀξφόρδ τὴν αὐλὴν, καὶ τοι ὁσπέρην ἢ κατ' αὐτῆς δυσἀρετέαί του κῆζανεν ἐν τούτοις ὅμως διετήρησεν ἀίψοτε τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ χαρακτήρος καὶ πλήρως τὸ ἀγέρωχον αὐτοῦ. Αὐλήσας ποτὲ λόγια σκληρὰ ἐν τῷ συμβουλίῳ περὶ τοῦ πρίγκιπος Ῥοβέρτου καὶ περὶ τοῦ ὕφους αὐτοῦ, ἄλκιρονικῶς περισφραζομένου πρὸς τοὺς μεγιστάνους τῆς Ἀγγλίας, προσεκλήθη εἰς περικιτῶν ἐξεργασίαν παρὰ τοῦ πρίγκιπος, ὅστις, ὡς συμβαίνει συνήθως ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ἤκουσε τὰ ῥηθέντα ἐπυξήμενα. Ὁ κόμης ὠκλήθησεν καὶ ὑπεστήριξε τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὄρισας μάλιστα τούτους ἀκριβῶς. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ῥοβέρτος ἐπέμενε θεωρῶν ἑαυτὸν προσβεβλημένον, παρήγγειλεν αὐτῷ νὰ παρασκευασθῇ εἰς τὸ νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν, διότι ταχίστα ἔμελλε νὰ προσκληθῇ εἰς ξιφομαχίαν ἀφ' ἵππου. Τῇ ἐπαύριον συνητηθήσαν καὶ ὁ πρίγκιψ ἠρώτησε τὸν κόμητα «ποῖα ὄπλα ἐξελέξω;» — Δὲν ἔγω ἐνταῦθα, ἀπεκρίθη ὁ κόμης, ἵππον ἱκανὸν πρὸς τοῦτο, καὶ αὐτὸς δύναμαι νὰ εὖρω που πλησίον ἐν τῷ ἄμ. ἄλλως τε, καθὸ μικρόσωμος καὶ ἰσχνός, δὲν δύναμαι νὰ παρατα-

χθῶ οὕτω πρὸς τὴν ὑπερέραν ὑψηλότητα· ἔθεν τὴν παρακαλῶ νὰ μοὶ ἐπι-
τρέψῃ νὰ ἐκλέξω τὰ ὅπλα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ μεταχειρισθῶ· θέλομεν μο-
νομαχίῃ πεζῇ καὶ διὰ πιστολίου.— Ὁ Ῥοβέρτος ἐδέχθη ἄνευ δυσκολίας τὴν
πρότασιν, ἐξελέχθησαν οἱ μάρτυρες καὶ ἡ ἐπαύριον προσδιωρίσθη διὰ τὴν συ-
νέντευξιν. Ἐν τούτῳ τὸ πρᾶγμα διεθρυσθήθη καὶ οἱ τοῦ συμβουλίου λόρδοι
ἐπεμβάντες ἠσφάλισαν τὰς πύλας τῆς πόλεως, μεταπέμφαντες δὲ τοὺς μάρ-
τυρας, κατῴρθωσαν νὰ συμβιβάσωσι τὸν κόμητα μετὰ τοῦ πρίγκηπος, ὅστις
τοῦ λοιποῦ ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν μετὰ πλείστης ὄσης τῆς προσοχῆς.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐμπεσόντος τοῦ βασιλέως εἰς
χειρας τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ λόρδος Σούθαμπτων ἐζήτει ἐπιμόνας τὸ εὐκαιρον
καὶ τὸ μέσον δι' οὗ προσερχόμενος νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἀτέτυχε,
διότι ἡ δίκη, ἡ καταδίκη καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῆς θανατικῆς ποινῆς τοῦ Καρόλου
διεσπένδασαν πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ἀφῆρσαν αὐτῷ πᾶν μέσον ἀποπειράς· καὶ
ὅμως δὲν ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀπληλαγμένον παντὸς πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ
χρέους, καὶ τῇ 18 Φεβρουαρίου 1649, ἐν ἡμέρᾳ δηλονότι ὁ νεκρὸς Καρό-
λου τοῦ α'. ἐφέρετο εἰς τὸν κατὰ τὸ φρούριον Οὐίντισον τάφον, ὁ λόρδος
Σούθαμπτων ἐφάσσε, τέταρτος αὐτὸς, συνοδεύων μέχρι τοῦ τάφου τὸ φέ-
ρετρον τοῦ ἡγεμόνος, τὸν ὁποῖον δὲν κατῴρθωσε μῆτε νὰ φωτίσῃ, μῆτε νὰ
σώσῃ. Τὸ κροκύφαντον κάλυμμα τοῦ φερέτρου, κατὰ τὸν βραχὺν χρόνον τὸν
ὁποῖον διέτρεξεν ἡ κηδεία τοῦ νεκροῦ, κατελευκάνθη ὑπὸ τῆς ἀφθόνης πι-
πτούσης χιόνος, καὶ ἡ περίστασις αὕτη ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὑπηρετάς
τοῦ μεταστᾶντος ὡς σύμβολον ἀθωότητος.

Καταργηθείσης τῆς βασιλείας, ὁ λόρδος Σούθαμπτων, ἐνόσφ διήρκει ἡ δη-
μοκρατία καὶ ὁ Κρόμβελ ἦγε τὴν πολιτείαν, ἐξῆ μακρὰν τῆς πόλεως, εἰς
τὰ κατὰ τὸ Χάμσχιρ τοῦ Τίσχφιλδ κτήματά του, ξένος τῶν συνωμοσιῶν
τοῦ κόμματός του καὶ τῆς νέας κυβερνήσεως τοῦ τόπου του, πιστὸς πάντοτε
τῷ Β'. Καρόλῳ ἐξορίστω, πρὸς τὸν ὁποῖον φροντίζων διεβίβαζεν οὐ μόνον
χρησίμους συμβουλὰς, ἀλλὰ καὶ ὅσα χρήματα ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἐκ τῆς
ἐλαττωθείσης περιουσίας του, ἐκ τῶν μετεγγύων καὶ ἐκ τῶν φόρων· ἀπέχε-
πάσης ἐπαναστατικῆς ἀποπειράς τῶν βασιλικῶν, πάσης μετὰ τῶν δυσηρεστη-
μένων δημοκρατικῶν συμμαχίας, πάσης μετὰ τῶν ξένων τεκταινομένης ῥα-
διοῦργίας. Ἡ φρόνησις, ὁ ζηλότυπος πατριωτισμὸς καὶ ἡ φυσικὴ αὐτοῦ ἀκη-
δεῖα συνέτρεχον εἰς τὸν ἀκρατῶσι τὸν ἄνδρα εἰς τὴν ἀπραξίαν ταύτην καὶ τὴν
ὁδὸν τῆς τιμῆς. Μαιῶν ποτε ὅτι ὁ Κρόμβελ, παραγενόμενος εἰς Χάμσχιρ
διὰ τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ῥιχάρδου, ἐδήλωσεν ὅτι προτίθετο νὰ τὸν
ἐπισκεφθῇ, ἀπῆλθεν ἀμέσως τοῦ πύργου αὐτοῦ καὶ δὲν ἐπέστρεψεν εἰμὴ ἀφ'
αὐτοῦ Κρόμβελ ἀπεχώρησε τῆς κομητίαις. Ἐπανορθωθείσης τῆς βασιλείας, ὁ
λόρδος Σούθαμπτων, εἰ καὶ διαρκούσης τῆς δημοκρατικῆς διετέλεσεν ἀπρα-

κτος, εὐρέθη εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν μεγιστάνων καὶ παλαιῶν συμβούλων
Καρόλου τοῦ α'. τοὺς ἑποίους ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως ἐκάλει εἰς τὴν ἐξου-
σίαν· πλὴν τούτου ἦτο ἰδιαιτέρος φίλος τοῦ Καγκελλαρίου Χίλδε, ἀπολαύον-
τος τότε πλήρους τῆς εὐνοίας καὶ ἐμπιστοσύνης Καρόλου τοῦ β'. Διωρίσθη-
σαν ἐπομένως ὁ μὲν λόρδος Σούθαμπτων μέγας θησαυροφύλαξ, ὁ δὲ Χίλδε
ἀρχικαγκελλάριος καὶ κόμης τοῦ Κλάρενδων.

Ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη οἱ δύο φίλοι, διάφοροι μὲν τὸν χαρακτῆρα, ὁμόφωνοι
δὲ τὰς ἀρχάς, διηύθυνον ἐναγωνίως ἓνα βασιλέα ἄμοιρον ἀρετῆς καὶ καρδίας,
μῖαν αὐτὴν ῥαδιοῦργον καὶ διεσφαρμένην, μῖαν φατρίαν νικητρίαν καὶ δυση-
ρεστημένην καὶ ἐν ἔθνει αὐστηρὸν, τεταπεινωμένον καὶ παρωργισμένον. Καὶ
ὁ μὲν Κλάρενδων, φιλόδοξος, προσηλωμένος ὅλως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ σύ-
στημα, τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν βαθμὸν αὐτοῦ, ἐπάλασε μανιωδῶς κατὰ τε τῶν
παλαιῶν καὶ νέων αὐτοῦ ἐχθρῶν καὶ βρέως ἔφερον ἐλαττωμένην τὴν ὑπὲρ
ἑαυτοῦ εὐνοίαν τοῦ νέου, ὅστις ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του διατελῶν, περιπλθε
εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἐγένετο κύριός του· ὁ δὲ Σούθαμπτων, ἦττον ἐνεργη-
τικὸς, φίλυπος δὲ καὶ φιλόπονος, γενναιότερος τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν,
πάσῃων ἄλλως τε ἀθρήτιδα καὶ λιθίασιν, ἐξεπλήρου μὲν εὐσυνειδήτως τὰ
καθήκοντα αὐτοῦ, ἀλλὰ μάτην ἠγωνίζετο νὰ τηρήσῃ τὰς τινὰ καὶ τιμῶ-
τητα περὶ τὴν οἰκονομικὴν, τοῦ στέμματος ὑπηρεσίαν. Συνεχῶς ὑπέκυπτε τῇ
ἀθυμίᾳ, ἠσθένει, ἀπιδίξετο καὶ παρεπονεῖτο πολλὰκις πικρῶς περὶ τῆς θέσεώς
του, παρρησία λέγων ὅτι ἐπεθύμει ν' ἀποσυρθῇ τοῦ ἔργου, εἰς τὸ ὅποιον κα-
τεγίνετο καὶ ἄνευ εὐχαριστήσεως καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἡ Γαλλία, κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα, εἶδε δύο ἄνδρας ἐναρέτους καὶ
σπανίους τὰς ιδιότητας—τὸν Τουργκότ καὶ τὸν Μαλέσερβον—οἵτινες τὰς
αὐτὰς ἔχοντες διαθέσεις, συνέπραττον ἐν τοῖς πράγμασι· καὶ ὁ μὲν Τουργκότ
ἦτο πλήρης προθυμίας, πεποιθήσεως, ἐλπίδων καὶ καρτερίας, ὁ δὲ Μαλέ-
σερβος, ἐπίσης μὲν εἰλικρινῆς, ἀσθενέστερος ὅμως τὸν χαρακτῆρα καὶ μᾶλ-
λον ἐπιβρόπης πρὸς τὸ ἀποθάρρυνεσθαι. Οὗτος ἔλεγε συνήθως «ὁ Τουργκότ
»δὲν θέλει ν' ἀποσυρθῇ καὶ δὲν βλέπει ὅτι ἀμφοτέροι θέλομεν διωχθῆ.» Καὶ
πραγματικῶς ἀπεδιώχθησαν ἀμφοτέροι διὰ τὰς ἀδυναμίας ἡγεμόνος, ὅστις
ἀγαθὴν μὲν εἶχε περὶ ἀμφοτέρων ὑπόληψιν καὶ ἐξίσου ἐπεθύμει τὴν εὐτυχίαν
αὐτῶν, μηδέτερον ὅμως ἐπροστάτευσε, ὡς βραδύτερον αὐτὸν νὰ προ-
στατεύσῃ ἐδυνήθη.

Καρόλος ὁ β'. ὀξυδερκής ἄμα καὶ φαῦλος, ἐνοήσας ταχέως τὴν περὶ τῆς
ἐξουσίας ὀλίγην μέριμναν τοῦ Σούθαμπτων, διενόηθη ἕνεκα τούτου ν' ἀπα-
λαγῇ ἡσύχως καὶ ἄνευ θορύβου συμβούλου ἀνεξαρτήτου καὶ δυσχρήστου·
ἀλλ' ὁ Κλάρενδων, χρησάμενος πάσῃ τῇ ὑπολήψει αὐτοῦ, ἐτήρησε τὸν φίλον,
ὡς ἐτήρει καὶ ἑαυτὸν εἰς τὰ πράγματα, καὶ ὁ λόρδος Σούθαμπτων, μέχρι

θανάτου διατελέσας μέγα θησαυροφυλάξ, απεχώρησε τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας καὶ ἀπεβίωσε, μὴ καταβληθείς, ὡς ὁ ἀρχικαρχιελλάριος, ἐκ τῶν βασάνων τῆς ἐξορίας, τοῦ ἀδίκου μίσου τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀχαρίστου σκληρότητος τοῦ Βασιλέως.

B.

Γυναῖκα ἐγγημεν ὁ λόρδος Σούθαμπτων Γαλλίδα τινα, Ῥαχὴλ Ῥουβινὸν ὀνόματι, καταγομένην ἐκ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων οἰκογενειῶν, αἵτινες, τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ἄνευ προσωπικοῦ συμφέροντος, ἢ ἀφορμῆς πλοῦτος ἢ δυνάμειος ὀρυόμενοι ἐκ μόνης τῆς πίστεως καὶ τῆς συνειδήσεως, ἠπλάθησαν ἐν Γαλλίᾳ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, ἀδύνατον ἔτι οὖσαν καὶ καταδιωκόμενην ἐν τῷ γεννηθῆναι. Ἐν τῷ χρόνῳ ἐνυμφεύθη, ἔχουσι ὁ νόμος τῆς Νάντης καὶ ὁ Ῥισχελιού, καὶ τοὶ ἀπεστρέφοντο τοὺς διαμαρτυρομένους ὡς κόμμα πολιτικὸν, ἀπεΐχον ὅμως τοῦ ἐνοχλεῖν αὐτοὺς ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα, μάλιστα ἐκάλεε εἰς τὰ πράγματα ἀδιστακτικῶς πάντας ὄσους ἐθεώρει ἀφωσιωμένους εἰς τὰ συμφέροντα ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ στέμματος. Ταῦτα ἔπραξε καὶ ὁ Μιζαρίνος ὡς ὁ Ῥισχελιού· πλὴν προσέδρανε περισκερμένως ὡς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν διαμαρτυρομένων καὶ μετὰ πλείονος δειλίας ὡς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τὰ δημόσια ἐπαγγέλματα. Καὶ ἦσαν μὲν ἀνενόγητοι καὶ ἐλεύθεροι οἱ διαμαρτυρούμενοι, δυνάμει τοῦ εἰρημένου νόμου, ἠτεθέντες ὅμως ἀπέβαλλον ὁσάμηναι ἐν Γαλλίᾳ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν δραστηριότητα καὶ τὴν κοινὴν γνώμην, ἥτις μίση ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐλευθερίας. Ἐλάττωσον δημοσίᾳ ἐν τοῖς νομίαις αὐτῶν τὸν ὕψιστον, δὲν ἀπεδιώκοντο τῆς πατρίδος των, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδιωτικῷ εἶφι ἦσαν ἀπομεμονωμένοι ὡς ζῆνοι. Εἶς τῶν διαμαρτυρομένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς λαοῦ Σούθαμπτων, ὁ μαρκήσιος τοῦ Ῥουβινὸν, διὰσημος καὶ ἱκανὸς ἀνὴρ, ὅστις ἐν καιρῷ τῶν ταραχῶν καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπέδειξε τὴν πρὸς τὴν Ἄνοιαν τῆς Αὐστρίας καὶ ἰδιαιτέρως τὸν Μιζαρίον ἐπιμόνον, δραστηρίαν καὶ χρήσιμον ἀφοσίωσιν του. Καταπαλεμθησάσης τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὁ Μιζαρίνος, ἐν ἀνταμείψῃ τὸν Ῥουβινὸν, προεχειρίσεν αὐτὸν γενικὸν ἀντιπρόσωπον τῆς ἐθνικῆς συνόδου τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν τῆς Γαλλίας, ὑπόβλημα διετῶν καὶ ἔμμεσον, περιέχον αὐτῷ τὸν χαρακτῆρα ἐπιτετραμμένου τῆς ὑποθέσεως τῶν διαμαρτυρομένων παρὰ τῷ Βασιλεῖ καὶ τῷ ἀνάκτιν. Ὁ Ῥουβινὸν ἐξέπληρου μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος τὰ καθήκοντά του, καὶ τοὶ δυσάρεστα καὶ μάλιστα ὑποπτα πρὸς ἀμφοτέρους πιστοὺς ἐξίσου εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν, παρ' οὐδὲν ἐτίθετο τὸ ἀπαρέσκειν ἀλληλοδιαδόχως τούτοις ἢ ἐκείνῳ, ἀρκούμενος μόνον εἰς τὸ διατηρεῖν μετὰ αὐτῶν τὴν εἰρήνην καὶ διανέμειν ἐξίσου τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ τὸ ἐπαγγελμα τοῦτο δὲν παρεῖχεν αὐτῷ στάδιον, οὐδ' ἦτον ὁ μονα-

δικὸς αὐτοῦ σκοπός· αὐτὸς ἐπεθύμει εἴτε τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, εἴτε τῆς τῆς διπλωματίας — πράγματα ἀκατόρθωτα, ὡς ἐνόησεν ὕστερον, ἂν μὴ μετεπίθετο τὴν θρησκείαν. Προκειμένης ὑποθέσεώς τινος περὶ τῶν διαμαρτυρομένων, ἐπιφορτίζετο καθὼς ἐπιτυχῶν παρ' αὐτοῦ ὁ Ῥουβινὸν, ἀλλὰ πᾶσα ἄλλη ὁδὸς, πᾶν ἄλλο στάδιον ἦτο κεκλεισμένον δι' αὐτόν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιζαρίνου καὶ τὴν ἀνάσθησιν τῶν Στουαρτῶν, αἱ πολυάριθμα σχέσεις τοῦ Ῥουβινὸν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἢ συγγένεια αὐτοῦ μετὰ τῶν Σούθαμπτων, τῶν Ῥώσσελ καὶ ἄλλων ἐπιτήμων οἰκογενειῶν, βασιλιζουσῶν τε καὶ μὴ, ἠτοίμασαν αὐτῷ, χωρὶς νὰ ζητήσῃ, ὅτι ἄλλοτε ματαιῶς ἐπεθύμησεν. Ἐπεφορτίσθη πολλάκις τὴν διεξαγωγὴν σπουδαίων καὶ ἰδιαιτέρων μετὰ τῶν δύο αὐτῶν τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου ὑποθέσεων, καὶ ἠσχολήθη νὰ καταστήσῃ μνημονετέραν ὅτι μὲν τὴν μετὰ τῶν δύο βασιλέων μυστικὴν συνεννόησιν, ὅτι δὲ τὴν τοῦ Ἰα' Λουδοβίκου μυστικὴν ἐπιβροχὴν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ βεκιτηρωτέων καὶ ἐνθερωτέων τῆς ἀντιπολιτεύσεως κομματαρχῶν. Λουδοβίκος ὁ Ἰα' ἐπέθετο αὐτὸν εἰλικρινῶς καὶ Κάρολος ὁ Β' τὸν κύνει ἐξιδιασμένως. Ἐξέμυστηρεῦθην τῷ Ῥουβινὸν πᾶν ὅσα εἶχον ἐν τῇ καρδίᾳ. . . . Ποτὲ ἄλλοτε αἱ ὑπερ ἡμῶν ἀγαθὰ δικήσεις τῆς Γαλλίας προέβησαν μέχρι τσοσούτου, ὅσον ἐπὶ τῆς ἐν Λονδίῳ παραδημίας τοῦ Ῥουβινὸν — ἐπέστελλεν ὁ Κάρολος τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ δουκίσσῃ τῆς Αὐρηλίας. Γάλλος ἀγαθός, τῷ βασιλεῖ ἀφωσιωμένος, διαμαρτυρούμενος εἰλικρινῆς, ὁ Ῥουβινὸν κατεγίνετο ἀνευδότης περὶ τὸ ὑπερετεῖν τὸν βασιλέα ἅμα καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν ἑαυτοῦ θρησκείαν, ἀλλὰ, μακρὰν τοῦ πλανᾶσθαι, ἀπέιχε καὶ τοῦ ἐλπίζειν πολλά ὡς πρὸς τὴν περὶ τὸν δυσχερῆ τοῦτον συμβιβασμὸν ἐπιτυχίαν. Ὁ νόμος τῆς Νάντης ὑπῆρχε μὲν ἀκόμη, ἀλλ' ὑπῆρχεν ὡς τὰ ἐγκαταλειμμένα καὶ ἐτοιμώροπα ἐκεῖνα οἰκοδομήματα, ἅτινα ἕνα μόνον κτύπημα περιμένουσιν ἵνα κατακρημισθῶσι.

Ὡς ἐκ τῆς ὁρμῆς γενικοῦ τινος αἰσθήματος τῆς καθολικῆς Γαλλίας καὶ τῶν ἐνθέρμων καὶ ἐπιμόνων παρακλήσεων καὶ προσπαθειῶν τοῦ κλήρου, θέλοντος νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐσφαλμένην καὶ ὀλεθρίαν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἰσχὺς ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς συνειδήσεως καὶ ὅτι ἡ ἐνότις τῆς ἐπικρατείας ἐπιβάλλει τὴν ἐνότιαν τῆς πίστεως, Λουδοβίκος ὁ Ἰα' ἠθέτει καὶ κατέστρεψε, διὰ μέσων οὐχὶ ἐντίμων βεβχίως καὶ ἅτινα οὗτος αὐτὸς ἠθέλει μέμφεσθαι παρ' ἄλλοις, ὅτι μὲν κρύφα, ὅτι δὲ διαρρήθην τῆς βασιλικῆς ὑποσχέσεως καὶ τὰς νομίμους ἐγγυήσεις, τὰς ὑπαίτις τινὲς τῶν ὑπαικῶν ἔλαβον παρὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Ὁ μαρκήσιος τοῦ Ῥουβινὸν, καὶ τοὶ ὑπηρετεῖ τὸν βασιλέα, δὲν ἐτύφλωττεν ὅμως ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέρμα τῶν πράξεων τούτων· ἔχων ἀπόφασιν σταθερὰν νὰ θυσιάσῃ πᾶν ἄλλο ἢ τὴν τιμὴν καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, ὅταν ὁ χρόνος κλήσῃ, ἐφρόντισεν ἐκ προοιμίων νὰ ἐφοδίσῃ ἐν Ἀγγ-

γλίε ἐκυτόν τε καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ δι' ἐγγράφων ἰθαγενείας, καὶ κατὰ Ἰα-
 νουάριον τοῦ 1680 ἔγραψε τῇ θεῖα αὐτοῦ λαδὺ Ῥώσσελ « Ἀποστέλλω ὑμῖν
 » τὰ τῆς ἰθαγενείας μας ἔγγραφα, χρήζοντα ἀσφαλείας, τὴν ὁποίαν παρ' ὑμῖν
 » μᾶλλον ἢ παρ' ἡμῖν θέλουσιν ἔχει· πρὸς καλῶ δ' ὑμᾶς καὶ τὴν κυρίαν
 » ἀδελφὴν Σας, (*) νὰ φυλάττωνται ἐν τότῳ ἀσφαλεῖ· ἐνδεχόμενον νὰ μὲ
 » χρησιμεύσωσι ποτε, ἐπειδὴ, ὡς γινώσκετε, οὐδὲν ἀβεβαιοτέρον τῶν τῆς
 » τύχης περιπετειῶν »· Καὶ ὄντως αἱ περιπέτεται αὐταὶ δὲν ἐβραδυνον ν' ἀλ-
 λάξωσι, καθότι μετὰ πέντε ἔτη ὁ νόμος τῆς Νάντης καταργήθη ἐπισή-
 μως, ὁ δὲ Ῥουβινύ, εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ καὶ χάριν τῆς
 προσωπικῆς εὐνοίας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' κατορθώσας ἐπέτυχε μετὰ κόπου
 τὴν εὐδοκίαν, οὐχὶ νὰ φύγῃ, ἀλλὰ νὰ στερηθῇ τῆς πατρίδος αὐτός τε καὶ ἡ
 οἰκογένεια αὐτοῦ· μετὰ δὲ τινα ἔτη, ἤτοι τῷ 1711, ὁ βασιλεὺς δημεύσας
 παρεχώρησε τῷ Ἀββᾶ Πολινιᾶν τὰ κτήματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ῥουβινύ, ὅστις,
 ἀπελθὼν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, κατέστη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Γουλιέλμου τοῦ Γ'
 καὶ διωρίσθη λόρδος τοῦ Γκάλω (Galway).

Διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ νόμου τῆς Νάντης, ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ Γαλλία
 ἀπέβαλον τρεῖς ἐξόχους καὶ ἐνδόξους ὑπουργοὺς — ἐκ μὲν τοῦ πεζικοῦ τὸν
 στρατάρχην Σχόμπεργ, ἐκ δὲ τοῦ ναυτικοῦ τὸν ναύαρχον Δουκῆν, ἐκ δὲ
 τῆς διπλωματίας τὸν Μαρκῆσιον Ῥουβινύ.

[Ἐπιτεταί.]

ΚΥΡΙΑΛΟΥ

Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἐγκύκλιος.

Ἀνάκαθεν ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐμ-
 μένουσα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ
 τῆς ἀγάπης ἀμυνομένη πρὸς τοὺς πανταχόθεν ἐγειρομένους πολεμίους, ὑπῆρ-
 ξεν ὁ θεομῦς τῆς καθ' ἡμᾶς παιδείας προστάτης καὶ δικαίως δύναται νὰ
 κληθῇ ἡ εὐλογημένη ἄγκυρα ἐφ' ἧς σαλεύοντες ἐσώθημεν ἐν καιρῷ τρικυμιῶν.
 Τέκνον αὕτη φωτὸς, ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καὶ ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέ-
 τρεπόν, οὐδὲν ἄλλο ὄπλον ἐδίκαιοντο χριστιῶτα καὶ περιποιουμένη εἰμὴ τὰ

(α) Δεὸ Ἐλισάβετ Νοῦλ

ὄπλα αὐτῶ τοῦ φωτός. Ἄν δὲ ποτε τυχὸν ἐφάνη ἀδρανοῦσα, μὴ πρὸς Θεοῦ!
 μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν μητροκτονίαν τοῦ μέμφεσθαι αὐτὴν καὶ κατηγορεῖν
 αὐτῆς, κατατιμώμενοι ὅσα ἄλλοις ἀποδοτέον. Ἐνθεν μὲν ὁ χρόνος, ὁ ἄστατος
 οὗτος ῥοῦς, ὁ σὺν ἐκυτόν φέρων καὶ μεταποιῶν καὶ μετακινῶν πάντα τὰ ἀν-
 θρώπινα, ἐνθεν δὲ ἡ βία, αἱ παντοῖαι περιπέτεται καὶ ἡ ἐν γένει τῶν ἡμετέρων
 πραγμάτων παρατροπὴ ἐπήνεγκον, ὡς μὴ ὄφρα, πολλάκις προσκόμματα
 εἰς τὴν πληρώσιν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς καὶ ἐχαλάρωσαν ὁπωσοῦν τὴν καθόλου
 ἐρεὴν καὶ θεᾶρεστον αὐτῆς τάσιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω, ἐχόντων τῶν πραγμάτων,
 ὡς ὁ σπινθὴρ, ὁ ὑπὸ τὸν σποδὸν κεκρυμμένος, ἀναμοχλεύσεως μόνον δεῖται
 ὅπως ἐκ μικρῶν εἰς μεγάλα προβῇ καὶ φλόγας ἀναδώσῃ, οὕτω καὶ αὕτη,
 καὶ τοι εἰς δεινὰ πολλάκις περιέπεσε καὶ πολλαχόθεν πολλὰ ὑπέστη, ἀλλὰ
 μὴν, τυγχάνουσα πρόσφορον τῶν χρόνων, διὰ ζήλου θερμοῦ καὶ γνώμης ἀγα-
 θῆς ἐμετρίασεν ἂν μὴ παντάπασιν ἐξωμάλισε τὰ ἐπιπροσθεύοντα, ἐπεσκεύασεν
 ἂν μὴ παντάπασιν ἠνώρθωσε τὰ μεταπεσόντα.

Δὲν πλέκομεν ἐνταῦθα τὸν πανηγυρικὸν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Μητρὸς,
 ὥστε ἀπλῶς καὶ ἐκ προκαταλήψεως τὰς ἀγαθὰς — καὶ μόνας τὰς ἀγαθὰς —
 πράξεις αὐτῆς ἀφηγοῦμενοι, νὰ περιπέσωμεν εἰς ὑπερβολὰς, αἷς ὑπόκεινται
 αἱ διὰ μόνης τῆς στάθμης τοῦ ἀπολύτου θερησκευτικοῦ δόγματος καὶ αἰσθη-
 ματος ζυγίζοντες τότε παρελθόν καὶ τὸ ἐνεστὼς αὐτῆς. Ἀλλ' ὅταν ἀναπολήσωμεν
 τὰς θυσίας ὅσας προσήνεγκεν ἡ ἁγία Μητήρ, ὅταν ἀναπολήσωμεν τοὺς ἀγῶ-
 νας ὅσους κατέλαβεν ἵνα παραπέμψῃ ἡμῖν σῶα τὰ πάτρια, ὅταν ἀναπολή-
 σωμεν τὰ δάκρυα, τοὺς στεναγμοὺς, τὰς ὕβρεις, τὰς κακώσεις, τὰς λεηλα-
 σίας, τὰς σφαγὰς ὅσας ἐν χρόνῳ ὑπέμεινε μακρῷ — ἡμεῖς οἱ νεμόμενοι τοὺς
 καρποὺς τῶν πολυτρυτῶν ἀγῶνων τῆς καὶ σεμνουμένης ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς,
 ἀδύνατον νὰ μὴ συντριβῶμεν τὴν καρδίαν, καὶ εἰς λήθην παραδίδοντες τὰς
 παραπτώσεις — ἂν παραπτώσεις ποτὲ ὑπῆρξαν — νὰ μὴ κλίνωμεν τὸ γόνυ
 μετὰ δακρύων καὶ παλμῶν εὐγνωμοσύνης ἐνώπιον τῆς Μητρὸς τῆς ἀγαθῆς
 καὶ πολυτλήμονος.

Ἐπὶ ταῖς ἡμέραις ταύταις τίς ἀναπολεῖ τὰ τοιαῦτα; τίς ἀναπολεῖ
 τὸ παρελθόν; *Τὸ παρελθόν!* λέξις κενὴ ἐστὶ δι' ἡμᾶς σήμερον· ἔχασε τὰ
 γόητρά του, διεσκηδάσθη τὸ μαγικὸν ἕνδαλμα — τὴν λέξιν, καὶ ἀσίποτε τὴν
 λέξιν μόνον ἔχοντες διὰ στόματος, πράγματι δὲ κατασωτεύοντες τὸν ἴδιον
 βίον ἐν ματαιοσχολίαις, ἐτράπημεν πρὸς ἕ, τι ἐκφυλον καὶ ξένον, ἴδια ἐκα-
 στος περὶωρίσθημεν εἰς ἐν σκοτεινὸν καὶ τετριμμένον ἐνεστὼς ἀτόμων, καὶ
 ἀνάλητοι πρὸς τὰ ἡμέτερα, ἀπεστρέψαμεν τὸ πρόσωπον ἐκ τῆς ἀγαθῆς
 Μητρὸς, ὀλιγορήσαμεν ἐπ' αὐτῇ καὶ ἐν δεινοῖς καὶ πανταχόθεν πολεμουμέ-
 νην κατελίπομεν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡμεῖς ὁποῖόν τι ἀποκερδίζομεν; ποῦ φερόμεθα; τί

έρχεται ὀπίσω ; Εἶπωσιν ἀνὸς ἡμῶν οἱ πολέμιοι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατριδος ἡμῶν· εἶπωσιν οἱ πανταχόθεν ἐγειρόμενοι ἐχθροὶ, οἱ ἐπιγινόντες ὅτι ἐν τούτῳ ὁ καιρὸς αὐτῶν ἤλθε καὶ νύκτωρ καὶ ἡμέρας τελευτῶντες τὰ μυρία καὶ ἐκτείνοντες τὴν σαγήνην κύκλω ἡμῶν ὅπως ἄρδην πάντας συνελόντες περιυβριστοὺς περιεργάσωσιν ἡμᾶς καὶ κακοῦ, κακῶς ἐξαφανίσωσι.

Παρεξέβημεν τῆς κυρίας ὑποθέσεως· ἀλλὰ τὴν παρέμβασιν ταύτην χαρίζουσιν ἡμῖν οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώσται — ὅτι πᾶσα καρδία φλόπατρις κατέχεται ὑπὸ ἀθυρίας καὶ εἰς δακρυὰ διελύεται, ἐμβλέπουσα εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς, κατασπαρταίνεται ἐλέπουσα παραλυμένην παρ' ἡμῖν τὴν γνώμην ἐκείνην, ἥτις ἄλλοτε, ἐν ἡμέραις δειναῖς, συνέχουσα καὶ συνασπίζουσα τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα ἐν ἐνί, ἐξένικα τὰς περιστάσεις καὶ τὰ μεταπίπτοντα ἰγνώσθου· ὅτι πᾶσα ψυχὴ ευαίθετος βαρυκλαγεῖ, βλέπουσα ἀπισθονόμενον παρ' ἡμῖν τὸν κατὰ Θεὸν ζῆλον ἐκείνον, ὅστις ἄλλοτε, ἀφ' ἐδὸς εἰς ἕτερον μεταδιδόμενος καὶ τὰ πολλὰ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς μένων κατὰ τῆς ἐναντίας τοῦ χρόνου φορέας, προθύμως συνανταμαχάετο τῆς σεβασμίας Μητρὸς καὶ συνεσπουδάζετο περὶ τὰ καλὰ καὶ θεάρεστα. Σήμερον ἀπ' ἐναντίας, τὸ ἐκυτοῦ ἰδία ἕλαστος θηρεύων καὶ παρ' οὐδὲν τιθέμενος τὰ καινὰ, ἀποσύρεται ἀποθρυπτόμενος καὶ τὰς χεῖρας ἀπονίπτων, ἀρκεῖται δὲ τὴν τέχνην καταρῶμενος ἢ ψέγων καὶ καταμειψόμενος τὰ μὴ καλῶς χωροῦντα, ἀρκεῖται ἀποδίδων τούτῳ ἢ ἐκείνῳ καὶ κρίνων μετὰ πικρίας καὶ αὐστηρότητος, ἔστι δ' ὅτε καὶ χλευασμοῦ, ὅσα ἐκ χρόνων δεινῶν περιελθόντα εἰς ἡμᾶς ἠλλοιωμένα, ἐδύνατο βαθμιαίως νὰ τύχῃσι βελτιώσεως, ἂν τὸ θάρρος καὶ ἡ καρτερία, ἂν ἡ βούλησις καὶ ἡ προθυμία ἀπὸ κοινοῦ συνεμάχουν, ἂν, ἀντὶ τοῦ μεμψεῖσθαι καὶ ψεγειν, ὡς ἐκ μιᾶς καρδίας πάντες συνηρχόμεθα καὶ συνιργαζόμεθα, λόγῳ οἱ μὲν, ἔργῳ οἱ δὲ, ὑπὲρ τῆς ἐπανορθώσεως.

Ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς Σχολείων πλάσμα ἀπολύτως τῶν χειρῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, θεωρητέα ἢ κατὰ τὴν νήσον Χάλκην Θεολογικὴ Σχολή· ταύτην, ὡς αἱ μητέρες πάντα μὲν ἀνεξικρέτως τὰ τέκνα αὐτῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ μονογενῆ, ποιεῖται περὶ πολλοῦ καὶ μέλημα ἔχει ἀκριβὸν· ταύτην ἐστήσεν ἐκεῖ ὡς φυτώριον τῶν κατὰ τὴν πατρίδα ἡγεμόνων τῆς Ὀρθοδόξου χριστιανικῆς μάρτυσεως· καὶ, τύχη ἀγαθῇ, οἱ κόποι δὲν ἀποβαίνουσιν εἰς μάτην, ὅτι, ἀμερολήπτως κρίνοντες, οἱ καρποὶ τῆς Σχολῆς ταύτης ἀπολύτως μὲν ἀπέχουσι τοῦ νὰ ὦσι κάλλιστοι, σχετικῶς ὅμως πρὸς τὰ μέσα καὶ τὰς καταβαλλομένας προσπάθειάς, καλοὶ εἰσι καὶ ἀξιέπαινοι· μάλιστα ἢ προαίρεσις τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διδασκόντων ἀνωτέρα ὁσημέρῃ παντὸς ἐπαίνου ἀναδείκνυται· εἰ δὲ πως ἐλλείψει τινες ἀναφαίνονται ἐνίχαυτοῦ, τούτας, μακρὴν τοῦ ἀποδιδόναι τοὺς μὲν ἢ τοῖς δὲ, καταλογιστέον εἰς τὴν ἀφῶστίαν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν γένει εἰς πάντα τὰ καινὰ ἡμῶν. Διότι ἵνα τί ἡ σιωπῆ

καὶ ἡ πλάνη ; ὁμολογητέον παρρησία καὶ ἀφίεως· καὶ ἡ σχολὴ αὕτη λείπεται τῆς ἀπαιτουμένης ἐντελείας· δὲν γεννᾷ, δὲν παράγει ὅσα ἔδει· πρῶττει μὲν κατὰ τὸ ἐνόν, ἔστιν ὅτε καὶ υπερβάνει τὰς τοῦ κοινοῦ προσδοκίας· ἀλλὰ μὴ ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐμπρέπει ἐφ' οἷς καὶ δι' ἃ δεῖ ; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀπέχει κατὰ πολλὰ τοῦ κυρίου σκοποῦ, ὅτι πολλῶν ἔτι στερεῖται ἐκ τῶν τιμῶν καὶ δόξαν περιποιούντων· ὁμολογητέον δ' ὅτι διὰ τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα, διὰ τὰ καλὰ ἐκεῖνα ἐφ' οἷς ἤδη σεμνύνεται, ἀμαρτάνομεν μὴ ζητούντες τὰ βελτίω.

Μία τῶν ἐλλείψεων τῆς Σχολῆς ταύτης ἔστω βιβλικὴ καὶ ἡ δυσαναλογία τὴν ὀπιῶν ἐπιπέως, ὡς μὴ ὤφελε, παρουσίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποφοιτῶντων καὶ τῶν ἄρτι εἰσερχομένων μαθητῶν· ταύτας, εὐτυχῶς, τὰς κακὰς συνεπείας ἐπὶ σκοπῷ τοῦ περιλαβεῖν, ἡ Μητέρα Ἐκκλησία κυδύνησεν — ὅψε μὲν, ἂν θέλετε, ἀλλ' ὅψε μᾶλλον ἢ οὐδέποτε (α) — κυδύνησεν, λέγομεν, νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἐξῆς ἐγκύκλιον πρὸς πάντας τοὺς κατὰ τὸ Ὀθωμανικὸν Ἀρχιερεῖς καὶ προὔχοντας τοῦ Ὀρθοδόξου πληρώματος, προσκαλοῦσα ἕνα ἑκαστὸν ἵνα φροντίσας εὖρε ἕνα νέον χρησιμῆς, σώφρονος, κατηχημένου εἰς τὰς στοιχειώδεις ἀρχὰς τῆς Γραμματικῆς τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἔχοντα ἡλικίαν 18—20 ἐτῶν καὶ ἐπιθυμοῦντα ν' ἀσπασθῇ τὸ μοναδικὸν σχῆμα καὶ ἐπάγγελμα, καὶ τούτων ἐκαστοῦ ἡμέρας εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τὰ εἰσαχθῆ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν καὶ ἐκεῖ, ἀμυσθὶ καὶ ἔργῳ ὅλας τὰς ἀνηκούσας ἀναπαύσεις, πλὴν τῶν βιβλίων καὶ ἐνδυμάτων, διδασχθῆ πρὸς τῆ Θεολογία καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα μαθήματα μετὰ ξένων γλωσσῶν.

Τὸ ἔργον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὀμιλεῖ· εἶναι ἀγαθόν, ἀγαθώτατον καὶ ἐπαίνων οὐ χεῖζει· διδὲι μάλιστα ἐλπίδας ὅτι, ἅπαξ τῆς καλῆς ἀρχῆς γενομένης, καὶ τὰ λοιπὰ ἴσως τύχῃσι τῆς δεύσης βελτιώσεως καὶ τελειοποιήσεως. Εἴθε πλὴν οἱ πρὸς αὐτὸ ἀπειθῶνται ἢ ἐγκύκλιος μὴ ὀλιγοψήσαντες κωφεύσωσι πρὸς τὴν πρόσκλησιν τῆς Ἁγίας Μητρὸς! ὅτι τῆτε τὰ παράγματα ὁμοιωθήσονται ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλεῖσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον εἰθεῖν· πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· εἶπατε τοῖς κεκλημένοις· ἰδοὺ, τὸ ἀριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦτά μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ, ἀμελήσαντες, ἀπήλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ (ε).

Ἴδου ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Πατριολογικὴ Ἐγκύκλιος.

(α) Meglio tardi che mai.

(ε) Μηθολος, Κεφ. κθ'. §. 2, 3, 4, 5.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ,

ΜΑΓΕΩ. ΘΕΟΥ,

Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Οἷα μὲν ὑπάρχουσι τὰ ἐκ τῆς παιδείας ἀγαθὰ, καὶ ὅσην ὠφέλειαν ἠθικῶς τε καὶ ψυχικῶς ἀπολαμβάνουσιν οἱ ταύτης μέτοχοι γιγνόμενοι, εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν καὶ ὁμολογούμενον. Τοῦτου ἕνεκα καὶ ἡ κοινὴ αὕτη τῶν ἀπανταχοῦ εὐσεβῶν Μήτηρ, Τροφὸς καὶ Προστάτις Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, κηδομένη ἀξιοχρέως τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τούτων τῶν πνευματικῶν αὐτῆς τέκνων, καὶ ἀδιαλείπτως φροντίζουσα καὶ ἐπαγρυπνοῦσα ὑπὲρ τῆς εὐκλείας καὶ τῆς κατ' ἄμφω εὐδαιμονίας αὐτῶν, ἧτις οὐ κατορθοῦται ἄλλως, εἰμὴ διὰ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων καὶ τῆς ἐφαπλώσεως τῆς γεραρᾶς παιδείας εἰς ἅπασαν τὴν νεολαίαν, οὐ διελίπε κατά καιροῦς προτρέπουσα καὶ παροτρύνουσα τοὺς πάντας πρὸς συντήρησιν καὶ ἐπαύξησιν τῶν κατα τόπους ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἐν οἷς παιδευομένη ἡ νεολαία, ὑπὸ τὴν ἐπιμελῆ ἐπιστάσιαν διδασκάλων ἀξίων καὶ ἱκανῶν, ἀποκτᾷ τὴν ἀνήκουσαν χρηστοθήτη ἀνατροφὴν, καὶ διδασκόμενη τὴν εὐτέθειαν, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Κυβέρνησιν εὐπειθειαν καὶ ὑποταγήν, τὴν πρὸς τοὺς γεννήτορας υἱικὴν τιμὴν, καὶ συνελόντι φάσαι, πάντα τὰ τε πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὰ πρὸς τὴν κοινωνίαν καθήκοντα, ἀποκαθίσταται μέλος αὐτῆς ὑγιές, ἔντιμον καὶ ἐπωφελές. Τὴν μείζονα δὲ ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν ἀφορῶσα, οὐκ ἐφείσθη αὕτη ἡ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ οὔτε ἀδρῶν δαπανῶν, οὔτε ἀτρύτων κόπων πρὸς ἀνέγερσιν ἐν ταύτῃ τῇ Βασιλευούσῃ τῶν πόλεων καὶ συντήρησιν κεντρικῶν Σχολείων, ἀφ' ὧν ἀρύεται ἐντελέστερον ἢ πανταχοῦθεν προσερχομένη νεολαία τὰ τῆς παιδείας διαυγῆ καὶ καθαρὰ νάματα, μετὰ μεγίστης οὐχ ἥττον ἐπιμελείας καὶ ἀόκνου ἐπιστάσιος συντηροῦσα, καθὰ τοῖς πᾶσι δῆλον, τὴν κοινωφελεστάτην Ἱερὰν ἐν τῇ Νήσῳ Χάλκῃ Θεολογικὴν Σχολὴν, ἧτις περιποιεῖ γενικὴν εὐκλείαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ἡμῶν, διὰ τῆς ἀενάου διαδόσεως τῆς ἀληθοῦς καὶ ὑγιαίνουσας Θεολογικῆς παιδείας, καὶ μεθ' ὅσης πλείστης πνευματικῆς εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως δρεπομένη ἀνὰ πᾶν ἔτος τοὺς πλουσίους καὶ ἀφθόλους καρποὺς τῶν ὧν καταβάλλει κόπων καὶ δαπανῶν· διότι ἱκανοὶ τῶν μαθητῶν, καταρτιζόμενοι ἐντελῶς ἐν τῇ Ἱερᾷ Θεολογίᾳ ὑπὸ σοφοῦς καὶ ἐναρέτους Διευθυντῆν, Καθηγη-

τάς τε καὶ διδασκάλους, καὶ τελειοδιδάκτοι γιγνόμενοι, ἀναβάλλουσιν ὡς νεόφυτα ἐλαίων ἐν ταῖς ἐνιαυσίαις ἀπολυτηρίοις ἐξετάσειν, ἀναγορευόμενοι διὰ διπλωμάτων ἄξιοι διδάκτορες καὶ Καθηγηταὶ τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας, οἵτινες κηρύττοντες ἐπ' ἄμβωνος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, παρέχουσιν εἰς ἅπαν τὸ ὀρθόδοξον ἀκροατήριον τὴν σκοπούμενην ψυχικὴν ὠφέλειαν. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ κατ' ἔτος ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ εἰσερχόμενοι μαθηταὶ εἰσὶν ἐλάσσονες τῶν ἐξερχομένων τελειοδιδάκτων κατὰ τὸν ἀριθμὸν. ἡ δὲ ἐλάττωσις αὕτη ἀποβαίνει κατὰ πᾶν ἔτος ἐπαισθητοτέρα, ὑπερ οὐδαμῶς ἀνέχεται ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησία, ὡς ἐφειμένη ἐκ τε οἰκείας φιλοτιμίας καὶ ἐκ προνοίας ἀξιοχρέου τῆς περαιτέρω διαδόσεως τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλείας καὶ τῆς μείζονος εὐκλείας καὶ προόδου τῆς γεραρᾶς ταύτης Σχολῆς, διὰ τοῦτο θεωροῦσα ἐπάναγκες, ἵνα πρὸς καταρτισμὸν αὐτῆς ἐλθόντες πανταχοῦθεν μαθηταὶ συμμετάσχωσι τῶν ἐκ τῆς Ἱερᾶς παιδείας ἀγαθῶν, ἔγνω ἐκδοῦναι ἐν τύποις τὴν παρούσαν Πατριαρχικὴν καὶ Συνδικτικὴν ἡμῶν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, δι' ἧς προτρεπόμεθα καὶ συμβουλεύομεν ἐκκλησιαστικῶς τὴν τε Ἀρχιερωσύνην σου καὶ τὴν ἡμῶν τιμιότητα, ὅπως φροντίσαντες εὖρητε ἕνα νέον χρηστοθήτη, σώφρονα, προκατηρτισμένον εἰς τὰς στοιχειώδεις ἀρχὰς τῆς Γραμματικῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἔχοντα ἡλικίαν 18 ἕως εἴκοσιν ἐτῶν καὶ ἐπιθυμοῦντα νὰ ἀσπασθῇ τὸ μοναδικὸν σχῆμα καὶ ἐπάγγελμα, καὶ τοῦτον ἐξαποστείλῃται ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν, ὅπου ἔχει διαμειναι ἐπὶ τὰ ἔτη, ὑποτασσόμενος ἀκριβῶς εἰς τὸν ἐν ἐνεργείᾳ κανονισμὸν τῆς σχολῆς, διδασκόμενος πρὸς τὴ Θεολογίαν καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα μαθήματα μετὰ ξένων γλωσσῶν, ἧτοι τῆς Σλαβωνικῆς, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Ὀθωμανικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς, τρεφόμενος ἀμίσθῃ, καὶ ἔχων ὅλας τὰς ἀνήκουσας ἀναπαύσεις, ἐκτὸς τῶν ἀναγκαιούτων αὐτῷ ἐνδυμάτων καὶ βιβλίων, ἀνήκουσιν εἰς βάρους του, καὶ εἰς τὸ ἔβδομον ἔτος ἢ πρὸ τούτου ὑποχρεούμενος χειροτονηθῆναι ἱεροδιάκονος ἐντὸς τῆς Σχολῆς, ὀρεῖλων ἐπὶ τούτοις διάγειν σεμνῶς, κοσμίως καὶ χρηστοθήτως, καὶ συμμορφοῦσθαι κατὰ πάντα τῷ κανονισμῷ τῆς σχολῆς, ὡς εἴρηται, καθότι ἐν περιπτώσει ἐναντία, ἐὰν μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νοθεσίαν μείνη ἀδιόρθωτος, θέλει ἀποβάλλεται τελείως ἐκ τῆς σχολῆς, καθυποβαλλόμενος εἰς τὴν ἀνήκουσαν καὶ νενομισμένην ἀποζημίωσιν αὐτῆς, πρὸς τιμωρίαν τῆς κακοηθείας του καὶ παράδειγμα τῶν ἄλλων· ἕνεκα δὲ τούτου ὀφείλει προηγουμένως νὰ παραστήσῃ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἀξιοχρέων περὶ ἑαυτοῦ ἐγγυητὴν. Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, σπούσατε ἀνυπερθέτως πρὸς ἀνέγερσιν τοιοῦτου χρηστοθήτου καὶ καταλλήλου διὰ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν μαθητοῦ ἐκ τῶν ἐντοπίων, καὶ τοῦτον ἀποστείλατε πρὸς ἡμᾶς ἐν τάχει, ἵνα ἐν ταῖς τῶν μαθημάτων ἐνάραξις ἐξακολουθήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων τὴν τακτικὴν σειράν.

τῶν σπουδῶν του. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μεθ' ὑμῶν
αἰωνῶς. Ἰουλίου 19'.

ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΑΛΟΥΚΛΑΒΑ.

Καὶ ἐβρέθη καὶ ἐγράφη πολλάκις ὅτι ἔργον δυσχερέστατον, ἂν μὴ πάντως ἀδύνατον, ἀποβαίνει τὸ συγγράψαι ἀπαθῶς καὶ ἀμεροληπίως τὴν τῶν συγχρόνων ἱστορίαν, καὶ μάλιστα τὴν ἱστορίαν ἀνθρώπων πρὸς οὓς τυγχάνομεν συσχετισθέντες ὅπωςδήποτε.

Τὸ καθ' ἡμᾶς ἀείποτε ἐπολεμήσαμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὅτι ἀείποτε ἐθεωρήσαμεν ὡς βίας τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας τὴν ἀμεροληψίαν, τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν — προσόντα, ὧν τὰ μὲν πρῶτα δύο δὲν ἐδόθησαν ἀπλῶς ὡς προνόμια ταύτη ἢ ἐκείνη τῇ γενεᾷ. ὥστε ἀποκλειστικῶς παρὰ μόνους τοὺς μεταγενεστέροις ν' ἀπικνῶνται, τὸ δ' ἔσχατον μάλιστα εὐρεται παρὰ τοῖς συγχρόνοις, καθόσον οὗτοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς σπουδάζουσι τὰ πράγματα καὶ ἀντιλαμβάνονται ἐξ ἰδίας πείρας, οὐχὶ δ' ἐξ ἀκοῆς ἢ παραδόσεως, ὡς συμβαίνει τοῖς μεταγενεστέροις.

Ἄλλ' αἱ προσωπικαὶ σχέσεις — καὶ τοῦτο, σημειωτέον, ἔχουσι κύριον ὄπλον οἱ κατὰ τῶν συγχρόνων ἱστοριογράφων ἐξαινετάμενοι — αἱ προσωπικαὶ σχέσεις, αὐτὰ οὐδένα ἔχουσι λόγον, ἀδυνατοῦσι νὰ ἐκπρεάσωσι τὴν κρίσιν τοῦ ἱστοροῦντος, ἀφ' οὗ ἅπαξ προϋποτίθεμεν αὐτῷ πρώτην ταύτην ἐκ τῶν τριῶν βάσεων τὴν ἀμεροληψίαν, ἀπόβρῃαν τῆς εὐσυνειδησίας καὶ τοῦ ἀκεραίου χαρακτήρος· τότε μάλιστα αἱ προσωπικαὶ σχέσεις, μακρὰν τοῦ παραβλάπτειν, ἀπεναντίας ὑπὲρ τι ἄλλο χρησιμεύουσιν εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας· ὅτι ὁ ἱστοριογράφος τότε, παραβάλλων διαφόρους μαρτυρίας καὶ διαγιγνώσκων τὰ τε πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, εὐαρινεῖ τὰ γεγονότα καὶ δίδει εἰκόνας πιστάς. Ἄλλως τε ὁ σύγχρονος ἱστορικός πλεονεκτεῖ τοῦ μεταγενεστέρου καὶ κατὰ τοῦτο· εἴ ποτε τυχὸν σφαλῆται ἀφρηγόμενος, ἔχει τὸν διορθώσαντα· ἀκούεται καὶ ἐπικρίνεται ὑπ' ἀνδρῶν συγχρόνων, εἰδότεων ἐκ πείρας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὰ πράγματα.

Εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, καθ' ἡμᾶς, περιπίπτει ὁ σύγχρονος ἱστοριογράφος

καὶ μυρία ὅσα ἐπιπροσθοῦσιν αὐτῷ τὰ ἐμπόδια τότε μόνον, ὅταν ἐπιχειρῇ τὴν ἐκθεσιν γεγονότων καθ' ὑφήγησιν καὶ κατὰ διαταγὴν προσώπων ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν ἐπίπλασιν τῆς ἀληθείας· ἢ φωνῇ τῆς συνειδήσεως βραγχίᾳ τότε, ἢ ἀκριβοῦς γνῶσιν τῶν πραγμάτων παραβλέπεται πως, ἢ κρίσις ἡραμεῖ· ὁ ἱστορικός τότε δὲν διδάσκει ὅ,τι ποθοῦμεν, ὅ,τι δὲ διδάσκει ἐπλάσθη τεχνιέντως πως καὶ κατὰ ἄλλοις δόξαντα — καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἢ ἱστορία ἐκείνη, μακρὰν τοῦ υἰοθετηθῆναι ὑπὸ τῆς Κλειοῦς, εἶναι πανηγυρικὸς καὶ οὐχὶ ἱστορία.

Ἰστορίαν τῶν τελευταίων ἐν Κριμαίᾳ πολεμικῶν συμβάντων ἔγραψεν ἐσχάτως ὁ Βαρῶνος Βαζαγκούρ· δὲν ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς ν' ἀποφανθῶμεν εἰς ὁποτέρην τῶν εἰρημένων κατηγοριῶν ἀνακτεῖν τὸ σύγγραμμα τοῦτο· περιέχει μὲν μέγαν πλοῦτον περιέργων καὶ σπουδαίων πληροφοριῶν, πολεμικῶν τε καὶ πολιτικῶν, ἀλλὰ, καθὰ ἐλλόγως παρατηρεῖ ἡ ἀξιολογώτατη Ἐφημερίς τῆς «Αὐγούστης», ἐγράφη ὡς βιβλίον ἐπίσημον τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ὡς «τοιούτου δέον νὰ ἐκτιμηθῇ» τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα ἐσκευάθησαν τεχνιέντως, ὅπως παρασταθῇ διὰ λαμπροτάτου φωτός ἡ διαγωγὴ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως καὶ ἡ δόξα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἢ συγγραφή εἶναι ἐπίσημος καὶ σπουδαία διὰ τὸ σχεδὸν πλήρες τῆς ὕλης· ὅπου «δὲ ὑπάρχουσι χάσματα, ὁ ἀφελὴς ἱστοριογράφος δίδει ἡμῖν νὰ ὑπονοήσωμεν τὰ ἐλλείποντα κατὰ πρόπον, οἷον οὗτ' αὐτὸς, ἐπίστευεν, οὗτ' ἄλλος τις ἐσκόπει.

Τοῦ μνησθέντος συγγράμματος ἐξεδήθη μέχρι τοῦδε ὁ πρῶτος τόμος, ἀφιερῶσθαι τῷ Αὐτοκράτορι Ναπολέοντι Γ'. ἐξ αὐτοῦ δ' ἡμεῖς θέλομεν δημοσιεύσει περιλήψεις ὅσον οἷον τε τελείας τῶν συμβάντων ἐκείνων, ἅτινα ἐπὶ δύο ἔτη ἐπησχόλησαν τοσοῦτον τὸν κόσμον ἅπαντα.

Σήμερον δίδομεν περίληψιν τῆς περιφήμου μάχης τοῦ Βαλουκλαβᾶ.

Ἐν τούτοις προτοιμάζετο ἐκεῖ ὅπου ἴστατο τὸ ἐπιτηρητικὸν σῶμα ὁ μέγας ἀγὼν ἐν ἐλευθέρῳ πεδίῳ. Ὁ Πρίγκιψ Μεντζίκωφ εἶρε συμπυκνώσει τὰ στρατεύματά του. Ἦδη τὴν 23 Ὀκτωβ. ἐφάησαν αἱ κεραιαὶ τῶν ἐχθρικῶν φαλάγγων παρὰ τὸ Ἰγκερμαν, τὴν δὲ 24 τὴ κυριώτερον σῶμα κατέλαβε τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλάδος τοῦ Μέλινος (Γζερνάιν) καὶ τὴν 25 προεχώρησεν ὁ Αἰπρᾶνδης εἰς προσβολὴν καὶ ἐγένετο ἡ μάχη τοῦ Βαλουκλαβᾶ.

Ἡ πρώτη ὁρμὴ τοῦ ἐχθροῦ ἦν κατὰ τεσσάρων μικρῶν περὶβολῶν, αἵτινες ὑπεράσπιζον τὰ πλαγίως τῆς κοιλάδος ὑψώματα καὶ ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ Τούρκων. Μετὰ βραχέων μάχην ἐκυριεύθησαν, καὶ εἰς μὲν τὰ τρία ἐγκτεστάθησαν οἱ Ῥῶσοι, τὸ δὲ τέταρτον κατέστρεψαν. Οἱ ὀπισθοδρομοῦντες

Τούτοις ἐτοποθετήθησαν παρὰ τῷ 93 συντάγματι τῶν Σκώτων, τῷ μόνῳ στρατῷ, ὅστις τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς κοιλάδος εὐρίσκειτο. Προσβολὴ δὲ τις τοῦ Ῥωστικοῦ ἰππικοῦ ἀπεκρούσθη—ἀλλ' ἤδη προβαίνει τὸ κυριώτερον σῶμα. Τὸ βαρὺ τῶν Ἀγγλῶν ἰππικὸν ἔλαβε διαταγὴν νὰ προχωρήσῃ καὶ ταχέως ἤλθον εἰς σύγκρουσιν σῶμα πρὸς σῶμα. Μετὰ βραχεῖαν μάχην, ὑπεχώρησαν οἱ Ῥῶσσοι καὶ ἐν τῇ φυγῇ των συνέσυραν καὶ τὸ πεζικόν, ὅπερ κατεῖχε τὰς δύο πλησιεστέρας περιβολὰς· ὁ δὲ λόρδος Ῥάγλαν ἐπέμψε διαταγὴν τῷ ἀντιστρατήγῳ Λουκᾶν νὰ καταδιώξῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ κυριεύσῃ πάλιν τὰ ὑψώματα ὁμοῦ μετὰ τῶν κανονίων. Τὸ ἐπεισοδιὸν τὸ ὁποῖον τώρα ἀκολουθεῖ εἶναι λίαν περιέργον ἢ ὥστε νὰ μὴν ἐκτεθῇ παρ' ἡμῶν λεπτομερέστερον, κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀναγραφὴν.

Τὸ ἐλαφρὸν Ἀγγλικὸν ἰππικόν—οὕτω διηγεῖται ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς—ἦτο παρατεταγμένον κατὰ διπλὴν φάλαγγα, ἐν τινι ἀποστάσει ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης προσβολῆς τοῦ βαρέως ἰππικοῦ, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ μετάρχη καὶ αὐτὸ τοῦ ἔργου τούτου. Τώρα δὲ ἐχώρησε πρὸς τὴν ταξιαρχίαν Σκαρλάτ (δίμηχοι Σκὼτ Γρέϋ, καὶ Ἐνρίσκυ) καὶ ἡ ὅλη οὕτω ἐνωθεῖσα μοῖρα τοῦ λόρδου Λουκᾶν παρετάχθη, τὸ δεξιὸν κέρας ἔχουσα πρὸς τὸν Βαλουκλαβᾶν, εἰς κἀθετον διεύθυνσιν μετὰ τῆς γαμμητῆς τῶν κυριευθεισῶν περιβολῶν. Οὕτως ἴστατο κατέναντι τῶν Ῥῶσσων, οἵτινες ἐνεδυνάμοναν τὴν μακρότητα τοῦ Βαλουκλαβᾶ ἀφεστῶσαν περιβολὴν καὶ κατεῖχον τὰ ὑψώματα μετὰ πολλῶν ταγμάτων καὶ 14 κανονίων. Δύο μοιραρχίαι Ἀγγλικοῦ πεζικοῦ μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ των παρετάχθησαν εἰς δύο γραμμὰς μετὰ τοῦ ἰππικοῦ καὶ τοῦ Βαλουκλαβᾶ, ἐνῶ οἱ Γαλλικοὶ τῆς Ἀφρικῆς κυνηγοὶ ἐλάμβανον τόπον ὀπίσθεν τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῆς ἐλαφρᾶς τῶν Ἀγγλῶν ταξιαρχίας. Αὕτη ἦν ἡ θέσις τῶν στρατευμάτων, ὅτε ὑπασπιστῆς τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοπεδαρχεῖου ἐπέστη ἀπὸ ῥητῆρος ἔμπροσθεν τοῦ λόρδου Λουκᾶν, καὶ τῷ ἐνεχείρησε τὸ ἑξῆς ἔγγραφον. «Ὁ λόρδος Ῥάγλαν» θέλει ἵνα τὸ ἰππικὸν εὐθὺς χωρήσῃ κατὰ μέτωπον, καταδιώξῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐμποδίσῃ τοῦ νὰ ἀπκράγῃ τὰ κανόνια. «Ἐν μέρος ἐφίππου πυροβολικοῦ δύναται νὰ ὑπάγῃ ὁμοῦ. Τὸ τῶν Γάλλων ἰππικὸν ἴσταται πρὸς τὰ ἀριστερά σας. Παρεῖθις. Ῥ. Αἶρεϋ.» Ὁ λόρδος Λουκᾶν ἐδίσταζε νὰ ὑπακούσῃ. Τὸ ἰππικὸν εἶχεν ὀπισθοδρομήσει, ὁ ἐχθρὸς εἶχε παραταχθῆ εἰς πυκνὰ στίφη καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ εἰς γραμμὴν μάχης, εἰς τὸ βάθος δὲ τῆς κοιλάδος ἴστατο τὸ κυριώτερον σῶμα τοῦ στρατοῦ τοῦ Λιπράνδη, ὀλίγον δὲ ἔμπροσθεν ἐκείντο αἱ δύο πρῶται περιβολαὶ καὶ ἡ τῆς ἀλύσου τῶν ὀρέων τοῦ Τζερνάια, τῶν ὁποίων τὸ πῦρ διεσταυροῦτο τέλος οἱ πυκνῶς κατάφυτοι λόφοι ἦσαν τόπος λίαν εὐθετος διὰ τοὺς ἐχθρικοὺς ἀκροβολιστάς. Ὁ λόρδος Λουκᾶν, ὡς εἶπομεν, ἐδίσταζεν ἀλλ' ὁ ὑπασπιστῆς ἔ-

πανέλαβεν ὅτι ἡ προσταγὴ τοῦ λόρδου Ῥάγλαν ἦτο νὰ χωρήσῃ τὸ ἰππικὸν ἀμέσως εἰς προσβολὴν.—Ἀλλὰ ποῦ νὰ προσβάλλῃ; ἠρώτησεν ὁ λόρδος Λουκᾶν.—Μιλὸρδε, ἀπεκρίθη ὁ ἀξιωματικὸς, ἐκεῖ. καὶ ἔδειξε τὰς περιβολὰς, εἶναι τὰ κανόνιά μας, ἐκεῖ εἶναι ὁ ἐχθρὸς.» Ὁ λόρδος Λουκᾶν δὲν ἐταλαντεύθη πλέον καὶ ἐπρόσταζε τὸν λόρδον Κάρδιγαν νὰ προσβάλλῃ. Ἀλλὰ τώρα ὁ Κάρδιγαν ἔκαμνε παρατηρήσεις καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ὅτι θέλει ὀδηγήσῃ τὴν ταξιαρχίαν τοῦ ἄνευ ἐλπίδος τινος ἐπιτυχίας εἰς τὸν βέβαιον θάνατον, ὅτι τὸ διασταυρούμενον πῦρ τῶν κανονοστασίων καὶ αἱ σφαῖραι τοῦ πεζικοῦ θέλουν τοὺς κατασυντριψεῖ πρὶν ἢ φθάσῃ τὸν ἐχθρὸν. Ὁ δὲ λόρδος Λουκᾶν ἀντέταξεν εἰς ταῦτα τὴν ὀριστικὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ οὕτως ὁ Κάρδιγαν δὲν εἶπεν ἄλλο τι πλέον. Ἐκλινεν ἐν ὑπακοῇ σιγῶν, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ταξιαρχίας του καὶ μετὰ κραυγῆς· «Ἐμπρός, τελευταῖε Κάρδιγαν» ἐκίνησεν εἰς καλπασμὸν τὸν ἵππον του. Εἰς τὸ πλάγιόν του ἔπιπυεν ὁ ἀξιωματικὸς, ὁ ἐνεγκὼν τὴν διαταγὴν τοῦ λόρδου Ῥάγλαν.

Ἦτο στιγμὴ φοβερά, ὅτε τὸ ἀνδρείον στίφος κατηνέχθη εἰς τὸ πεδίον, ἐντὸς τῆς θνατηφόρου χαλαζῆς τῶν πυροβολῶν, ἅπερ ἔπεμπον κατ' αὐτοῦ οἱ προμαχῶνες τῶν ἐχθρῶν. Ὁλόκληροι σειραὶ τῶν ἀνδρείων ἰππέων κατεστρώνοντο, μίαν δὲ τῶν πρώτων σφαιρῶν εὔρε τὸν ἀκόλουθον τοῦ Κάρδιγαν εἰς τὸ στήθος· αἱ χεῖρές του σπασμωδῶς ἐνεπλάκυσαν εἰς τὴν χεῖτην τοῦ ἵππου του, ὅστις μετὰ τοῦ νεκροῦ ἔτρεχε πρότω. Οὗτος ἔλαβε μετ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν τάφον ἴσως τὴν μόνην ὀρθὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος τούτου. Στιγμὴν μίαν οἱ Ῥῶσσοι ἐθαμβήθησαν μάλλον ἔνεκα τῆς τόλμης ἢ ἔνεκα τῆς δυνάμειος τῆς προσβολῆς· οἱ ἀνδρείοι ἐφόρμων διὰ μέσου τῶν προμαχῶνων, ἔκαμναν ἑαυτοῖς δρόμον διὰ τῶν πυκνῶν σειρῶν τῶν ταγμάτων καὶ ἴσαντο τέλος, ἀπέναντι τοῦ ὀπίσθεν διακείμενου τῶν Ῥῶσσων ἰππικοῦ.—ἀλλὰ μόνον μίαν στιγμὴν, εὐθὺς δὲ τότε ὁ ἐχθρὸς παρετάττετο ἀπέναντι αὐτῶν κατὰ βάθος τεσσάρων ζυγῶν, ῥωστικὰ δὲ οὐλάνων συντάγματα ἐλάμβανον αὐτοὺς ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ ἀπανταχόθεν προσεχώρουν στρατεύματα. Δὲν ἔμενε λοιπὸν δι' αὐτοὺς ἄλλη ἐκλογὴ, ἢ ἡ δοκιμὴ τοῦ νὰ ἐπανέλθωσι πάλιν ὀπίσω τὸν πρότερόν των φοβερόν δρόμον, ἀλλὰ βέβαια οὕτω μόλις ἤθελε διαφύγει εἰς ἄνθρωπος τὸν θάνατον, ἂν κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν οἱ κυνηγοὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐπιδραμόντες ταχέως, δὲν ἤθελον κυριεύσει καὶ κατασιγάσει τὸν ἐπικινδυνωδέστατον τῶν Ῥωσσιῶν προμαχῶνων. Τότε δὲ μόλις τὸ ἡμισυ τῆς ταξιαρχίας ἦτο σῶον.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥῶσσοι οὐδὲν περαιτέρω ἐπεχείρησαν, ἔμειναν δὲ ὀπίσθεν τῶν ὑψωμάτων τῶν ὀριζόντων τὴν κοιλάδα τοῦ Τζερνάια. Οἱ δὲ σύμμαχοι τὸ κατ' ἑαυτοὺς παρητήθησαν τῆς δοκιμῆς τοῦ νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα ὄχρωμάτα· μάλιστα τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισαν,

ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔπρεπε νὰ παραιτήσωσι τὰς ἐξωτερικάς αὐτῶν ἀμυντικάς γραμμὰς, καὶ νὰ συγκεντρώσωσι τὰς δυνάμεις των ἐπὶ τῆς στενῆς ἀλύσου τῆς κλειούσης τὴν κοιλάδα τοῦ Βιλουκλαβᾶ πρὸς τὸν λιμένα, καὶ ἐπὶ τῶν ὑψομάτων τῶν ὑπερκειμένων τῆς πόλεως· ἐν ὧσφ δὲ τὸ Ῥωσσικὸν στράτευμα ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἄκθης τοῦ Τζερνίξ, καὶ ἕως οὗ τελειώσασα τὰ ἀμυντικὰ ὀχυρώματα τῶν Ἀγγλων πρὸς τὸ Ἰγκερμαν, ἡ πρώτη Γαλλικὴ μοῖρα, ἣτις μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι, τοὺς στρατιώτας τῆς εἰς τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν εἶχε θέσει, ἔλαβεν ἀποκλειστικῶς διαταγὴν τοῦ νὰ ἦναι ἐτοιμὴ πάντοτε κατὰ θέλησιν τοῦ Ἀρχιστρατήγου νὰ στέλλῃ ἀποσπασμῶτα εἰς πᾶν ἀπειλούμενον μέρος, καὶ συγχρόνως διατάχθη ὁ στρατιγὸς Βοσκὲτ νὰ διακρίνῃ μετὰ τοῦ Γαλλικοῦ μέρους τοῦ ἐπιτηρητικοῦ σώματος ὅσον τὸ δυνατόν πλεονεξτάτα εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Ἀγγλων. (α)

Πράγματα δυσεύρετα παρ' ἀνθρώποις.

Δικηγόρος τοῦ ὁποίου μία κἀν δημηγορία νὰ μὴ ἔχη τρία τοῦλάχιστον λάθη λεκτικὰ, δέκα φράσεις ἐσφαλμένας καὶ τριάντα ἱκαναλήφεις — Δικηγόρος ὁ ὁποῖος νὰ γράφῃ ἐν ὀλίγοις τὴν ἐλαχίστην ὑπόθεσιν. — Γυνὴ ὀλιγόλογος, ἐξικριεῖται τῶν ἐκ γενετῆς ἀλλῶν. — Δικηγόρος ὁ ὁποῖος ἐν ἑνὶ καὶ τοσαύτου ἀντικειμένου νὰ μὴ ὑπῆρξε καὶ σύμφωνος καὶ ἐναντίας κατὰ τὰς περιστάσεις. — Σύζυγοι οἱ ὁποῖοι, ἐντὸς ἑξὶ μηνῶν ἠφ' ὅτου ἐνοικουεσθησαν, νὰ μὴ τὰ τέλειον ἢ καὶ πολλάκις νὰ μὴ ταῖς ἐβραζοῖν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. — Ἄνθρωπος συνεπῆς καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πράξεις νὰ συμφωνοῦν μετὰ τὰ λόγια. — Ἄνθρωπος ἐγωϊστῆς, ὅστις ὑποσχόμενος νὰ ἐκτελῇ καὶ εὐεργετούμενος ν' ἀνταποδίδῃ τὰς εὐεργεσίας. — Συγγραφεὺς, χωρὶς ἀπαιτήσεις καὶ χωρὶς φιλαυτίαν. — Καὶ τέλος πάντων ἀναγνώστης ἡ ἀναγνώστρις τῶν γραφομένων μετ' ὅστις ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι μεταξὺ τῶν χαρακτηρίων τοῦ ὁποίου σκιαγραφούμεν ὑπάρχει καὶ ἡ ἰδική του εἰκὼν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ — Ὁ Μένανδρος ἢ περὶ νέας κωμωδίας παρ' Ἑλλῆσι (συνέχεια). — Ὑποτύπωσις τῆς χριστιανικῆς εὐγλωττίας κατὰ τὸν δ'. αἰῶνα (Ὁ Μέγας Βασίλειος, συνέχεια καὶ τέλος). — Περὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστῆμων παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν, ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. — Εὐτράπελος σπουδαιολογία, ἥτοι ὑπόμνημα περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τοῦ Πίθηκος. — Ἔρωσ ἐν γάμῳ, διήγημα ἱστορικόν. — Κυρίλλου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἐγκύκλιος. — Μάχη τοῦ Βαλουκλαβᾶ. — Πράγματα δυσεύρετα παρ' ἀνθρώποις.

(α) Ἡ μετάφρασις τῆς περιγραφῆς ταύτης, ἐρανισθείσης ἐκ τῆς Ἑσπεριδος τῆς Αὐγούστη, ἀνήκει τῷ Φιλοπατρίδῃ, σπουδαστῇ Ἑφημερίδου τῶν Ἀθηνῶν.